

Ukraina ja Putinin Venäjä – Kremlin
turvallisuuksipalvelustaustaisen eliitin reaktio Ukrainan
vuoden 2004 oranssiin vallankumoukseen

Pro gradu -tutkielma

Alexi Koskinen

Ohjaaja: Laura Kolbe

Yleinen historia

Filosofian, historian,
kulttuurin ja taiteiden
tutkimuksen laitos

Helsingin yliopisto

Lokakuu 2014

Sisällys

1. Johdanto	1
2. <i>Mikä on Ukraina?</i> Rajamaan lyhyt poliittinen historia	9
3. Venäjän valtio ja turvallisuuspalvelutaustainen eliitti: <i>mikä on Putinin Venäjä?</i>	25
4. Venäjän turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin reaktio oranssiin vallankumoukseen	34
5. Johtopäätökset	67
6. Lähteet	70

1. Johdanto

Loppuvuodesta 2004 Ukrainassa tapahtui presidentinvaalien seurauksena vallanvaihto, joka tunnetaan nimellä *oranssi vallankumous*. Ukrainan pääministeri Viktor Janukovyts voitti presidentinvaalien toisen kierroksen vaalivilpin avulla¹, vaikka oli ollut mielipidetiedusteluissa uudistusmielistä oppositiopoliitikko Viktor Juštšenkoa jäljessä. Näennäisen liberaalia ja korostetun *demokraattista* politiikkaa toteuttaneen Juštšenkon kannattajat lähtivät pääkaupunki Kiovan kaduille osoittamaan mieltään toisen kierroksen tulosta vastaan. Ukrainan korkein oikeus kieltäytyi lopulta vahvistamasta vaalitulosta ja joulukuun lopussa 2004 maassa järjestettiin ylimääräinen, kolmas vaalikierros. Tuolla kierroksella Juštšenko valittiin maansa presidentiksi pienellä marginaalilla Janukovytsiin.² Vaalien kolmas kierros oli toiseen kierrokseen verrattuna rehellinen, eikä vaalivilppiä juuri esiintynyt.

Juštšenkon valinta maansa presidentiksi oli voitto Ukrainan ei-venäläismielisille nationalisteille sekä talous- ja yhteiskuntauudistuksia tukeneille kansalaisille, joista osa toivoi maansa integroituvan läntisiin valtarakenteisiin – esimerkiksi Euroopan unioniin. Juštšenkon voitto oli samalla tappio sille itäisen ja eteläisen Ukrainan väestönosalle, joka toivoi Ukrainan pysyvän Venäjän johtamassa viiteryhmässä eli laveasti määriteltynä maana, jonka lähimpiä kansainvälisiä kumppaneita olisivat Venäjä, Valko-Venäjä ja Kazakstan. Vaalituloksella oli erityisen paha takaisku Venäjän poliittiselle johdolle, sillä presidentti Vladimir Putin tuki avoimesti Janukovytsia ja hänen valintaansa Ukrainan presidentiksi.³ Janukovytsin voitto olisi edistänyt merkittävästi Venäjän intressejä Ukrainassa. Tällaisia Venäjän johtoa kiinnostavia kysymyksiä olivat esimerkiksi venäläisen maakaasun kauttakulku Ukrainan läpi länteen, Krimillä sijaitsevan Venäjän laivastotukikohdan asema sekä Ukrainan itä- ja eteläosien Venäjämielisen väestön rooli suhteessa ukrainalaisnationalistiseen väestöön.

Vaalien seurauksen ohella Venäjän johtoa järkytti erityisesti se tapa, jolla Juštšenkon kannattajat tukivat ehdokastaan. Reaktiona Janukovytsin kampanjan toteuttamaan vaalivilppiin sadattuhannet ihmiset lähtivät kaduille erityisesti Kioassa. He valitsivat värikseen oranssin ja saivat omalla toiminnallaan myötävaikutettua näennäisen reformimielisen ehdokkaansa valintaan presidentiksi. Oranssin vallankumouksen näkyvimmat mekanismit – vapaaehtoinen järjestäytyminen ja laajat, rauhanomaiset

¹ D'Anieri 2007, 96 - 97.

² D'Anieri 2007, 98. Juštšenko sai kolmannella kierroksella annetuista äänistä viisikymmentäkaksi prosenttia ja Janukovyts sai neljäkymmentäneljä prosenttia.

³ Petrov, Ryabov, 2006, 145.

mielenosoitukset – olivat entisen Neuvostoliiton alueella yllättäviä toimintatapoja. Vaikuttaa vahvasti siltä, että tämän seurauksena Venäjän johto pelkäsi samanlaista tapahtuvan myös sen omalla maaperällä. Samalla Ukrainan oranssi vallankumous asettuu jatkumoon muiden Venäjän intressipiirissä tapahtuneiden väri vallankumousten kanssa. Siten tutkimusaihe on kiinnostava tilanteessa, jossa Venäjä pyrkii esiintymään vahvana valtiona alueella, jonka valtionjohto näkee Venäjän intressipiirinä.

Tämä tutkielma pyrkii selvittämään Ukrainan oranssin vallankumouksen vaikutusta tiettyjen Venäjän johdossa olevien henkilöiden poliittiseen ajatteluun. Tutkielma tarkastelee sitä, miten Venäjän turvallisuuspalvelutaustainen johto reagoi Ukrainan oranssiin vallankumoukseen. Tutkielma syventyy ennen kaikkea siihen, miten presidentinhallinnon apulaisjohtaja ja presidentin avustaja Vladislav Surkov sekä turvallisuuspalvelu FSB:n⁴ johtaja Nikolai Patrušev reagoivat oranssiin vallankumoukseen puheissaan, kirjoituksissaan ja antamissaan haastatteluissa. Kummankin henkilön asema osana Venäjän johtoa oli merkittävä. Surkov siviilitaustaisena juristina erosi monista turvallisuuspalvelu- ja asevoimataustaisista Putinin sisäpiiriläisistä. Patrušev puolestaan edusti varsin konservatiivista sisäpoliittista linjaa, joka tulee selvästi ilmi hänen haastatteluissaan ja julkisissa lausunnoissaan. Vaikuttaa siltä, että Venäjän turvallisuuspalvelutaustainen eliitti rakensi uhkakuvaa vihollisten ympäröimästä Venäjästä – Surkovin ja Patruševin reaktioiden ohella tutkielma tarkastelee myös tätä konstruktiota. Lisäksi tutkielma tarkastelee joitakin presidentti Putinin argumentteja ja medialle antamia lausuntoja, sillä nämä lähteet antavat hieman erilaisen kuvan Venäjän johdon reaktiosta oranssiin vallankumoukseen. Tutkielma syventyy myös joihinkin uutisteksteihin, joita venäläismedia julkaisi heti Ukrainan vaalien kolmannen kierroksen jälkeen joulukuussa 2004.

Tutkimuskysymys

Laajassa mielessä tutkimuskysymys on seuraava: ”*Miten Ukrainan oranssi vallankumous vaikutti Venäjän turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin poliittisessa ajattelussa?*”. Koska vaikuttaa vahvasti siltä, että oranssi vallankumous vaikutti kaikkein voimakkaimmin Venäjän sisäpolitiikassa, tutkien ennen kaikkea turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin sisäpoliittisia kannanottoja ja viestejä, joita ryhmittymän jäsenet suuntasivat kotimaansa yleisölle eli venäläisille. Siten tutkielma tarkastelee juuri Surkovin ja Patruševin kannanottoja, puheita ja haastatteluita sekä

⁴ FSB eli *Федеральная служба безопасности*, *federal'naja služba bezopasnosti*.

toisaalta Putinin lausuntoja valittujen Kremlin dokumenttien pohjalta. Kaikkein kiinnostavimmat argumentit tulevat esiin presidenttiä alemmalla portaalla eli presidentinhallinnon ja federaation turvallisuuspalvelu FSB:n parissa. Surkov ja Patrušev kumpikin näkivät oranssin vallankumouksen uhkana Venäjän sisäiselle kehitykselle – Surkov ennen kaikkea taloudellisen hyvinvoinnin ja Patrušev turvallisuuden ja vakauden kannalta. Näin ollen tarkentavia tutkimuskysymyksiä ovat seuraavat kysymykset: ”Miten oranssi vallankumous vaikutti Surkovin, Patruševin sekä jossain määrin myös Putinin poliittiseen ajatteluun?” sekä ”Miten turvallisuuspalvelutaustainen eliitti reagoi oranssiin vallankumoukseen?”. Siten tämä tutkielma on aatehistoriallinen tutkimus siitä, miten valitut Venäjän johdossa olevat henkilöt käsittelivät heille oletetusti epämieluisaa vallanvaihtoa ja miten nämä henkilöt reagoivat oranssiin vallankumoukseen. Tämän ohella tutkielma pohtii Venäjällä loppuvuodesta 2011 ja keväällä 2012 tapahtuneita Putinia vastustaneita mielenosoituksia väri vallankumousten muodostamassa viitekehityksessä. Venäläismedia käsitteli näitä mielenosoituksia spekuloiden sillä, voisiko väri vallankumous⁵ tapahtua myös Venäjällä.

Metodit: tutkimuskohteen problematisointi ja kriittinen lähestymistapa

Oranssin vallankumouksen tulkinnat ovat maasta ja tutkijasta riippuen varsin erilaisia. Tausta-aineistoon pohjalta on perusteltua väittää, että useat sekä läntiset että venäläiset tutkijat suhtautuvat oranssiin vallankumoukseen varsin mustavalkoisesti. Ukrainan vallanvaihdon tulkinnoissa ja historiapolitiikassa on havaittavissa voimakas itä-länsi-jako. Joillekin läntisille tutkijoille oranssin vallankumouksen toteutuminen näyttää olleen lähes pelkästään myönteinen asia.⁶ Tällaisten tutkijoiden kiinnostuksen kohteena vaikuttaa olleen *Ukrainan poliittisen kehityksen kurssin muutos* kohti jotain eurooppalaisempaa. Tutkielma käyttää termiä *catch up* -kirjallisuus ja viittaa sillä juuri vuosituhannen taitteen ja 2000-luvun alun anglosaksiseen tuotantoon, joka usein korosti Ukrainan ja muiden Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden jälkeensijaisyyttä. Tämän tutkimusparadigman puitteissa Ukraina ja siihen verrannollisessa tilanteessa olevat maat ovat lineaarisella matkallaan kohti parempaa huomispäivää. Tämän tavoitteen saavuttamiseksi niiden tulee tehdä poliittisten rakenteidensa ja talousjärjestelmiensä

⁵ Tutkielma tarkastelee näihin mielenosoituksiin liittyviä medialähteitä, jotka käyttävät ennen kaikkea käsitettä *oranssi vallankumous* termin *väri vallankumous* sijasta.

⁶ Esimerkiksi Paul D'Anieri. Toisaalta hän tarkastelee Ukrainan valtionrakennusta ja valtainsituaatioita varsin onnistuneesti ja syvällisesti. Tämän johdosta erityisesti tutkielman taustaosio hyödyntää hänen julkaisuaan.

osalta muutoksia, jotka vaikuttavat ainakin jossain määrin olleen lännen sanelemia.⁷ Siten kaikki läntiset tutkijat eivät välttämättä ole problematisoineet Ukrainan historiaa Venäjän naapurina tarpeeksi laajasti.

Yhtäläillä jotkin venäläistutkijat⁸ eivät välttämättä ole problematisoineet sitä, mikä on Ukrainan asema Venäjän naapurimaana. Siten he tarkastelevat Ukrainan sisäpoliittista jakaantuneisuutta ja oranssia vallankumousta usein Kremlin kansallismielisten argumenttien mukaisesti. Tässä traditiossa länsi masinoi ongelmia entisen Neuvostoliiton alueella, jonka johdosta Venäjä joutuu ahtaalle ja on samalla pakotettu suojelemaan intressejään niin kutsuttujen lähiulkomaidensa alueella. Siten tämä lähestymistapa muodostaa vastakohtan useiden länsimaisten tutkijoiden näkökulmille.

Tämä tutkielma pyrkii antamaan analyysin, joka tiedostaa eri näkökulmien olemassaolon. Tutkielma pyrkii tarkastelemaan kriittisesti eri lähestymistapoja ja hyödyntämään myös erilaista taustakirjallisuutta ja -artikkeleita. Käytännössä tämä tarkoittaa läntisen, venäläisen ja joissain määrin myös kansallismielisen ukrainalaisen tutkimustradition huomioimista.

Lyhyesti tutkielman tärkeimmistä käsitteistä ja määrittelyongelmista

Alla oleva kuuden eri käsitteen määrittely tekee linjavedon, jonka tarkoituksena on antaa lukijalle selkeä kuva siitä, millainen on tämän tutkielman näkökulma muutamiin tärkeisiin mutta kiistanalaisiin termeihin. Alla oleva määrittely ei ole absoluuttinen, vaan se kertoo pelkästään tämän tutkielman lähestymistavasta muutamiin kiistanalaisiin ja latautuneisiin termeihin. Käsitteenmäärittely on historiapolitiikkaa ja siten myös nämä käsitteet ovat vallankäyttöä ja rajojen piirtämistä.

Tässä tutkielmassa **entisen Neuvostoliiton alue** tarkoittaa kaikkia Neuvostoliittoon kuuluneita maita – ei siis esimerkiksi sen satelliitteja itäisessä Keski-Euroopassa. Tämä tutkielma näkee esimerkiksi Baltian maat kuuluviksi entisen Neuvostoliiton alueeseen. Vaikka käsite on lähinnä maantieteellinen, on sillä olemassa myös poliittinen konnotaationsa. *Entisen Neuvostoliiton alueen* käsitteeseen liittyy myös kysymys termin oikeutuksesta – esimerkiksi Baltian maat näkevät käsitteen neuvostomiehityksen viitekehyksessä.

⁷ Wolchik, Zviglyanich, 2000, ix - xix.

⁸ Räikeimpinä esimerkkeinä ovat Kremlin melko salonkikelpoisina pitämät Aleksandr Dugin ja Nikolai Starikov, jotka käsittelevät ennen kaikkea geopolitiikkaa ja Venäjän asemaa entisen Neuvostoliiton alueella.

Jälkineuvostoliittolainen tila⁹ on pääasiassa poliittis-maantieteellinen mutta myös kulttuurinen termi, jolla on samalla vahva arvolataus. Tässä tutkielmassa *jälkineuvostoliittolaisella tilalla* tarkoitetaan varsin häilyvää aluetta – termi viittaa Venäjän ohella niihin Itä-Euroopan ja Kaukasuksen maihin, joiden länsi-integraation aste on verrattain matala. Siten se tarkoittaa ennen kaikkea Venäjää, Valko-Venäjää, Ukrainaa, Moldovaa, Georgiaa, Armeniaa ja Azerbaidžania mutta myös Keski-Aasian Kirgisiaa sen kokeman väri vallankumouksen johdosta. Tämä tutkielma ei tarkoita jälkineuvostoliittolaisella tilalla Neuvostoliiton entisiä, eurooppalaisia satelliitteja. Termi ei viittaa myöskään Baltian maihin, jotka ovat menestyksellisesti liittyneet läntisiin valtarakenteisiin.

Jälkineuvostoliittolainen tila -termin kulttuurinen aspekti liittyy tässä tutkielmassa presidenttijohtoiseen järjestelmään, suhteellisen heikkoon kansalaisyhteiskuntaan sekä vahvaan korruptioon. Merkittävänä piirteenä on lisäksi Venäjän halu vaikuttaa muiden jälkineuvostoliittolaisen tilan ja entisen Neuvostoliiton alueen maihin sekä niiden sisäisiin asioihin. *Jälkineuvostoliittolainen tila* on vaikeasti määriteltävä mutta erittäin hyödyllinen maantieteellisen alueen käsite. Samalla sen arvolataus on kiinnostava teema. Myös *jälkineuvostoliittolaisen tilan* käsitteeseen liittyy kysymys siitä, kenellä on oikeus käyttää tätä käsitettä ja millä perustein sen käyttö tapahtuu.

Väri vallankumous viittaa entisen Neuvostoliiton alueella 2000-luvun ensimmäisellä vuosikymmenellä vaalien yhteydessä tapahtuneisiin vallanvaihtoihin, joissa kaduille lähteneet kansalaiset ovat rauhanomaisesti onnistuneet syrjäyttämään maataan harvainvaltaisesti tai korruptoituneesti hallitsevan johtajan. Useimmin väri vallankumous viittaa Georgian ruusuvallankumoukseen vuonna 2003, Ukrainan oranssiin vallankumoukseen vuonna 2004 sekä Kirgisian tulppaanivallankumoukseen vuonna 2005. Väri vallankumouksia voi luonnehtia epäonnistuneiksi – yhtenä syynä on esimerkiksi se, että vallanvaihdon tukijat pitivät usein vallankumousta itsessään merkinä demokratiasta ja jättivät toimivien ja lainmukaisten instituutioiden luomisen vähemmälle huomiolle.¹⁰ Väri vallankumoukset ovat epäonnistuneissaankin olleet tappioita Venäjälle. Se on pyrkinyt nollasummapelin tavoin edistämään intressejään entisissä neuvostotasavalloissa, joten näissä maissa tapahtuneet vallanvaihdot ovat

⁹ *Jälkineuvostoliittolainen tila* eli venäjäksi *постсоветское пространство* (*postsovetskoe prostranstvo*) ja englanniksi *Post-Soviet space*.

¹⁰ Haring, Cecire, 2013.

pettymyksistään huolimatta aina olleet Kremlin silmin haitallisia.¹¹ Tämä tutkielma näkee Ukrainan oranssin vallankumouksen tästä selvimpänä esimerkkinä.

Jotkin tutkijat¹² arvioivat Slovakian vuoden 1998 parlamenttivaalien yhteydessä tapahtuneen vallanvaihdon ja Serbian vuonna 2000 niin ikään parlamenttivaalien yhteydessä tapahtuneen vallanvaihdon kuuluvan samaan kategoriaan kolmen tunnetuimman väri vallankumouksen kanssa. Tämän näkökulman mukaan Slovakian ja Serbian tapahtumat on mahdollista nähdä osana Georgian, Ukrainan ja Kirgisian viitekehitystä. Toisaalta venäläisnäkökulma tarkastelee väri vallankumouksena myös Moldovan vuoden 2009 vallanvaihtoa.¹³ Tämä tutkielma näkee väri vallankumouksina ennen kaikkea *Serbian vallanvaihdon vuonna 2000, Georgian ruusuvallankumouksen vuonna 2003, Ukrainan oranssin vallankumouksen vuonna 2004 sekä Kirgisian tulppaanivallankumouksen vuonna 2005*. Näissä neljässä vallanvaihdossa on muutamia yhtäläisiä piirteitä – ne tapahtuivat entisen Neuvostoliiton alueella tai Serbian tapauksessa sen vaikutuspiirissä, tapahtumat liittyivät vaaleihin ja niiden tulokseen, kansalaiset kaatoivat näennäisen autokraattisen hallinnon ja saivat tilalle näennäisen demokraattiset johtajat, opiskelijaliikkeellä oli merkittävä rooli katuopposition toiminnassa sekä vallankumouksen lopputulos ei lopulta tyydyttänyt sen tekijöiden enemmistöä.

Oranssi vallankumous on Ukrainan vuoden 2004 vallanvaihdon yleisesti käytetty nimitys. Termi on läntinen ja ukrainalaisnationalistinen, sillä nimityksellä viitataan Juštšenkon ja hänen kannattajiensa voittoon maata jakaneessa sisäpoliittisessä kriisissä. On erittäin tärkeää muistaa se, että kyseessä on positiivinen ja toivottu vallanvaihto karkeasti sanoen vain länsimaiden ja läntisen Ukrainan näkökulmasta – siten oranssi vallankumous itsessään on latautunut termi eikä millään lailla neutraali käsite. Oranssi vallankumous esiintyy englannin kielessä poikkeuksetta nimellä *Orange Revolution*. Venäjän kielessä nimi kirjoitetaan pienillä kirjaimilla ja lainausmerkeissä «*оранжевая революция*» eli ”*oranževaja revoljutsija*”.¹⁴ Oranssin vallankumouksen kirjoittaminen lainausmerkkeihin kertoo mahdollisesti siitä, että tapahtuma oli yleisvenäläisen näkökulman mukaan *niin kutsuttu* vallankumous, jonka merkitys on lopulta vähäinen.

¹¹ Juntunen 2012, 136.

¹² Demes, Forbrig, 2006, 85. Pavol Demes on slovakialainen tutkija ja analyytikko. Joerg Forbrig puolestaan on itäiseen Keski-Eurooppaan erikoistunut tutkija. Siten heidän taustansa saattavat vaikuttaa siihen, että he näkevät Slovakian vuoden 1998 vallanvaihdon osana väri vallankumousten sarjaa.

¹³ Solovej 2011, 33.

¹⁴ Kirjoitusasusta ks. esimerkiksi Trenin 2012, 133.

Tutkielma käyttää myös käsitettä *silovikit*¹⁵. Termi viittaa venäläisten niin kutsuttujen voimavirastojen ja asevoimien palveluksessa toimiviin henkilöihin, joita yhdistää ammatillisen taustan lisäksi myös löyhä arvopohja. Käsite ei ole erityisen voimakkaasti arvolatautunut, mutta ongelmana on sen laajuus – se viittaa lopulta laajaan joukkoon ihmisiä, joiden homogeenisuuden voi tilanteesta riippuen joko myöntää tai kieltää. Siten termi on hieman ongelmallinen, mutta tutkielma käyttää sitä varsin järjestelmällisesti.

Turvallisuuspalvelutaustainen eliitti tarkoittaa johtavia silovikkeja ja erityisesti sellaisia venäläisessä yhteiskunnassa johtoasemassa olevia henkilöitä, jotka työskentelevät tai ovat uransa jossain vaiheessa työskennelleet valtion turvallisuuspalveluissa. Tämä eliitti ei ole erityisen yhtenäinen, mutta sillä on silti vahva roolinsa venäläisessä yhteiskunnassa.

Lyhyesti translitteroinnista, nimistä ja käännöksistä

Osa tutkimusaiheen nimistä ja käsitteistä on kirjoitettu venäjäksi. Varsinaisessa leipätekstissä olevat asiat on kirjoitettu suomeksi. Siten käsitteet, yleisnimet ja suorat lainaukset ovat alaviitteissä niiden alkuperäisessä kirjoitusasussaan venäjäksi – tässä tapauksessa venäjänkieliset käsitteet, yleisnimet ja suorat lainaukset ovat sulkeissa myös latinalaisin kirjaimin kyrillisten ohella. Näin venäjää taitamatonkin lukija voi halutessaan ja tarpeen niin vaatiessa lukea tekstin.

Teksti on translitteroitu mahdollisimman johdonmukaisesti sekä tiedostaen se, että aiheesta on olemassa eri käytäntöjä. Esimerkkinä tästä on Valko-Venäjän presidentin nimen translitterointi muotoon *Aleksandr Lukašenko* – tällöin venäjänkielinen kirjoitusasu toimii paremmin tilanteessa, jossa henkilön nimi esiintyy juuri *venäläisessä* lähteessä.

Erityisesti tutkielman analyysiosion alkuperäislähteiden kohdalla on joitakin suoria käännöksiä venäjästä suomeen. Tutkielma on pyrkinyt siihen, että tekstin alkuperäinen sanoma pysyy samana, mutta tuloksena on silti sujuvaa suomen kieltä. Lisäksi osa tutkielman käyttämistä käsitteistä on suomeen kieleen vakiintumattomia sanoja. Tällaisissa tapauksissa tutkielma on pyrkinyt avaamaan ja selittämään termejä, jotta asiaan perehtymätönkin lukija ymmärtäisi sen, mistä on kyse.

¹⁵ Voima eli *cuna, sila*. *Silovikki* tarkoittaa siten voimamiestä.

Alkuperäislähteet – käytetään sitä, mitä saatavilla on

Tutkimusaiheen luonteen ja tuoreuden johdosta alkuperäislähteiden saaminen on ollut varsin vaikeaa, jolloin tutkielman lähdepohja on varsin ohut. Tämän seurauksena tutkielma käyttää niitä lähteitä, joita on ollut saatavilla. Vladislav Surkovin valtapuolue Yhtenäisen Venäjän puolueaktiiveille helmikuussa 2006 pitämä puhe on yksi tärkeimpiä tutkielman käyttämiä alkuperäislähteitä. Puheessa Surkov korostaa sitä, miten Putin on antanut kansalleen materiaalsen vaurauden ja poistanut presidentti Boris Jeltsinin ajan kaaoksen. Värivallankumoukset voisivat Surkovin mukaan vaarantaa Putiniin henkilöityvän järjestelmän vakauden ja vaurauden. Surkovin puhe muotoilee siten merkittävän osan Putinin johtaman järjestelmän ideologiasta.

Tutkielma käyttää myös Venäjän federaation presidentinhallinnon Internet-sivuilta saatavia tiedoksiantoja, jotka kertovat Putinin ja Juštšenkön kahdesta ensimmäisestä tapaamisesta alkuvuodesta 2005. Näissä dokumenteissa presidentit eivät puhu Ukrainan tapahtumista *oranssina vallankumouksena*, vaan käsittelevät aihetta kiertäen. Lisäksi slovakialaismedian helmikuussa 2005 toteuttama Putinin haastattelu kertoo myös oleellisia asioita Kremlin ylimmän johdon suhtautumisesta oranssiin vallankumoukseen. Slovakialaisviestimille Putin puhuu *värivallankumouksista*, mutta Juštšenkön kanssa antamissaan tiedotustilaisuuksissa vain Ukrainan sisäisestä, vaikeasta sisäpoliittisesta *prosessista*.

Tutkielma hyödyntää lisäksi medialähteitä, joissa Nikolai Patrušev kertoo toukokuussa 2005 duuman jäsenille värivallankumousten Venäjälle aiheuttamasta uhkasta. Kiinnostava medialähde on myös Patruševin haastattelu joulukuulta 2012. Tuossa haastattelussa hän kommentoi Venäjällä loppuvuodesta 2011 ja keväällä 2012 tapahtuneita mielenosoituksia, joissa kymmenet tuhannet Putinia vastustaneet ihmiset kerääntyivät kaduille erityisesti Moskovassa ja Pietarissa. Patrušev puhuu näistä tapahtumista oranssin vallankumouksen kontekstissa. Tutkielma hyödyntää myös muita samaan aikaan julkaistuja medialähteitä ja haastatteluja, sillä erityisesti vuodenvaihteessa 2011 - 2012 näytti hetken aikaa siltä, että Venäjä voisi saada oman värivallankumouksensa. Siten Venäjän loppuvuoden 2011 ja kevään 2012 tapahtumilla on yhteys Ukrainan oranssiin vallankumoukseen.

Näiden lähteiden lisäksi tutkielma perehtyy uutisiin, jotka venäläismedia julkaisi heti Ukrainan presidentinvaalien kolmannen kierroksen jälkeen joulukuussa 2004. Nämä Internetissä saatavilla olevat medialähteet kertovat venäläismedian välittömästä

reaktiosta Ukrainan vallanvaihtoon. Samalla ne lähteet ovat täydentävässä roolissa ja tukevat Surkovin ja Patruševin haastatteluja sekä presidentinhallinnon tarjoamia lähteitä.

Tutkielman rakenne

Tutkielma toinen luku syventyy siihen, millainen valtio Ukraina on ja millainen oli sen kehityskulku alkaen Neuvostoliiton hajoamisesta ja päättyen oranssiin vallankumoukseen. Tutkielma problematisoi Ukrainan valtiollisuuden esittämällä retorisen kysymyksen siitä, *mikä on Ukraina*. Luku pohtii samalla lännen ja Venäjän toimia Ukrainassa loppuvuoden 2004 aikana sekä analysoi väri vallankumousten väitettyjä yhdistäviä tekijöitä.

Tutkielman kolmas luku pohtii eri näkökulmien puitteissa sitä, millainen valtio on Putinin johtama Venäjä ja millainen on luonteeltaan sitä johtava turvallisuuspalvelutaustainen eliitti. Samassa yhteydessä tutkielma analysoi myös Venäjän ongelmallista Ukraina-suhdetta.

Tutkielman neljäs luku käsittää analyysiosion. Se syventyy varsinaisiin alkuperäislähteisiin, joista kaikkein tärkeimpiä ovat Surkovin puhe, Putinin ja Juštšenkön tapaamisia käsittelevät dokumentit sekä medialähteet, jotka uutisoivat Patruševin puheista Venäjän duumassa. Luku pohtii oranssia vallankumousta myös Venäjän vuosien 2011 - 2012 oppositioliikehdinnän viitekehyksessä ja venäläisnäkökulmaan perustuen toteaa, että väri vallankumous oli Venäjällä tuolloin varsin epätodennäköinen.

Tutkielman päättävä viides luku kokoaa yhteen johtopäätökset ja esittää tutkimustulokset. Samalla se tiivistää lyhyeen muotoon tutkielman oleellimmat argumentit ja sen, mikä on tämän tutkielman pääsanoma.

2. Mikä on Ukraina? Rajamaan lyhyt poliittinen historia

Tämä luku käsittelee aluksi Ukrainan valtion syntyä 1990-luvun alussa ja sen kehityskulkua aina oranssiin vallankumoukseen saakka. Tämän jälkeen luku käsittelee oranssin vallankumouksen toteutumista ja sen välittömiä seurauksia. Sitten luku tarkastelee sekä lännen että Venäjän toimintaa Ukrainassa loppuvuodesta 2004. Lopuksi luku esittelee venäläisnäkökulmaan perustuen muutamia väri vallankumouksia yhdistäviä tekijöitä.

Kronologinen katsaus Ukrainan poliittiseen historiaan: itsenäistymisestä oranssiin vallankumoukseen

Ukraina itsenäistyi Neuvostoliiton hajotessa vuonna 1991 ja sai itsenäisyytensä ennen kaikkea Neuvostoliiton romahduksen seurauksena. Itsenäisyys näyttääkin tulleen Ukrainalle ja ukrainalaisille itselleen hieman yllätyksenä. Valtio ei määrätietoisesti ja suunnitelmallisesti purkanut neuvostoaikaisia valtarakenteitaan, vaan enemmistö maan itsenäistymisen jälkeisistä poliittisista instituutioista ja maata johtavasta eliitistä olivat samoja kuin jo neuvostoaikana.¹⁶ Ukraina ei tavoitellut länsi-integraatiota yhtä määrätietoisesti kuin esimerkiksi Baltian maat, Puola tai Tšekki. Itsenäistymisen jälkeen Ukrainaan luotiin uusina poliittisina instituutioina presidentin ja pääministerin virat. Tästä huolimatta esimerkiksi parlamentti pysyi rakenteiltaan pitkälti samankaltaisina kuin millainen se oli ollut jo neuvostoaikana. Siten Ukrainan valtio ei tehnyt irtiottoa neuvostoaikaisista poliittisista instituutioista – valtionjohto vain muokkasi niitä muuttuvaan tilanteeseen sopiviksi. Ukrainan valtiollisten instituutioiden kehitys oli siten asteittaista mukautumista suurten kertamuutosten sijasta.¹⁷ 1990-luvun ensimmäisen puoliskon ajan Ukrainan sisäpolitiikassa vaikutti sama kommunistitaustainen puolue-eliitti kuin jo neuvostoaikana. Tämän lisäksi politiikan toimintakentän instituutiot siirtyivät sellaisinaan Ukrainan neuvostotasavallasta itsenäiseen, jälkineuvostoliittolaiseen Ukrainaan.¹⁸

Ukrainassa ei 1990-luvun alussa ja Neuvostoliiton hajotessa tapahtunut vallankumousta – vastakohtana ovat useissa Varsovanliiton maissa tapahtuneet samettivallankumoukset. Koska vallankumousta ei tapahtunut, valtionjohto ei kyennyt luomaan täysin uudenlaisia valtainstituutioita. Poliitikot eivät myöskään järjestäneet minkäänlaisia pyöreän pöydän keskusteluja, joissa mahdollisimman monet yhteiskunnalliset intressiryhmät olisivat olleet mukana suunnittelemassa Ukrainan tulevaisuuden kehityslinjoja.¹⁹ Presidentti Kutšma totesi vielä vuonna 2001, että maa toimi edelleen Ukrainan neuvostotasavallan lakien mukaan.²⁰

Maassa vaikutti 1990-luvulla erityisesti kaksi seikkaa, jotka kumpikin haittasivat valtion toimintaa. Näistä seikoista ensimmäinen oli vuonna 1978 hyväksytyn neuvostoaikaisen perustuslain voimassaolo pienin muutoksin aina vuoteen 1996 saakka, jolloin maa sai

¹⁶ Torbakov 2001, 592.

¹⁷ D'Anieri 2007, 75.

¹⁸ D'Anieri 2007, 81.

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

uuden perustuslain. Siten vanhan perustuslaki ei enää vastannut muuttunutta tilannetta, jossa Ukraina oli itsenäistynyt Neuvostoliitosta. Toinen seikka oli vuonna 1990 valitun, niin ikään neuvostoaikaisen parlamentin toimikauden jatkuminen aina vuoteen 1994 saakka. Vanhentuneen perustuslain ja kyseenalaisen legitimitetin omaavan parlamentin puitteissa kenenkään oli lähes mahdotonta toteuttaa tarvittavia yhteiskunnallisia ja taloudellisia uudistuksia.²¹ Nämä asiat vaikuttivat siihen, että Ukraina oli sisäpolitiikassaan tuuliajolla lähes koko 1990-luvun. Tilannetta hankaloitti yhteiskunnan sisäinen vastakkainasettelu venäläismielisten ja ukrainalaisnationalistien kansanryhmien välillä.

Joulukuussa 1991 Ukrainassa järjestettiin ensimmäistä kertaa presidentinvaalit. Pääehdokkaana olivat parlamentin puhemies Leonid Kravtšuk sekä kansallismielisen oppositioryhmän edustaja Vjatšeslav Tšernovol. Äänestäjät valitsivat Ukrainan ensimmäiseksi presidentiksi Leonid Kravtšukin. Hän oli toiminut Ukrainan kommunistisessa puolueessa propagandatehtävien parissa ja kuulunut entiseen puolue-eliittiin, nomenklatuuraan. Vaalivoittonsa jälkeen hän onnistui kuitenkin antamaan itsestään kuvan maltillisen kansallismielisenä ukrainalaisjohtajana, joka pyrki poliittisesti erkaannuttamaan maataan Venäjän viitekehystä.²² Tämä oli kiinnostava kysymys tilanteessa, jossa vanha valtio murentui ja sen raunioille tuli rakentaa uusi valtio. Siten kontrasti Ukrainan neuvostotasavallan yksipuoluejärjestelmän – kommunistinen puolue oli ainoa sallittu puolue – ja itsenäisen Ukrainan *niin kutsutun* monipuoluejärjestelmän välillä on huomattava. Muutamassa vuodessa kommunistisen puolueen asema hävisi teoriassa, mutta ei kuitenkaan käytännössä. Yhdessä muiden johtavien 1990-luvun ukrainalaispoliitikkojen kanssa Kravtšuk oli luonut uraansa juuri kommunistisessa puolueessa – valtakeskittymässä, jonka toiminnan Ukrainan parlamentti väliaikaisesti kielsi. Ennen tämän toteutumista Ukrainan yhteiskunnallisen eliitin jäsenet luopuivat sankoin joukoin kommunistisen puolueen jäsenyydestä korostaen, että kommunistinen ideologia oli tullut ukrainalaiseen yhteiskuntaan sen ulkopuolelta.²³ Tämä kertoo osaltaan siitä, että kommunismi ei ollut entiselle nomenklatuuralle itseisarvo sinänsä, vaan ainoastaan väline määrättyjen tavoitteiden toteuttamiseksi. Lisäksi puoluejäsenyydestä luopuminen kertoo siitä, miten tällä ryhmällä oli tarve säilyttää asemansa, joskin se edellytti vanhojen arvojen varsin ripeää hylkäämistä ja vertauskuvallisesti *uusien värien tunnustamista*. Entisen nomenklatuuran

²¹ Ibid.

²² D'Anieri 2007, 79.

²³ Ibid.

kannustimena vaikuttaa olleen oman, poliittisen asemansa puolustaminen eikä välttämättä jälkineuvostoliittolaisten valtainstituutioiden säilyttäminen entisellään. Tutkielman ukrainalaisen kontekstin merkittävimmät henkilöt – Leonid Kravtšuk, Leonid Kutšma, Viktor Janukovyč, Viktor Juštšenko sekä Julia Tymošenko – olivat jokainen toimineet Ukrainan neuvostotasavallan kommunistisessa puolueessa sen aktiivijäseninä. Siten olisi kestävämpiä väittää, että itsenäisen Ukrainan parlamentin vahvaa asemaa kannattanut neuvostoaikainen puolue-eliitti olisi toiminut tällä tavoin pelkän ideologian kannustamana. Kyse oli ennen kaikkea käytännön syistä ja entisen nomenklatuuran tarpeesta säilyttää valta-asemansa mahdollisimman pitkään.

Venäjän näkökanta Ukrainan sisäiseen kehitykseen on yhtäläillä kiinnostava, sillä Moskova pyrki vähintään hidastamaan Ukrainan itsenäistymistä.²⁴ Itsenäisyyttä kannattavien ukrainalaispoliitikkojen oli siten ripeästi luotava valtion tarvitsemat poliittiset instituutiot. Ukrainalaisnationalistisella valtionjohdolla oli kaksi tavoitetta – rakentaa toimiva demokraattinen järjestelmä sekä todistaa kansainväliselle yhteisölle se, että maa todella oli suvereeni suhteessaan Venäjään. Mahdollisesti sisäpoliittisten erimielisyyksien vaikutuksesta reformipoliitikot loivat presidentin viran ohelle myös pääministerin viran. Tämän seurauksena maalla oli kaksi vahvaa toimeenpanovallan instituutiota.²⁵ Tällainen tilanne muodostuisi ennen pitkää kestävämmäksi tilanteessa, jossa presidentillä ja pääministerillä olisi erimielisyyksiä toteutettavan politiikan osalta – tämä uhka toteutui kaikkein voimakkaimmin oranssin vallankumouksen jälkeisessä tilanteessa, jossa presidentti Juštšenko ja pääministeri Tymošenko eivät kyenneet yhteistyöhön toistensa kanssa. Erityisesti ennen vuoden 1996 perustuslakiuudistusta toimeenpanovalta oli jakaantunut presidentin ja pääministerin lisäksi jopa lakiasäätävälle parlamentille ja sen puhemiehelle.²⁶

Vuonna 1994 Ukrainassa järjestettiin sekä parlamentti- että presidentinvaalit. Kravtšuk pyrki toiselle kaudelleen ja sai vastaehdokkaakseen entisen pääministerinsä Leonid Kutšman – syksyllä 1993 nämä kaksi riitaantuivat pahoin, ja tämän seurauksena Kutšma erosi pääministerin virasta. Hän kuitenkin voitti kesän 1994 presidentinvaalit ja nousi itsenäisen Ukrainan järjestyksessään toiseksi presidentiksi. Vaalit olivat legitiimit ja varsin vapaat, mutta kansallismielisiä ukrainalaisia sekä Ukrainan länsi-integraatiota toivoneita ihmisiä huoletti se, että Kutšma oli profiloitunut Venäjä-mielisenä

²⁴ D'Anieri 2007, 80.

²⁵ Ibid.

²⁶ Ibid.

poliitikkona.²⁷ Suurimmaksi ongelmaksi muodostui ennen kaikkea presidentin kasvaneet valtaoikeudet, sillä vasemmistokonservatiivien vahva asema parlamentissa sai tämän ryhmän vastustajat kannattamaan vahvaa presidentti-instituutiota. Jälleen laillistetun kommunistisen puolueen vastustajille vahva presidentti olisi ainoa tie talous- ja yhteiskuntareformien toteuttamiseksi tilanteessa, jossa parlamentti jarrutti reformipolitiikkaa.²⁸

Parlamentin eri ryhmät olivat keskenään yhteistyökyvyttömiä²⁹ – kenties juuri siksi, että Ukrainan yhteiskunta laajemminkin oli varsin jakaantunut eri jakolinjojen mukaan. Tällaisia jakolinjoja oli esimerkiksi talous- ja politiikkareformien luonne ja nopeus sekä kysymys siitä, tuleeko maan integroitua länteen, itään vai pysyä korostetun neutraalina. Vuoden 1996 kesäkuussa presidentti Kutšma onnistui ajamaan läpi perustuslain, joka lisäsi presidentin valtaoikeuksia huomattavasti, tuoden hänelle lisää liikkumatilaa suhteessa parlamenttiin. Siten uusi perustuslaki näytti aluksi vakauttavan valtion toimeenpanovaltaa ja selkeyttävän suhteita eri poliittisten instituutioiden välillä.³⁰ Ukrainan valtiollisen luonteen problematisoinnin kannalta on tärkeää huomioida se, miten Ukrainan johtavat poliitikot koettivat rakentaa sellaista valtiota, jonka instituutiot olisivat aidosti toimivia. Tutkielma väittää, että valtionrakennus oli Ukrainassa ongelmallista juuri yhteiskunnan jakaantuneisuuden johdosta. Valtionrakennuksen ongelmat ja yhteiskunnan jakaantuminen näkyivät oranssin vallankumouksen toteutumisena vuonna 2004.

Vuoden 1996 perustuslain säätämisessä oli siten kyse myös *valtion* rakennusprosessista, ei pelkästään toimivan demokratian aikaansaamisesta maahan.³¹ Osana tätä prosessia oli ukrainalaisnationalistien ja venäläismielisten välinen vastakkainasettelu. Ukrainalaisnationalistit halusivat Ukrainan kielestä *de facto* maan ainoan virallisen kielen – se olikin maan ainoa virallinen kieli teoriassa, mutta käytännössä venäjänkielisillä Itä- ja Etelä-Ukrainan alueilla käytettiin ukrainan rinnalla venäjää virallisen kielen tavoin.³² Vaikuttaa siltä, että Ukrainan ja Venäjän välinen valtiollinen vastakkainasettelu näkyi Ukrainan sisäpolitiikassa tavalla, joka pitkällä aikavälillä estäisi Ukrainan omien poliittisten instituutioiden muotoutumisen aidosti toimiviksi.

²⁷ D'Anieri 2007, 82.

²⁸ D'Anieri 2007, 83.

²⁹ Ibid.

³⁰ D'Anieri 2007, 85.

³¹ D'Anieri 2007, 127.

³² Ibid.

Vuoden 1998 parlamenttivaalien jälkeen oli selvää, ettei presidentti Kutšma pystynyt toimimaan yhteistyössä parlamentin kanssa.

Hajanainen oppositio ei kyennyt uskottavasti haastamaan Kutšmaa vuoden 1999 presidentinvaaleissa. Istuva presidentti voitti vaalit ja uusi mandaattinsa. Presidentinhallinnon ennen vaaleja aloittama mediakontrolli jatkui vaalien jälkeenkin. Esimerkiksi Kutšmaa kritisoinut toimittaja Heorhij Gongadze katosi ja löytyi kuolleena syyskuussa 2000. Kävi ilmi, että joku oli kaapannut ja sittemmin murhannut hänet. Myöhemmin julkisuuteen vuoti ääninauhoja, jotka käytännössä todistivat Kutšman määränneen tunnetun toimittajan murhattavaksi. Kutšman asema presidenttinä kävi erityisen vaikeaksi, sillä tuhannet ihmiset lähtivät kaduille osoittamaan mieltään häntä vastaan.³³ Olisikin kiinnostavaa tietää se, miten paljon ihmiset vastustivat Kutšmaa juuri Gongadzen murhaan liittyen – vaikuttaa siltä, että protestien taustalla oli ennen kaikkea kansalaisten tyytymättömyyttä vallitsevaan poliittiseen järjestelmään, korruptioon ja arkielämän ongelmiin.

Vuoden 2002 parlamenttivaalit muodostuivat eräänlaiseksi äänestykseksi siitä, hyväksyisikö äänestäjien enemmistö presidentin johtaman linjan vai antaisiko se sille vastalauseensa. Vaalien tulos oli erittäin epäselvä, sillä useat puolueet olivat keskenään varsin epämääräisissä vaaliliitoissa. Kutšman johtama ja eri puolueista kokoama vaaliliitto onnistui lopulta saamaan juuri ja juuri oppositiota enemmän edustajia parlamenttiin. Vaalien eräänlaisena voittajana oli kuitenkin kansalaisten poliittiseen tietoisuuteen noussut Ukrainan kansallispankin entinen johtaja Viktor Juštšenko, jonka *Meidän Ukrainamme* -koalitio sai yksittäisenä toimijana eniten ääniä.³⁴ Juštšenko onnistui tällä tavoin profiloitumaan Kutšman ajaman linjan vahvimaksi haastajaksi.³⁵ Kutšmaa vastustanut oppositio järjesti mielenosoituksia Gongadzen katoamisen vuosipäivänä syyskuussa – presidentinvastaista liikehdintää tapahtui siten sekä parlamentissa että kaduilla. Tällä tavoin 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen alun tapahtumat toimivat eräänlaisena alkusoittona vuoden 2004 vallanvaihdolle. Huomionarvoista oli lisäksi Ukrainan opposition toimintakyky – Venäjän opposition tapaan se oli hajanainen, mutta kykeni silti organisoimaan vakavasti otettavia, hallinnonvastaisia protesteja. Tässä mielessä Ukrainan *radan*³⁶ oppositio erosi Venäjän *duuman* oppositiosta, jonka Kreml oli tuolloin alistanut kontrollinsa alle. Kiinnostavana

³³ Prytula 2006, 105.

³⁴ Dyczok 2006, 231.

³⁵ D'Anieri 2007, 94.

³⁶ Ukrainan parlamenttia kutsutaan ukrainaksi nimellä *verhovna rada*.

eroavaisuutena on myös kansalaisten poliittinen aktiivisuus ja ukrainalaisten venäläisiä matalampi kynnyksen lähteä kaduille osoittamaan mieltään – toisaalta Leonid Kutšman suosion voi tulkita olleen laskussa³⁷, kun taas Vladimir Putin oli ensimmäisellä presidenttikaudellaan kansansa keskuudessa erittäin suosittu. Yhdistävänä tekijänä kummankin maan poliittisilla järjestelmillä oli presidentin erittäin vahva juridinen rooli erityisesti suhteessa parlamenttiin.

Oranssi vallankumous: taustat, tapahtumat ja seuraukset

Maaliskuun 2002 parlamenttivaalien rohkaiseva tulos sekä lukuisat vuosina 2003 - 2004 toteutetut mielipidemittaukset kannustivat laajasti Kutšman vastaista oppositiota luottamaan Juštšenkoon mahdollisuuksiin voittaa loppuvuoden 2004 presidentinvaalit.³⁸ Vuoden 2004 alussa Ukrainan sisäpolitiikassa herättikin keskustelua erityisesti kaksi asiaa. Näistä ensimmäinen oli se, kuka Kutšman seuraajaehdokkaista asettuisi ehdolle Viktor Juštšenkoa vastaan. Ukrainan perustuslakituomioistuin mainitsi epävirallisissa keskusteluissaan siitä, että Kutšma voisi hakea kolmannelle kaudelle sillä verukkeella, että hänen ensimmäinen kautensa alkoi ennen vuoden 1996 perustuslain käyttöönottoa. Siten ensimmäistä kautta ei laskettaisi mukaan ja Kutšma voisi kiertää perustuslainmukaisen kahden kauden rajoitteen.³⁹ Lopulta presidentti päätyi ratkaisuun, jossa silloinen pääministeri Viktor Janukovyč asettuisi presidentin fraktion ehdokkaaksi loppuvuoden vaaleissa. Istuvan presidentin suosikkina Janukovyč sai huomattavan paljon näkyvyyttä juuri valtiojohtoisessa mediassa. Toisaalta hän saattoi näyttäytyä joillekin äänestäjille negatiivisessa valossa juuri Kutšman toteuttaman politiikan jatkajana.

Toinen sisäpolitiikassa keskustelua herättänyt aihe koski presidentin valtaoikeuksia. Osa asiantuntijoista spekuloi mahdollisella presidentin valtaoikeuksien kaventamisella.⁴⁰ Vaikuttaakin siltä, että Kutšman leiri olisi ollut valmis väistyväälle presidentille myötämielisen parlamentin turvin muuttamaan perustuslakia sen varalta, että Juštšenko olisi voittanut loppuvuodesta järjestetyt presidentinvaalit. Tässä tapauksessa vaalien voittaja olisi joutunut alusta alkaen toimimaan huomattavasti edeltäjänsä kapeammilla

³⁷ Karatnycky 2006, 34. Maaliskuun 2002 parlamenttivaaleissa presidentti Kutšman poliittista linjaa tukeneet puolueet jäivät paikkamäärillä laskettuina käytännössä tasatulokseen oppositiopuolueiden kanssa.

³⁸ Karatnycky 2006, 36.

³⁹ D'Anieri 2007, 95.

⁴⁰ Ibid.

valta-oikeuksilla. Parlamentti ei kuitenkaan muuttanut perustuslakia vielä tässä vaiheessa.

Kesällä 2004 Juštšenko solmi poliittisen liiton toisen merkittävän oppositiopoliitikon, maakaasuliiketoiminnassa vaurastuneen Julia Tymošenko kanssa.⁴¹ Näiden kahden Kutšman-vastaisen oppositiojohtajan koalitio näyttäytyy jälkeinpäin merkittävänä toimijana vallanvaihdon onnistumisen kannalta – Juštšenko ja Tymošenko pystyivät yhdessä tavoittamaan laajan kannattajajoukon ilman keskinäistä kilpailua, joka olisi heikentänyt kummankin kannatusta. Oranssin vallankumouksen toteutumisessa varsin suuri rooli oli sillä, että kaksi johtavaa oppositiopoliitikkoa pystyi rakentamaan keskinäisen liiton Janukovytšia vastaan.

Syyskuun alussa – puolitoista kuukautta ennen vaalien ensimmäistä kierrosta – Viktor Juštšenko yritettiin myrkyttää. Tekijät ja heidän motiivinsa jäivät epäselviksi.⁴² Kontekstin huomioden vaikuttaa siltä, että myrkytysyrityksen taustalla olivat Janukovytšin tukijat, jotka halusivat pysäyttää Juštšenko vaalikampanjan.⁴³ Varmoja todisteita tästä ei kuitenkaan ole saatavilla. On mahdollista, että myrkytysyritys vain nosti opposition kärkiehdokkaan suosiota.

Lokakuun 31. päivä järjestetyllä vaalien ensimmäisellä äänestyskierroksella äänestysprosentti oli 74,5. Juštšenko sai 39,9 prosenttia annetuista äänistä ja Janukovytš sai 39,3 prosenttia.⁴⁴ Näiden kahden pääehdokkaan lisäksi vaaleissa oli ehdolla muitakin henkilöitä. Koska äänet jakaantuivat siten, että yksikään ehdokas ei saanut äänistä yli viittäkymmentä prosenttia, järjestettiin vaaleissa toinen äänestyskierros.

Juštšenko johtama laaja blokki oli ennalta korostanut mahdollisten epärehellisyysien, vaalivilpin ja tulosten vääristelyn mahdollisuutta. Marraskuun 21. päivä järjestetyllä toisella kierroksella Janukovytš sai äänistä 49,5 prosenttia ja Juštšenko 46,6 prosenttia. Maassa oli ennennäkemätön määrä esimerkiksi Euroopan yhteistyö- ja turvallisuusjärjestö Etyjin vaalitarkkailijoita. Näiden ja opposition vaalitarkkailijoiden mukaan jotkin tahot olisivat vääristelleet vaalin tuloksia.⁴⁵ Tehokkaana instrumenttina olivat itse vaalipäivänä äänestyspaikoilla järjestetyt ovensuukyselyt, joissa juuri äänestäneiltä kansalaisilta kysyttiin sitä, ketä ehdokasta he olivat äänestäneet. Toisaalta

⁴¹ Karatnycky 2006, 36 - 37.

⁴² D'Anieri 2007, 96.

⁴³ Kuzio 2006, 46.

⁴⁴ Åslund, McFaul, 2006, 199.

⁴⁵ D'Anieri 2007, 97.

vaalitarkkailijat raportoivat tällaisissa *exit poll* -kyselyissäänkin Janukovyšin tukijoiden harjoittamasta vilpistä ja mielipidemittausten vääristelystä.⁴⁶

Heti toisen kierroksen tulosten julkistamisen jälkeen ja vilppiepäilyjen kasvaessa tuhannet ihmiset alkoivat kerääntyä Kiovan keskustassa sijaitsevalle Itsenäisyyden aukiolle eli Maidanille.⁴⁷ Juštšenkon kannattajat organisoivat mielenosoituksia myös muissa suurissa kaupungeissa.⁴⁸ Vaikuttaa siltä, että Juštšenkon kannattajat olisivat joka tapauksessa lähteneet kaduille osoittamaan mieltään. Oleellista ei siten ollut Janukovyšin saavuttama pieni voittomarginaali, vaan ajatus siitä, että vallanpitäjät olivat vaalituloksia vääristelemällä vieneet voiton muutoshakuiselta oppositiolta. Juuri tällä tavoin Ukrainan tapahtumat linkittyvät Georgian sekä nähdäkseni myös Serbian vastaavanlaisiin tapahtumiin, joissa kummassakin suuri joukko opposition kannattajia kerääntyy kaduille valtakunnallisten vaalien yhteydessä. Lisäksi kiinnostava linkki Ukrainan ja Venäjän kehityskulkujen välillä on presidentti Putinin onnittelet Janukovyšille heti toisen kierroksen tulosten julkistamisen jälkeen.⁴⁹ Putin oli ainoita valtionpäämiehiä, jotka onnitelivat Janukovyšia vaalien toisen kierroksen tulosten ja näennäisen voiton johdosta.

Kiovan pormestari Oleksander Omeltšenko antoi lausunnon, jonka mukaan kaupungin johto ei hyväksy vaalitulosta eikä pidä sitä juridisesti pätevänä. Tämä antoi varsin selkeän signaalin siitä, että Maidanille kokoontuneet kansalaiset eivät olisi vaarassa joutua kaupungin taholta minkäänlaisten pakkotoimien kohteiksi. Lisäksi kansalaiset ympäri maan⁵⁰ pystyivät saapumaan Kiovaan varsin vaivattomasti – kaupunginhallinto ei esimerkiksi estänyt ihmisiä kokoontumasta. D’Anierin mukaan tilanne oli tällä kertaa merkittävästi erilainen kuin vuoden 2001 presidentinvastaisissa mielenosoituksissa, joissa hallinto esti ihmisiä pääsemästä pääkaupunkiin.⁵¹

Kaupungin keskustaan kerääntyneet mielenosoittajat pyrkivät kokoontumisellaan painostamaan Ukrainan korkeinta oikeutta olemaan hyväksymättä ja vahvistamatta vaalitulosta, sillä Janukovyšin kampanjan harjoittamasta vaalivilpistä oli varsin vahvaa näyttöä. Oppositioaktivistit organisoivat Kiovan keskustaan laajan ja toimivan

⁴⁶ McFaul 2006, 176.

⁴⁷ D’Anieri 2007, 97.

⁴⁸ Karatnycky 2006, 39.

⁴⁹ D’Anieri 2007, 97.

⁵⁰ Enemmistö Kiovan ulkopuolelta saapuneista mielenosoittajista oli nimenomaan länsiukrainalaisia.

⁵¹ D’Anieri 2007, 97.

yhteisön.⁵² Se toimi Juštšenkon tukena, antaen hänen kampanjalleen positiivisen ja karnevalistisen yleisilmeen. Marraskuun lopussa Janukovytsin kampanjapäällikkö Serhiy Tyhypko irtisanoutui tehtävästään. Syyksi hän ilmoitti vaalivilpin toteutumisen. Lisäksi väistynyt presidentti Leonid Kutšma kommentoi tilannetta sanomalla, että toinen kierros tulisi epäselvyyksien ratkomiseksi uusia.⁵³ Kaiken tämän seurauksena Janukovytsin asema kävi varsin ongelmalliseksi. Hänen kampanjakoneistonsa oli kasvavien vilppiepäilyjen vuoksi halvaantunut. Tällä tavoin yleinen mielipide vaikutti kääntyvän häntä vastaan.

Joulukuun alussa Ukrainan korkein oikeus kieltäytyi vahvistamasta vaalitulosta ja ilmoitti virallisesti, että vaalien toinen kierros oli ollut vilpillinen. Korkein oikeus määräsi samalla, että toinen kierros järjestetään joulukuun lopussa uudelleen. Sen mukaan maan perustuslakia tulisi kuitenkin muuttaa siten, että presidentin valtaoikeuksia kavennettaisiin. Opposition keskuudessa tämä aiheutti eripuraa, sillä erityisesti Julia Tymošenko tukijoineen vastusti tällaista kompromissiratkaisua.⁵⁴ Sen sijaan Juštšenkon kanssa samassa vaaliblokissa olleet sosialistit pitivät valtaoikeuksien kaventamista hyvänä ratkaisuna – Juštšenkon kannattajinakin he olivat huolissaan hänen poliittisen agendan vaikutuksesta oman puolueensa äänestäjien toimintaan. Juštsenko suostui lopulta Ukrainan seuraavan presidentin valtaoikeuksien kaventamiseen. Tämä oli toimiva ratkaisu, sillä tällä tavoin eri osapuolet onnistuivat avaamaan poliittisesti lukkiutunutta tilannetta.⁵⁵

Toisen kierroksen uusintaäänestyksessä 26. joulukuuta Juštsenko sai annetuista äänistä 52 prosenttia ja Janukovyts 44,2 prosenttia.⁵⁶ Juštšenkon voitto oli niukka ja kertoi siitä, että hänen olisi hyvin vaikeaa esiintyä koko kansan presidenttinä. Hänestä tuli itsenäisen Ukrainan järjestyksessään kolmas presidentti vannottuaan virkavalansa tammikuussa 2005. Oranssin vallankumouksen kärkihahmo ja maidanilaisten tulevaisuuden toivo joutui haastavaan tilanteeseen, sillä hän sai johdettavakseen jakaantuneen maan, jonka ongelmiin ei olisi luvassa yksinkertaisia tai kivuttomia ratkaisuja.

⁵² Diuk 2006, 81.

⁵³ D'Anieri 2007, 97.

⁵⁴ Juštšenkon ja Tymošenko muodostama poliittinen liitto hajosi myöhemmin juuri tällaisten suurten linjakysymysten johdosta.

⁵⁵ D'Anieri 2007, 98.

⁵⁶ Åslund, McFaul 2006, 201.

Uuden presidentin valtaoikeuksia kaventanut perustuslakimuutos tuli voimaan tammikuussa 2006. Tämän seurauksena Juštšenkon presidenttikaudesta vain ensimmäinen vuosi oli vahvan, presidenttivetoisen järjestelmän aikaa. Muutoksen voimaantumisen jälkeen Juštšenko joutui etsimään yhä enemmän kompromissiratkaisuja yhdessä parlamentin ja ennen kaikkea hallituksensa kanssa. Siten sekä hallitus että parlamentti pystyivät halutessaan estämään presidentin ajaman politiikan toteutumisen. Tällä tavoin Ukrainan sisäpolitiikan suurimpina ongelmina olivat alueellisten ja etnisten jakolinjojen aiheuttama parlamentin sisäinen hajaannus sekä se, että muodolliset valtainstituutiot eivät edelleenkään olleet riittävän yhteistyökykyisiä, jotta ne olisivat voineet johtaa maata. Parlamentin tärkeimpiä tehtäviä ovat lakien säätäminen, yhteiskunnallisen keskustelun välittäminen valtion ylimpään päätöksentekoon sekä ennen kaikkea toimeenpanovallan kontrollointi⁵⁷ – siten Ukrainaa valtio-opillisesti tarkastellessa on varsin selvää, etteivät presidentin, hallituksen ja parlamentin väliset suhteet olleet toimivia.

Juštšenkon kannalta ongelmana olivat syyskuussa 2005 järjestetyt parlamenttivaalit, jotka toimivat eräänlaisena kansanäänestyksenä oranssin koalition ajaman politiikan puolesta tai sitä vastaan. Lisäksi ongelmana oli oranssin koalition hajanaisuus ja eroavaisuudet sen osalta, millaista politiikkaa sen tulisi yrittää toteuttaa.⁵⁸ Juštšenkon ja Tymošnenkin keskinäinen luottamuspula ja kilpailu johtivat heidän väliensä viilenemiseen ja avoimeen vihanpitoon. Lopulta presidentti erotti Tymošnenkin pääministerin paikalta ja valitsi uudeksi pääministerikseen entisen vastustajansa Viktor Janukovyčšin.⁵⁹ Samalla hän heikensi oranssin vallankumouksen näkyvimpiä arvoja – demokratiaa, ukrainalaisidentiteettiä sekä integraatiota Eurooppaan.⁶⁰ Tämä kertoo siitä, miten yksittäiset henkilöt toimivat aina ja kaikkialla osana valtiota – siten ukrainalaispoliitikot eivät toimineet arvoneutraalisti tai epätodellisen rationaalisesti, vaan muuttuvien olosuhteiden mukaan.

Näyttääkin siltä, että Juštšenkon presidentinvaalikampanjan yhtenä suurimpana dynamona oli nimenomaan muutoksen vaatiminen – kun maan korkein poliittinen johto lopulta vaihtui, ei Juštšenkon tukijoilla enää ollut yksimielisyyttä siitä, *mitä* ja *millaista* muutosta he todellisuudessa halusivat. Oranssi vallankumous ei missään vaiheessa

⁵⁷ Berndtson 2004, 230.

⁵⁸ Haran, Burkovsky, 2009, 81.

⁵⁹ Haran, Burkovsky, 2009, 93.

⁶⁰ Kuzio 2014.

<http://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/yushchenko-afraid-to-show-his-face-339290.html>

lunastanut niitä odotuksia, joita Juštšenkoon kannattajat muutosprosessiin latasivat.⁶¹ Oranssi vallankumous itsessään saattoi näyttäytyä sen tekijöille merkkinä demokratiasta ja eräänlaisena itseisarvona – oranssin koalition jäsenet ja kannattajat eivät nähneet vallanvaihtoa välineenä, vaan lopputuloksena sinänsä. Siten oranssin koalition johtajat eivät keskittyneet rakentamaan valtainstituutioita aiempaa toimivammiksi.⁶² Tästä huolimatta tulee muistaa se, että Juštšenkolla oli akuutti tarve turvata vallanvaihto ja aloittaa Ukrainan poliittinen ja taloudellinen lähentyminen lännen kanssa. Tässä tapauksessa instituutioiden rakentaminen ei ollut niin helppoa kuin miltä se voisi erityisesti läntisistä asiantuntijoista vaikuttaa.

Lyhyesti lännen ja Venäjän toimista Ukrainassa syksyn 2004 aikana

Euroopan unioni ja Yhdysvallat olivat kiinnostuneita Ukrainan presidentinvaaleista ja pyrkivät vaikuttamaan ennen kaikkea vaaliprosessin rehellisyyteen. Länsimaille oli virallisesti kaikkein tärkeintä vaaliprosessin sujuminen kansainvälisten, demokraattisten standardien mukaan⁶³ – tosin Juštšenko profiloitui uudistusmielisenä demokraattina niin selvästi, että hänen voittonsa oli todennäköisesti useiden länsimaiden toiveena.

Euroopan unioni näki Ukrainan vaaliprosessin tärkeänä erityisesti unionin naapuruston poliittisen kehityksen kannalta. Euroopan unionin *European Neighbourhood Policy* -ohjelma määritteli unionin suhtautumista Ukrainan vaaleihin. Ukraina kuului tämän demokratiaa ja yleisiä eurooppalaisia arvoja edistävän toimintaohjelman piiriin ja siten EU:lla oli suuri intressi sen osalta, että vaalit olisivat mahdollisimman rehelliset. EU oli toisaalta jakautunut sen osalta, miten intensiivisesti Ukrainan tilanteeseen tulisi kiinnittää huomiota. Erityisesti keväällä 2004 unioniin liittyneet Baltian ja itäisen Keski-Euroopan maat olivat hyvin kiinnostuneita tukemaan Ukrainan vaaliprosessia, sillä ne näkivät vaalit yhtäläillä niiden omaa turvallisuutta edistävänä tekijänä. Esimerkiksi Liettua, Puola ja Slovakia tukivat Ukrainan vaaliprosessin vakautta omilla, ylimääräisillä vaalitarkkailijoillaan sekä erilaisin kannanotoin⁶⁴, joiden lopullinen painoarvo on kuitenkin kiistanalainen.

Yhdysvaltain asennoituminen oli Euroopan unionin toimintaa selkeämpää. Esimerkiksi vuoden 2004 aikana useat tunnetut yhdysvaltalaispoliitikot vierailivat Ukrainassa

⁶¹ Oranssi vallankumous näyttää olevan vain osa suurta jatkumoa, jossa Ukrainan vaihtuva poliittinen johto hakee vuoroin länsi- ja vuoroin itäintegraatiota.

⁶² Haring, Cecire, 2013.

http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/03/18/why_the_color_revolutions_failed

⁶³ Sushko, Prystayko, 2006, 129.

⁶⁴ Sushko, Prystayko, 2006, 130.

tukeakseen Kutšmaa vastustanutta oppositiota ja ehkäistäkseen istuvan presidentin linjan jatkumisen vaalien jälkeen. Yhdysvallat myös ilmoitti vaaliepärehellisyyksien johtavan negatiivisiin taloudellisiin ja poliittisiin seurauksiin Ukrainaa kohtaan⁶⁵ – vaikuttaakin siltä, että poliittisen liturgian alle kätkeytyi Kutšman ja Janukovytsin leirille suunnattu varoitus olla turvautumatta vaalivilppiin.

Länsimaat tukivat myös ukrainalaisia kansalaisjärjestöjä. Tuki suuntautui ennen kaikkea mielipidemittausten ja ovensuukyselyjen järjestämiseen, televisiomainonnan rahoittamiseen, äänestäjien oikeuksista tiedottamiseen sekä vaalitarkkailun toteuttamiseen.⁶⁶ George Sorosin rahoittama *Open Society Institute* sekä yhdysvaltalaislähtöinen *The National Endowment for Democracy* -säätiö olivat tukeneet ukrainalaisia järjestöjä tarjoamalla niille sekä vaalitarkkailijoiden koulutusta että taloudellista tukea.⁶⁷ Euroopan komissio tuki taloudellisesti Ukrainan keskusvaalikomiteaa sekä tarjosi muun muassa teknistä tukea.⁶⁸ Presidentinvaalien kolmannella kierroksella maassa oli ennätysmäärä ulkomaisia vaalitarkkailijoita – yhteensä yli kolmetoistatuhatta henkeä.⁶⁹ Tämä kaikki vahvisti ukrainalaista kansalaisyhteiskuntaa ja vaalien sujuvuutta, mutta toisaalta antoi Janukovytsille ja myöhemmin Venäjälle mahdollisuuden kritisoida länsimaita värvällankumouksen järjestämisestä Ukrainassa. Täytyy silti muistaa ukrainalaisen kansalaisyhteiskunnan heikkous sekä se, että uudistusmieliset poliitikot eivät olleet erityisen organisoituneita.⁷⁰

Venäjän johto joutui Ukrainassa vaikeaan tilanteeseen osin siksi, että se tuki juuri Kutšman valitsemaa seuraajaehdokasta – siten se oli imagonsa osalta sidottu Janukovytsin kampanjaan, joka menetti uskottavuuttaan erityisesti toisen kierroksen vaalivilpin tultua ilmi. On perusteltua sanoa, että Putin sitoutui sellaiseen ehdokkaaseen, jota Kreml ei itse valinnut ja jonka toimintaan se ei voinut itse täysin vaikuttaa. Venäjän johto avusti Janukovytsia lähettämällä hänen tuekseen venäläisiä pr-konsultteja ja vaaliasiantuntijoita, lahjoittamalla rahaa hänen kampanjaansa sekä esittämällä hänet Putinin läheisenä liittolaisena.⁷¹ Kiinnostavaa on se, ettei Vladislav Surkov halunnut

⁶⁵ Sushko, Prystayko, 2006, 133.

⁶⁶ Sushko, Prystayko, 2006, 134.

⁶⁷ Luukkanen 2008, 160.

⁶⁸ Sushko, Prystayko, 2006, 135.

⁶⁹ Sushko, Prystayko, 2006, 137.

⁷⁰ Torbakov 2000, 470.

⁷¹ Petrov, Ryabov, 2006, 161.

osallistua Kremlin operaatioon Janukovytsin tukemiseksi – ilmeisenä syynä pelko epäonnistumisesta Putinille merkittävässä operaatiossa.⁷²

Ruohonjuuritasolla Kremlin Kiovaan lähettämät neuvonantajat tukivat Janukovytsin kampanjaa eri mekanismeilla – näitä olivat esimerkiksi aggressiiviset mediakampanjat opposition mustamaalaamiseksi sekä valtiosta erityisen riippuvaisten ihmisryhmien painostaminen. Tällaiset keinot olivat toimineet Venäjällä, mutta ne eivät välttämättä sopineet Ukrainaan. Kremlin neuvonantajat eivät siten osanneet reagoida Ukrainan kansalaisten politisoitumiseen ja kansallismielisyyden kasvuun, joiden seurauksena Venäjän tukemaksi profiloitunut ehdokas sai tuekseen pääasiassa vain maan itä- ja eteläosien äänestäjät. Tämä strategia oli tappiollista tilanteessa, jossa huomattava osa äänestäjistä halusi muutoksen vallitsevaan poliittiseen tilanteeseen sekä kumppanikseen tahon, joka olisi viiteryhmänä Venäjää houkuttelevampi.⁷³

Yleisesti länsimaiden ja Venäjän toiminta Ukrainassa syksyn 2004 aikana kertoo siitä, että eri maat toteuttivat Ukrainassa eurooppalaista valtopoliittikkaa. Tässä viitekehyksessä olisi yksinkertaistettua väittää, että ainoa etujaan itsekkäästi ajanut valtio olisi ollut Venäjä. Euroopan unionin jäsenmaat sekä itse unioni poliittisena toimijana pyrki sitouttamaan Ukrainaa itseensä, jotta unionin itäinen naapurusto olisi sitoutunut siihen arvopohjaan, jota yleisesti kutsutaan *eurooppalaisiksi arvoiksi*. Samassa kontekstissa Venäjä halusi ylläpitää läheisiä suhteita Ukrainaan, jotta Moskovalle monin tavoin arvokas naapurimaa ei etääntyisi sen vaikutusvallasta. Oranssin vallankumouksen ymmärtämisen kannalta on erittäin tärkeää hahmottaa se, että länsi ja Venäjä näkivät keskenään eri tavoin Ukrainan aseman eurooppalaisessa valtopoliitikassa.

Yleisen läntisen käsityksen mukaan *valtio on yhteisö, joka onnistuneesti vaatii itselleen fyysisen väkivallan legitiimin käytön monopolia tietyllä alueella*⁷⁴ – tämän toteutumiseen ja alueensa hallitsemiseen valtio tarvitsee määrättyjä instituutioita. Niiden rakentuminen on valtion toiminnan perusedellytyksiä. Länsimaisen poliittisen liberalismiin viitekehyksessä valtio toimii yhteiskunnan ristiriitoja säätelevänä instituutiona.⁷⁵ Siten erityisesti länsieurooppalaisessa poliittisen ajattelun traditiossa

⁷² Petrov, Ryabov, 2006, 151.

⁷³ Petrov, Ryabov, 2006, 149.

⁷⁴ Berndtson 2004, 223.

⁷⁵ Berndtson 2004, 46.

valtion tehtävänä on tasapainottaa eri konflikteja. Valtion luonne heijastuu myös niistä keinoista, joita se toteuttaa tehtävänsä⁷⁶ – ei tehtävistä sinällään.

Ukrainan jälkineuvostoliittolaisen valtiollisen kehityksen ominaispiirteenä on ollut taloudellinen ja poliittinen riippuvaisuus Venäjästä. Siksi on perusteltua kysyä sitä, oliko 2000-lvun alun Ukrainalla todella olemassa *fyysisen väkivallan legitiimin käytön monopoli* omalla alueellaan. Samalla on hyvä kysyä myös sitä, oliko tuolloinen Ukraina aidosti suvereeni valtio vai oliko se ennemmin Valko-Venäjään verrattavissa oleva, Venäjän etupiiriin kuuluva alue. Siten ei ole olemassa lopullisia vastauksia kysymyksiin siitä, *mikä on Ukraina ja milloin Ukrainasta tuli valtio*. Vaikka oranssin vallankumouksen kokeneella Ukrainalla oli olemassa valtiolliset instituutiot – presidentti, hallitus, parlamentti, tuomioistuimet – ja valtion ulkoiset tunnusmerkit, oli sen valtionrakennusprojekti vielä pahasti kesken vuodenvaihteessa 2004 - 2005.

Väri vallankumouksia yhdistävät tekijät

Ukrainan valtion problematisointi on ymmärrettävissä helpommin, jos sitä tarkastelee muiden väri vallankumousten viitekehyksessä. Yhtäläisyyksiä löytyy erityisesti Serbian, Georgian, Ukrainan ja Kirgisian vallanvaihtoista. Ensimmäinen yhdistävä piirre on valtiovallan kriisi, jossa sekä eliitti että laajat kansanjoukot näkevät valtion epäoikeudenmukaisena ja tehottomana. Tämä näkyy erityisesti vaalien ja niiden tulosten mahdollisten vääristelyn yhteydessä, jolloin kansalaisten luottamus valtioon laskee ja valtion legitimitetti murentuu. Vallassa olevien poliitikkojen harjoittama vilppi voi vahvistaa kuvaa oppositiosta rehellisenä ja korruptoimattomana toimijana. Valtiovallan kriisin yhteydessä opposition tukehduuttaminen voimakeinoin ei toimi ja valtio menettää legitimitettiään yhä enemmän.⁷⁷ Vaikka oranssi vallankumous oli veretön, näkyi tämä silti Ukrainassa – toisen kierroksen vaalituloksen vääristelyn myötä Janukovyč joutui vaikeaan asemaan myös joidenkin tukijoidensa keskuudessa.

Toinen yhdistävä piirre on vastakkaisten fraktioiden muodostuminen eliitin sisällä. Jakaantuminen liittyy useimmiten siihen, millaista yhteiskuntamallia ja -järjestystä eliitin jäsenet kannattavat. Ukrainassa voimakkain asetelma oli sellainen, jossa Janukovyč asettui Juštšenkoa ja Tymošenkoa vastaan.⁷⁸ Tällaiset liitot myös hajoavat herkästi, mikäli osapuolten ei ole aivan välttämätöntä olla toistensa tukena –

⁷⁶ Berndtson 2004, 47.

⁷⁷ Solovej 2011, 35.

⁷⁸ Ibid.

esimerkkinä tästä on Juštšenkon ja Tymošenkon poliittisen liiton hajoaminen vuoden 2005 aikana.

Kolmantena piirteenä on kansallisen hyvinvoinnin kriisi, jossa heikko elintaso voi saada kansalaiset vaatimaan parempia elinoloja. Ukrainassa tämä piirre ei toteutunut, sillä maan talous kasvoi voimakkaasti oranssia vallankumousta edeltävinä vuosina. Toisaalta talouskasvu muodosti maahan todellisen keskiluokan ja aikaansai sen keskuudessa poliittisia tavoitteita tilanteessa, jossa sille ei enää riittänyt pelkkä materiaallinen vauraus. Heikko elintaso sinällään ja ilman muiden yhdistävien tekijöiden tukea ei kuitenkaan voi johtaa väri vallankumoukseen.⁷⁹

Jonkin eliitin sisäisen fraktion liittoutuminen suurten kansanjoukkojen kanssa on väri vallankumouksia yhdistävä neljäs piirre. Eliitin sisäinen kamppailu voi johtaa vallankaappaukseen ja massojen mobilisaatio voi johtaa kapinaan tai sisällissotaan, muttei vallankumoukseen.⁸⁰ Siten erityisen huomionarvoinen oranssin vallankumouksen piirre on johtavien oppositiopoliitikkojen toiminta laajojen kansanjoukkojen kanssa. Toisaalta johtohahmojen ja massojen liitto on varsin perinteinen, jopa klassinen malli siitä, miten vallankumous tapahtuu.

Viidentenä piirteenä on vaihtoehdoisen ideologian ja yhteiskuntajärjestyksen tarjoaminen kansalle. Ukrainassa tämä vaihtoehto oli nimenomaan *demokratia*⁸¹ ja tutkielman mukaan juuri siinä muodossa, jossa se länsimaissa usein käsitetään. Vaihtoehdon olemassaolossa on kyse pelastuksesta – vaihtoehtoa tarjoavaa tahoaa äänestämällä kansalainen saa lupauksen siitä, että voiton hetkellä vaihtoehto toteutuu ja asiat muuttuvat paremmiksi.

Viimeisenä piirteenä on ulkopuolisen vaikutuksen olemassaolo. Venäläisnäkökulman mukaan Ukrainassa lännen vahva vaikutus kompensoi taloudellisten tekijöiden heikkoa vaikutusta. Lisäksi lännen rooli vahvisti oranssin opposition ideologiaa demokratiasta ja vapaudesta. Venäläisnäkökulman mukaan länsi muodosti väri vallankumouksissa yleisesti merkittävän osan opposition *utopiasta*.⁸² Väri vallankumoukset toimivat myös esimerkkeinä toinen toisilleen – siten ulkopuolinen vaikutus ei aina automaattisesti tarkoittanut länsimaiden vaikutteita, vaan esimerkiksi Georgian ja sen

⁷⁹ Solovej 2011, 36.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid.

⁸² Ibid.

ruusuvallankumouksen aktivistien vaikutusta muihin jälkineuvostoliittolaisen tilan väri vallankumouksiin.

Oranssin vallankumouksen kohdalla on havaittavissa näistä kuudesta piirteestä kaikki muut paitsi kansallisen hyvinvoinnin kriisi.⁸³ Tämä on toisaalta suhteellista, sillä oranssia vallankumousta edeltävän Ukrainan elintaso oli heikko esimerkiksi Euroopan unioniin keväällä 2004 liittyneisiin maihin verrattuna. Venäläisnäkökulma korostaa kaikissa väri vallankumouksissa myös nuorten ikäluokkien aktiivista roolia⁸⁴ – piirre, joka toteutui erityisesti Ukrainan kohdalla ja jonka Venäjän johto huomioi suunnitellessaan Kremlia tukevia nuorisjärjestöjä.⁸⁵

3. Venäjän valtio ja turvallisuuspalvelutaustainen eliitti: *mikä on Putinin Venäjä?*

Tämä luku tarkastelee aluksi Venäjän valtiota hierarkkisenä ja johtajakeskeisenä järjestelmänä, jonka valtio-opillinen luonne poikkeaa merkittävästi läntisistä oikeusvaltioista. Tämän jälkeen luku syventyy Venäjän turvallisuuspalvelutaustaiseen eliittiin ja sen ominaispiirteisiin. Lopuksi luku pohtii Venäjän ongelmallista Ukrainasuhdetta ja sitä, miten Venäjä ja länsi tarkastelevat Ukrainan valtiollista asemaa lähes vastakkaisista näkökulmista.

Venäjän valtio hierarkkisenä ja johtajakeskeisenä järjestelmänä

Turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin reagoinnin ymmärtäminen edellyttää sitä, että pystytään ymmärtämään Venäjän valtion tärkeimpiä erityispiirteitä. Näin ollen on tärkeää kysyä sitä, *mikä on Venäjän valtio*. Neuvostojärjestelmän romahtaessa Venäjän valtiojohdon ja kansalaisten täytyi löytää sellaisia pysyviä rakenteita, jotka varmistivat yhteiskunnan toiminnan poikkeusoloissa. Erityisesti Venäjän imperiumin kontekstissa tsaarin vaikutusvalta ja hänen asemansa valtion ehdottomana auktoriteettina kertovat johtajakeskeisestä ja hierarkkisesta järjestelmästä. Myös Neuvostoliitto oli voimakkaasti johtajakeskeinen valtio, jonka johtajalla oli – henkilöstä ja tilanteesta riippuen – auktoriteettiasema suhteessa kommunistiseen puolueen eliittiin ja laajemmin yhteiskuntaan. Esimerkiksi Josif Stalin oli neuvostovaltion ehdoton johtaja, jonka valta-asema oli verrannollinen tsaariin. Toisaalta lännessä suosittu Mihail Gorbatšov

⁸³ Solovej 2011, 37.

⁸⁴ Ibid.

⁸⁵ *Nashi-järjestö on Kremlin ase taistelussa nuorison sieluista*
<http://www.kaleva.fi/mielpide/kolumnit/nashi-jarjesto-on-kremlin-asetistelussa-nuorison-sieluista/14348/>

näyttäytyi kotimaassaan heikkona johtajana, jonka valtakauden aikana Neuvostoliitto romahti. Nämä kummatkin johtajat ovat ääripäitä ja oman aikakautensa vankeja, joiden toimintaan vaikuttivat hyvin voimakkaasti kulloinenkin viitekehys ja valtion sisäinen kehityskulku. Tämä esimerkki kertoo kuitenkin neuvostojärjestelmän valtiokeskeisyydestä ja valtion henkilökeskeisyydestä.

Neuvostoliiton romahdettua Venäjän valtio ei rakentunut tyhjiössä, vaan se rakentui hajonneen valtion jäljellejääneiden rakenteiden päälle. Siten Venäjän valtio muodostui hierarkkiseksi ja johtajakeskeiseksi järjestelmäksi. Tämä johtui osittain siitä, ettei toisenlaista organisointumisperiaatetta ollut saatavilla.⁸⁶ Siten kansalaiset seurasivat sellaisia vahvoja yksilöitä, jotka kykenivät nousemaan valtaan ja johtamaan valtiota.⁸⁷ Boris Jeltsin oli tällainen henkilö noustessaan Venäjän sosialistisen neuvostotasavallan johtajaksi kommunistien tekemän, epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen elokuussa 1991. Samalla Jeltsin *de facto* nousi myös Neuvostoliiton romahduksen jälkeisen Venäjän johtajaksi. Lopulta Jeltsinin karismaattisuus hävisi ja hänen kykynsä johtaa valtiota murentui, eikä hän enää näyttäytynyt kansalasilleen sellaisena uudistuksiin kykenevä johtajana kuin vuonna 1991.

Valtion eri tasoilla toimivat vahvat, johtamiskykyiset ja karismaattiset yksilöt tekevät päätöksiä, joiden ympärille muu järjestelmä rakentuu. Jos valtionjohto ei ole legitiimi tai esimerkiksi oikeusjärjestelmä on kehittymätön tai epäluotettava, rakentuu valtio vahvojen johtajien varaan.⁸⁸ Tällaisten johtajien ei kuitenkaan tarvitse olla valtion ylimmän tason johtajia, vaan he voivat olla henkilöitä, joita muut kansalaiset seuraavat. Siten yksittäinen virkamies palvelee oma johtajaansa, jolloin tästä suhteesta tulee hierarkiassa alempana olevan henkilön tärkein henkilösuhde. Lopulta virkamiehet ovat pääsääntöisesti vastuullisia johtajilleen, muttei esimerkiksi lainsäädännölle.⁸⁹

Venäläisessä kontekstissa johtajakeskeinen valtiojärjestelmä kärsii oikeusvaltioperiaatteiden puutteesta ja korruptiosta. Samalla henkilösuhteet muodostuvat juridisia suhteita tärkeämmiksi.⁹⁰ Tämän seurauksena valtio voi johtajan niin halutessaan hyödyntää vallankäytön eri mekanismeja yksittäistä kansalaista kohtaan.

⁸⁶ Larjavaara 2007, 129.

⁸⁷ Larjavaara 2007, 130.

⁸⁸ Ibid.

⁸⁹ Larjavaara 2007, 131.

⁹⁰ Larjavaara 2007, 130.

Johtajan on saavutettava ja säilytettävä auktoriteettiasema alaisiinsa nähden. Lisäksi hänen tulisi kyetä palkitsemaan alaisiaan. Näin ollen johtajalle alisteiset henkilöt kokevat johtajan vallan legitiiminä ja pysyvät hänelle uskollisina. Tällaisessa tapauksessa järjestelmä toimii. Jos johtajalla ei ole auktoriteettia ja hän toimii epärationaalisesti, järjestelmä ei välttämättä toimi.⁹¹ Tämä tutkielma toteaa, että Neuvostoliiton hajoamisen jälkeinen Venäjä on ollut ja on edelleen johtajakeskeinen valtio, jossa korkeimman johtajan auktoriteettiasema on tärkeä tekijä koko järjestelmän toimivuuden ja vakauden kannalta. Auktoriteetin ja legitimitetin menettäminen voi olla sekä syy että seuraus, jonka lisäksi ne vahvistavat toinen toisiaan. Taloudellisen ja poliittisen siirtymävaiheen valtio ei aikaansaanut toivottuja taloudellisia ja poliittisia tuloksia, jolloin presidentti Jeltsin menetti auktoriteettiaan ja vallan legitimitettiin. Tämän seurauksena ja laajempien tekijöiden⁹² myötävaikutuksella presidentin harjoittama politiikka ei toiminut kunnolla, joka puolestaan vahvisti auktoriteetin ja vallan legitimitetin menetystä kansalaisten silmissä. Tähän liittyen vallankäyttö ja politiikka vaihtuvat aina johtajan vaihtuessa, jolloin valtion ylin johto ei käytännössä ole kenellekään vastuullinen.⁹³

Venäjän valtiota voi tarkastella myös Max Weberin hallintajärjestelmien opin viitekehyksessä. Weberin esittämä niin kutsutun *karismaattisen hallinnan oppi* korostaa sitä, että kansalaiset seuraavat sellaista johtajaa, jota he pitävät rationaalisena auktoriteettina. Tällainen hallintatapa toimii erityisen hyvin poikkeusoloissa, joissa esimerkiksi lakiin perustava hallinta ei toimi.⁹⁴

Vaikuttaa siltä, että suunnitelmataloudesta markkinatalouteen siirtynyt Venäjä omaksui joitakin karismaattisen hallintatavan oppeja. Tutkielma ei kuitenkaan väitä, että valtio olisi omaksunut niitä tietoisesti. Venäjän imperiumi ja Neuvostoliitto olivat myös olleet johtajakeskeisiä valtioita, joten 1990-luvulla syntynyt Venäjän federaatio jatkoi osin samaa kehityskulkua. Tutkielma toteaa, että Jeltsinin hallinto oli järjestelmänä johtajakeskeinen ja että Putinin valtakaudella johtajakeskeisyys on korostunut entisestään. Toisaalta on esitetty kritiikkiä sellaista väitettä kohtaan, että venäläisessä

⁹¹ Larjavaara 2007, 132.

⁹² Esimerkkeinä laajemmista tekijöistä ovat Venäjän talouskriisi vuonna 1998 sekä valtionyritysten yksityistämisen prosessin epäkohdat.

⁹³ Larjavaara 2007, 134.

⁹⁴ Larjavaara 2007, 62.

valtioajattelussa olisi kyse vain yhdestä miehestä.⁹⁵ Tämän johdosta Venäjän valtion tarkastelu edellyttää turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin roolin huomioimista.

Millainen oli se Venäjä, joka reagoi Ukrainan oranssiin vallankumoukseen?

Vladimir Putinin johtaman Venäjän analysointi edellyttää sitä, että huomioidaan turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin vahva rooli osana Venäjän valtiota. Putinin valtakaudella vuodenvaihteesta 1999 - 2000 alkaen turvallisuuspalvelu- ja asevoimataustaisten henkilöiden rooli on selvästi vahvistunut⁹⁶ Venäjän valtion eri toimialueilla. KGB⁹⁷- ja FSB -taustaisena poliitikkona Putin on kerännyt ympärilleen henkilöitä samasta viiteryhmästä. Toisaalta on esitetty myös tulkintoja, joiden mukaan silovikkien aseman väitetty vahvistuminen on epätietoisen kehityskulun tulosta.⁹⁸ Turvallisuuspalvelu- ja asevoimataustaisten henkilöiden vaikutusvalta on lähes varmasti kasvanut Putinin noustua maansa presidentiksi. Tämä osa Venäjän eliittiä ei ole yhtenäinen, vaan sen sisällä vaikuttaa useita erilaisia jakolinjoja esimerkiksi talous- ja sisäpoliittisten kysymysten sekä Venäjän kansainvälispoliittisen aseman osalta.

Useilla Putinin toisen presidenttikauden lähipiiriläisillä oli ammatillinen taustansa niin kutsutuissa voimavirastoissa⁹⁹ eli sellaisissa valtionhallinnon yksiköissä, joilla on tarvittavat resurssit suorittaa turvallisuusalan operatiivisia tehtäviä. Monilla johtavilla silovikeilla oli taustansa erityisesti KGB:ssä tai FSB:ssä – tämä on erityisen kiinnostava piirre tilanteessa, jossa myös presidentti on luonut aiemman uransa näiden organisaatioiden palveluksessa. Putinin sukupolven silovikkien yhtenä hallitsevana kokemuksena oli 1980-luvun alun Neuvostoliitto, joka Juri Andropovin hallitsemana oli yhteiskunnalliselta kehitykseltään pysähtynyt. Mihail Gorbatšovin perestroika ja Boris Jeltsinin 1990-luvun kokeileva uudistuspolitiikka ajoivat alas sen järjestelmän, jossa Putinin sukupolven samankaltaisen taustan ja arvomaailman omaavat henkilöt olivat tottuneet elämään.¹⁰⁰ Siten turvallisuuspalvelu- ja asevoimataustainen eliitti halusi ennaltaehkäistä suurten muutosten ja yhteiskuntarauhaa järkyttävien tapahtumien toteutumisen maassaan.

Toisaalta tämän eliitin jäsenet kilpailivat kulissien takana toisiaan vastaan resursseista, vastuusta ja arvovallasta. Silovikit saattoivat muodostaa yhdenmukaisia ryhmiä, joiden

⁹⁵ Luukkanen 2009, 18 - 19.

⁹⁶ Fel'stinski, Litvinenko, 2007, 183.

⁹⁷ KGB eli *Комитет государственной безопасности, komitet gosudarstvennoj bezopasnosti*.

⁹⁸ Renz 2006, 903

⁹⁹ Ibid.

¹⁰⁰ Luukkanen 2008, 196 - 197.

sisäinen koheesio ja yhteenkuuluvuuden tunne olivat suuria – tällä tavoin on mahdollista puhua jopa korporaatioista ja veljeskunnista, jotka muodostivat oman, erillisen yhteiskuntaluokkansa. Tämän luokan johdossa on koko 2000-luvun ajan ollut FSB ja sen operatiiviset virkailijat, joille muut voimavirastot ja niiden henkilöstö ovat olleet alisteisia.¹⁰¹ Turvallisuuspalvelu- ja asevoimataustainen eliitti pystyi niin halutessaan määrittelemään Venäjän valtion kehityssuunnat ja poliittiset tavoitteet. Nämä tahot ovat nähneet Venäjän federaation imperiumina, joka kulkee omaa tietään.¹⁰²

Toisen tulkinnan mukaan silovikkien asema ei oranssin vallankumouksen tapahtuessa ollut niin vahva, kuin aiempi näkökulma antaa ymmärtää. Vaikka turvallisuuspalvelu- ja asevoimataustaisen eliitin asema olisikin ollut vahva, se ei välttämättä ollut minkäänlaisen päämäärätietoisien strategian tulosta. Kyse saattoi olla vain siitä, että presidentiksi noustuaan Putinin oli luontevinta valita lähipiiriinsä ihmisiä samasta viiteryhmästä eli voimavirastojen henkilöstöstä.¹⁰³ Siten olisi yksinkertaistettua väittää, että Putin olisi halunnut tehdä Venäjästä autoritaarisemman valtion juuri tietoisesti asettamalla silovikkeja politiikan, hallinnon ja liike-elämän johtopaikoille. Tässä viitekehyksessä tulee muistaa valtaryhmien heterogeenisyys ja eri klaanien merkitys.¹⁰⁴

Venäjän valtajärjestelmä korostaa valtion yhtenäisyyttä ja sitä, että suuria jakolinjoja ei ole olemassa. Venäjän poliittisessa eliitissä on kuitenkin havaittavissa erilaisia klaaneja – yksi selkeimmistä jakolinjoista on eliitin jako silovikkeihin ja liberaaleihin. Jako on yleistävä, mutta auttaa hahmottamaan valtaeliitin heterogeenisuutta ja sitä, että yhtenäinen lähestymistapa eri kysymyksiin saattoi olla mahdoton. Tämän näkökulman mukaan asevoima-, poliisi-, ja turvallisuuspalvelutaustaiset eliitin jäsenet ovat silovikkeja. Markkinatalouden ja korostetun *läntisten* arvojen kannattajat ovat puolestaan liberaaleja – heidän harjoittama näennäinen *demokraattisten arvojen* tukeminen tulee ymmärtää venäläisessä kontekstissaan ja heidän suhteessaan silovikkeihin.¹⁰⁵ Vaikuttaa siltä, että Putinin toisella presidenttikaudella silovikit kokivat tärkeimmäksi tehtäväkseen Venäjän sisäisen vakauden turvaamisen ja liberaalit puolestaan maan talouden kehittämisen aiempaa kestävämmäksi ja kilpailukykyisemmäksi. Vuonna 2005 presidentinhallinnon varajohtajana toiminut Igor Setšin sekä FSB:n pääjohtaja Nikolai Patrušev olivat silovikeista kaikkein

¹⁰¹ Illarionov 2009, 69 - 70.

¹⁰² Juntunen 2012, 158.

¹⁰³ Renz 2006, 903.

¹⁰⁴ Renz 2006, 912.

¹⁰⁵ Kryshtanovskaya, White, 2005, 1069.

merkittävimpiä, joskin näiden kahden Putinin lähipiiriläisen keskinäiset välit olivat heikot.¹⁰⁶ Niin kutsuttuun liberaaliin klaaniin kuuluivat tuolloinen presidentinhallinnon johtaja Dimitri Medvedev sekä presidentin tuolloisena avustajana toiminut Vladislav Surkov. Tähän fraktioon kuuluivat myös presidentin talousasioiden neuvonantaja Andrei Illarionov, valtion kaasuyhtiö Gazpromin pääjohtaja Aleksei Miller sekä ministerinä ja pankkialalla toiminut German Gref. Ajatus *liberaaleista* tulee sijoittaa juuri venäläiseen viitekehykseen – kyse oli liberalismista taloudessa, ei poliittisten kysymysten kohdalla.¹⁰⁷

Silovikkien ideologiaa voi luonnehtia seuraavalla tavalla: yhteiskunnan pohjan muodostaa vahva valtio, jonka tulee kontrolloida kaikkia yhteiskunnan avaintoimintoja. Silovikit ja voimavirastot tukevat valtiota sen toiminnoissa. Pluralismi ja mielipiteiden julkinen monimuotoisuus on vaarallista ja se heikentää valtiota sisältäpäin. Epämääräisesti määritelty *länsi* muodostaa ulkoisen uhkan, johon Venäjän tulee varautua. Tämän uhkan seurauksena Venäjän asevoimien tulee olla riittävän vahvat. Venäjän sisäisiä vihollisia ovat länttä ja sen arvoja tukevat tahot. Tämän takia yhteiskunnan tulee olla kontrolloitu ja kansalaisten tulee olla passiivisia ja tottelevaisia. *Komsomolskaja Pravda* -sanomalehden syyskuussa 2004 julkaiseman haastattelun mukaan Surkov sanoo, että lännen Venäjän-vastaiset tahot haluavat käyttää maan sisäistä oppositiota luodakseen *viidennen kolonnan* eli maan sisäisen tahon, jota jokin Venäjän ulkopuolinen taho käyttäisi omiin tarkoituksiinsa. Lisäksi Venäjän tavoitteena on olla pelätty, sillä vain pelättyä valtiota kunnioitetaan.¹⁰⁸

Silovikkien järjestelmässä valtio on huomattavasti vapaata kansalaisyhteiskuntaa tärkeämpi. Valtion legitimiteetti rakentuu Putinin järjestelmän vakaudesta – siten vakaa yhteiskunta ja tasaisesti kasvava materiaallinen vauraus pitää riittävän osan kansalaisista lojaaleina valtiolle. Kansalaisyhteiskunnan ja valtion olemassaolo omina, erillisinä toiminta-alueinaan on yksi demokratian edellytyksistä¹⁰⁹ – Putinin toisen kauden Venäjällä tämä ehto ei tutkielman mukaan toteutunut.

Oranssin vallankumouksen Venäjän johdossa aiheuttama oletettu paniikkireaktio tulee nähdä juuri tässä viitekehyksessä. Tutkielma väittää, että oranssin vallankumouksen tapahtuessa Venäjää johti turvallisuuspalvelutaustainen autokratia, joka näki Ukrainan

¹⁰⁶ Kryshtanovskaya, White, 2005, 1070.

¹⁰⁷ Kryshtanovskaya, White, 2005, 1071.

¹⁰⁸ Kryshtanovskaya, White, 2005, 1073.

¹⁰⁹ Berndtson 2004, 222.

vallanvaihdon ja sen mekanismit vaarallisina oman olemassaolonsa kannalta. Valtio-opillisen, systeemiteoreettisen ajattelun mukaan ympäristön vaikutukset muokkaavat kansalaisten vaatimuksia ja heidän kannatustaan järjestelmälle¹¹⁰ – Venäjän johdon asemaa tulee tarkastella juuri tässä kontekstissa. Toisaalta tutkielma toteaa asiantuntijanäkemykseen perustuen, että FSB toimii osin lain yläpuolella.¹¹¹ Tutkielman mukaan on lisäksi perusteltua pohtia sitä, oliko Venäjän kansalaisilla todellista mahdollisuutta esittää vaatimuksiaan turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin johtamalle järjestelmälle.

Entäs Kreml? Venäjän johdon ongelmallinen Ukraina-suhde

Vladimir Putinin kerrotaan lainanneen amerikanpuolalaista kansainvälisen politiikan tutkija Zbigniew Brzezinskiä ja sanoneen, että *Venäjän imperiumi ei voi olla olemassa ilman Ukrainaa*.¹¹² Venäläisnäkökulman mukaan Ukrainan Neuvostoliittoon kuulumisesta joulukuussa 1991 järjestämän kansanäänestyksen jälkeen neuvostoimperiumi hajosi – tällainen näkökulma kertoo erittäin paljon Ukrainan merkityksestä Venäjälle. Samaten venäläisnäkökulma kyseenalaistaa sen, voiko jälkineuvostoliittolaisella alueella onnistua yksikään megaprojekti ilman Ukrainan osallistumista.¹¹³ Tutkielma näkee *megaprojekti*-käsitteen tarkoittavan tässä yhteydessä jonkinlaista Venäjän johdolla tapahtuvaa, jälkineuvostoliittolaisen alueen taloudellista tai poliittista uudelleenintegraatiota.

Oranssin vallankumouksen puitteissa venäläisnäkökulma ei huomioi Juštšenkon kampanjan aikaansaamaa kansalaisyhteiskunnan vahvistumista, Janukovytsin kampanjan syylistymistä vaalivilppiin tai sitä, että enemmistö vaaleissa äänestäneistä kansalaisista halusi suunnanmuutoksen Ukrainan politiikkaan. Venäjän johdolle Ukrainan vallanvaihto oli Putinin siihenastisista ulkopoliittisista tappioista pahin.¹¹⁴ Venäjälle oranssi vallankumous oli joissain määrin Yhdysvaltain geopolitiittisten tavoitteiden toteutumista ja osa *demokratian levittämisen doktriinia* – siten tämän yhdysvaltalaislähtöisen politiikan perimmäisenä tavoitteena oli Venäjän vaikutusvallan

¹¹⁰ Berndtson 2004, 214.

¹¹¹ Felštinski, Litvinenko, 2007, 181.

¹¹² Trenin 2012, 132. *Без Украины российской империи быть не может (Bez Ukrainy rossijskoj imperii byt' ne možet)*

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Trenin 2012, 133.

vähentäminen sen niin kutsutuissa lähiulkomaissa¹¹⁵ eli karkeasti määriteltynä entisen Neuvostoliiton alueella.

Turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin kontekstissa vaikuttaa ajattelumalli, jossa valtion johdon häilyvästi määrittelemät viholliset piirittävät Venäjää. Siten oranssi vallankumous näyttäytyi Venäjän johdolle tapahtumana, jonka seurauksena Ukrainasta voisi muodostua lännen sillanpääasema kohti Moskovaa, jotta valta vaihtuisi myös Venäjällä. Tutkielma korostaa sitä, että Venäjän johdon oletettu paniikkireaktio tulee ymmärtää juuri tässä viitekehyksessä. Oranssin vallankumouksen tulkinnat ovat historiapolitiikkaa – siten Venäjän johto sanoo oranssin vallankumouksen olleen suunnattu nimenomaan sitä itseään vastaan. Yhtäläillä kansallismieliset ukrainalaiset asennoituvat oranssiin vallankumoukseen lopulta epäonnistuneena pyrkimyksenä irtautua Venäjän välittömästä vaikutusvallasta. Useimpien länsimaiden historiapolitiittinen tulkinta korostaa puolestaan sitä, miten oranssi vallankumous oli ukrainalaisten äänestäjien pyrkimys kohti demokraattisempaa ja länsi-integraatiota tavoittelevaa Ukrainaa.

Venäjän historiapolitiittisen tulkinnan tekee ymmärrettävämmäksi se, miten Kutšman jälkimmäisellä valtakaudella vuonna 2003 maan parlamentin hyväksymä laki Ukrainan kansallisesta turvallisuudesta toteaa, että maan ulko- ja turvallisuuspolitiikan pitkän aikavälin tavoitteena olisi jäsenyys sotilasliitto Natossa. Koska Venäjä olisi suhtautunut tällaisen skenaarion toteutumiseen vähintäänkin torjuvasti, Kutšma korosti Ukrainan ylläpitävän hyviä naapuruussuhteita Venäjän kanssa. Lisäksi Venäjä olisi Ukrainalle *strateginen kumppani*.¹¹⁶ Vaikuttaa siltä, että Ukrainan mahdollinen jäsenyys Natossa tai edes Euroopan unionissa oli Kremlille ylitsepääsemätön asia, jonka puolesta se oli valmis suuriin poliittisiin ja taloudellisiin uhrauksiin. Venäläisnäkökulman mukaan Nato ylitti Ukrainan kohdalla tietyn henkisen rajan – Venäjä pelkäsi mahdollisia yhdysvaltalaisia lento- ja laivastotukikohtia Ukrainan alueella.¹¹⁷ Viimeistään tämä herätti Venäjän asianomaiset viranomaiset ja asiantuntijat keskustelemaan toimintavaihtoehtoista sekä perusteluista sille, miksei Ukrainan voinut antaa lähentyä

¹¹⁵ Ibid.

¹¹⁶ Trenin 2012, 134.

¹¹⁷ Ibid.

läntisiä valtarakenteita yhtään enempää.¹¹⁸ Venäjän johto näkeekin Ukrainan rajamaana ja eräänlaisena puskurivaltiona länttä kohtaan.¹¹⁹

Venäjä haluaa pitää Ukrainan valtapiirissään erityisesti muutamasta syystä johtuen. Ensiksi, Ukrainan alueellinen symboliarvo venäläisille on aina ollut suuri. Kiovan rooli venäläisessä kansakunta-ajattelussa on merkittävä, sillä itäslaavien muodostama Kiovan Venäjän¹²⁰ valtakunta oli Moskovan Venäjän ja siten tsaarin Venäjän imperiumin edeltäjä. Venäläisessä näkökulmassa Venäjän tulee estää länttä *ottamasta* Ukrainaa itselleen – venäläisnäkökulman mukaan Ukraina ei varsinaisesti edes ole suvereeni, itsenäinen valtio.¹²¹ Läntisen, oikeusjärjestykseen ja osin weberiläiseen valtioajatteluun perustuvan näkökulman on ajoittain mahdoton ymmärtää tätä.¹²²

Turvallisuuspalvelutaustainen eliitti pelkäsi länttä mahdollisesti lähentyvän Ukrainan kääntyvän poliittisesti Venäjää vastaan. Tämä näkyisi poliittisen suuntautumisen ohella myös ehkä hieman yllättäen kirkollisissa kysymyksissä, sillä Kiovan patriarkaatti saisi entistä vahvemman ja virallisemmän statuksen suhteessaan Moskovan patriarkaattiin. Tämä voisi vahvistaa ukrainalaisnationalismia ja siten voimistaa Ukrainan Venäjän-vastaisia tendenssejä.

Venäjän ja Ukrainan välinen raja muuttuisi Ukrainan mahdollisen länsi-integraation seurauksena varsinaiseksi rajalinjaksi, jollainen se ei venäläisnäkökulman mukaan ole koskaan ollut. Kaiken tämän seurauksena Venäjä menettäisi yhteyden esimerkiksi Itä-Ukrainan puolustusteollisuuteen – tämä olisi merkittävä tappio Venäjän omalle puolustusteollisuudelle, joka on perinteisesti tehnyt tiivistä yhteistyötä ukrainalaisten sotilasteknologian toimijoiden kanssa. Venäläisnäkökulma pelkää myös sitä, miten Ukrainan länsi-integraatio voisi tuoda Mustallemerelle entistä enemmän amerikkalaisia sotalaivoja.¹²³

Kiinnostavaa on se, miten Naton itäiset jäsenmaat ovat venäläisnäkökulman mukaan *yhdentyneet Eurooppaan*¹²⁴ – tämä tarkoittaa sitä, että nämä maat halusivat

¹¹⁸ Esimerkkinä tällaisesta toiminnasta on Kremlin tuki Janukovytsille läpi 2000-luvun sekä Venäjän toimet Ukrainassa keväästä 2014 alkaen.

¹¹⁹ Jaakola 2010.

<http://www.formin.fi/public/Print.aspx?contentid=186659&nodeid=15154&culture=fi-FI&contentlan=1>

¹²⁰ *Kiovan Rusj*.

¹²¹ Trenin 2012, 135.

¹²² Berndtson 2004, 250 - 251.

¹²³ *Ibid*.

¹²⁴ Trenin 2012, 136. *Этот процесс рассматривается как мостик на пути в объединенную Европу (Etot protsess rassmatrivaetsja kak mostnk na puti v objedinennuju Evropu)*.

päämäärätietoisesti siirtyä pois Venäjän vaikutuspiiristä. Ukrainassa ei ollut samanlaista konsensusta länsi-integraatiosta ja Natosta kuin esimerkiksi Baltian maissa tai niin kutsutussa Visegrád-ryhmässä¹²⁵. Venäläisestä valtaviiran näkökulmasta katsoen oranssi vallankumous ei siten ollut Ukrainalle samanlainen länsi-integraation askel kuin useille läntisille tutkijoille. Oranssi vallankumous oli Venäjälle uhka ja riski, joka olisi voinut aktualisoitua taloudellisesti, poliittisesti ja sotilaallisesti – markkina-alueen menetyksenä, vaikutusvallan dramaattisena laskuna sekä läntisten sotilasrakenteiden toimintana Ukrainan alueella.¹²⁶

Tämän perusteella vaikuttaa siltä, että Ukraina on Venäjälle ennen kaikkea maantieteellinen puskuri länttä kohtaan. Lisäksi Ukrainan historiallis-kulttuurinen painoarvo Venäjälle on suuri – siksi Ukrainan ja Venäjän kahdenvälisen suhteen tarkastelu vain poliittis-taloudellisena symbioosina ei kykene huomioimaan kulttuurisia piirteitä. Tässä kontekstissa Ukraina ja erityisesti Kiova on Venäjälle itäslaavien sydänmaata, jonka Moskova on aina halunnut pitää vaikutuspiirissään. Siten tutkielma toteaa, että *Venäjä ei pidä Ukrainaa täysin suvereenina valtiona.*

4. Venäjän turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin reaktio oranssiin vallankumoukseen

Putinin valtakaudella yhtenä venäläisen julkisen poliittisen keskustelun piirteenä on ollut syiden etsiminen eri ongelmiin joko ulkomailta tai vaihtoehtoisesti Venäjän sisältä *viidennen kolonnan* parista. Valtionjohto on voinut tällä tavoin ohjata kansalaistensa huomion pois ongelmien todellisista syistä, esimerkiksi valtiontalouden heikosta tilasta tai poliittisen edustuksellisuuden epäkohdista. Oranssin vallankumouksen jälkeen Venäjän johto pyrki tukahduttamaan kaikenlaisen vallitsevaa järjestelmää uhkaavan oppositiotoiminnan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa. Tutkielman analyysiluku syventyy juuri tähän tematiikkaan.

Tämä luku käsittelee ensiksi Surkovin puhetta helmikuussa 2006. Toiseksi, luku syventyy kronologisesti Venäjän johdon alkuvuoden 2005 reaktioihin erilaisten Kremlin virallisten lähteiden kautta. Luku tarkastelee Putinin ja Juštšenkon tammikuista tapaamista Moskovassa, sitten slovakialaismedian helmikuussa toteuttamaa Putinin haastattelua ja tämän jälkeen presidenttien maaliskuista kahdenvälistä tapaamista, tällä

¹²⁵ Puolan, Tšekin, Slovakian ja Unkarin muodostama allianssi, joka tekee poliittista ja taloudellista yhteistyötä.

¹²⁶ Trenin 2012, 138. Kirjoittaja analysoi esimerkiksi Krimin niemimaan sotilaallista ja symbolista merkitystä Venäjälle.

kertaa Kiovassa. Luku tarkastelee kolmanneksi venäläisiä medialähteitä: Patruševin tiedonantoa duumassa vuoden 2005 toukokuussa ja Valko-Venäjän johdon keväisiä kommentteja väri vallankumouksen leviämisen riskeistä. Kontrastina näihin melko rajuihin kommentteihin on venäläismedian uutisointi välittömästi oranssin vallankumouksen tapahduttua joulukuussa 2004. Neljänneksi, luku analysoi oranssin vallankumouksen suhdetta Venäjän oppositioliikehdintään loppuvuoden 2011 ja kevään 2012 viitekehyksessä. Osio pitää sisällään sekä Patruševin että ukrainalaisten rivipoliitikkojen argumentteja väri vallankumouksen puolesta ja sitä vastaan. Lopuksi luku pohtii väri vallankumouksen epätodennäköisyyttä Venäjällä.

Vladislav Surkov: väri vallankumoukset uhkaavat suvereenia Venäjää

Vladislav Surkovin ¹²⁷ puhe valtapuolue Yhtenäisen Venäjän puolueaktiiveille 7. helmikuuta 2006 pitää sisällään muutamia kiinnostavia argumentteja, joilla puhuja tuomitsee Venäjän intressipiirissä tapahtuneet väri vallankumoukset. Surkov kritisoi erityisesti oranssia vallankumousta ja argumentoi voimakkaasti sen puolesta, että juuri Putin teki Venäjästä poliittisesti vakaan, materiaalisesti vauraan ja sisäisesti vahvan valtion. Oranssin vallankumouksen kaltainen tapahtuma voisi Surkovin mukaan vaarantaa putinilaisen vakauden.

Puheen painoarvo on merkittävä erityisesti venäläisessä yhteiskuntajärjestelmiä koskevassa keskustelussa – venäläismedia viittaakin puheeseen yleisesti nimellä *helmikuun teesit*.¹²⁸ Puhetilaisuudessa Surkov esiintyi kotiyleisönsä edessä ja käsitteli teemoja, joiden tiesi olevan kuulijoilleen tärkeitä ja joiden hän tiesi saavan positiivista vastakaikua yleisönsä keskuudessa. Kiinnostava seikka on myös puheen ajankohta, sillä se ajoittuu Putinin toisen kauden puoliväliin. Puhe oli siten osa turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin pitkän aikavälin reaktiota oranssiin vallankumoukseen. Surkov argumentoi sen puolesta, että Yhtenäisen Venäjän puolueaktiivit pysyisivät lojaaleina sekä Putinin hallinnolle että presidentille itselleen. Puhuja kannattaa vahvaa presidentti-instituutiota, sillä uskoo vain sen turvaavan vakauden ja putinilaisen järjestelmän jatkuvuuden.

¹²⁷ Vuonna 1964 syntynyt Vladislav Surkov on koulutukseltaan juristi ja taustaltaan siviili, ei silovikki. Hän on toiminut sekä Putinin avustajana että korkeissa presidentinhallinnon viroissa. Kremlin ideologisena arkkitehtina Surkov oli Putinin kahdella ensimmäisellä presidenttikaudella Venäjän eliitin voimakkaimpia taustavaikuttajia. Surkovin merkittävimmät tekstit ja puheet on julkaistu hänen teoksessaan *Teksty 97-07*.

¹²⁸ Luukkanen 2008, 167.

Puheessaan Surkov rakentaa kaksi vertailua. Ensiksi, Surkov vertailee Putinin johtamaa vaurasta Venäjän yhteiskuntaa Boris Jeltsinin ajan puutteesta kärsivään maahan. Toiseksi, puhuja vertailee suvereenia ja vakaata Venäjää niihin *lännen* ohjalemiin Itä-Euroopan maihin, jotka ovat kokeneet väri vallankumouksen. Tutkielman toteaa, että Surkov epäsuorasti rinnastaa oranssin vallankumouksen jälkeisen Ukrainan heikkoon Jeltsinin Venäjään.

Puheensa aluksi Surkov näkee Venäjän osana eurooppalaista kulttuuripiiriä ja eurooppalaisten sivilisaatioiden perhettä. Tämä kannanotto heijastelee Surkovin ideologiaa, jossa Venäjän tulee valikoiden omaksua joitakin määrättyjä länsivaikutteita. Surkov kuitenkin hyökkää lännen *poliittisia* vaikutteita ja niiden leviämistä vastaan kritisoimalla voimakkaasti Venäjän 1990-luvun alennustilaa. Samalla venäläisten koko 2000-luvun ensimmäisen vuosikymmenen kasvanut vauraus henkilöityy juuri Putiniin ja 1990-luvun materiaallinen puute henkilöityy Jeltsiniin. Siten syntyy kiinnostava jatkumo, jossa Neuvostoliiton vakaus muuttuu Gorbatšovin perestroikan kautta Jeltsinin ajan sekasoroksi, jossa heikko Venäjä ja sen materiaalisesta puutteesta kärsivät kansalaiset joutuvat jälleen kerran länsivaltojen vaikutuspyrkimysten kohteiksi. Tämä Venäjän valtion kannalta häpeällinen aikakausi päättyi Putinin noustua maansa presidentiksi vuonna 2000.¹²⁹

Surkov puhuu varsin kaksijakoisesti Venäjän eurooppalaisesta luonteesta. Toisaalta hän sanoo Venäjän olevan nimenomaan *eurooppalainen* maa – toisaalta korostaa sen kulkevan pitkin omaa tietään. Surkov lainaa filosofi Nikolai Berdjajevia: ”*On välttämätöntä pyrkiä vapaaseen ja oikeudenmukaiseen yhteiskuntaan. Ilman vapautta ei voi olla olemassa minkäänlaista oikeudenmukaisuutta. Oikeudenmukaisuus edellyttää kaikkien ihmisten vapautta.*”¹³⁰ Tämä jakaantuneisuus on osa Venäjän tarinaa, jossa kansakunta hakee paikkaansa Euroopan ja Aasian välissä. Putinin Venäjä on löytänyt paikkansa nimenomaan *euuraasialaisena* maana. Tällä tavoin Venäjä korostaa ainutlaatuisuuttaan – sillä on oma paikkansa, jota mikään muu maa tai kansakunta ei voi ottaa.

¹²⁹ Surkov 2008, 125.

¹³⁰ Surkov 2008, 127. *Необходимо стремиться к свободному и справедливому обществу. Без свободы не может быть никакой справедливости. Справедливость требует свободы для всех людей (Neobhodimo stremit'sja k svobodnomu i spravedlivomu obštšestvu. Bez svobody ne možet byt' nikakoj spravedlivosti. Spravedlivost' trebuet svobody dlja vseh ljudej).* Nikolai Berdjajev (1874 - 1948) oli Kiovassa syntynyt venäläinen poliittinen ja uskonnollinen filosofi, joka pohti ennen kaikkea vapauden käsitettä.

Surkov kuitenkin kritisoi elintasokuilua, joka syntyi Neuvostoliiton ja lännen välille kylmän sodan lopulla. Retorisesti hän kysyykin, ”*kuka tarvitsee sellaista imperiumia, joka ei pysty tarjoamaan kansalaisilleen leipää ja sirkushuveja?*”.¹³¹ Oli luonnollista, että neuvostoimperiumi tuhoutui – Surkovin mukaan venäläiset itse valitsivat tämän kohtalon. Tällä mekanismilla hän antaa ymmärtää, että Neuvostoliiton hajoaminen oli Venäjän kansan oma tahto ja rationaalisen toiminnan tulos. *Kansa* poliittisena entiteettinä ei siten löytänyt vapautta ja oikeudenmukaisuutta Neuvostoliiton tarjoamasta yhteiskuntamallista. Siksi kansalaiset halusivat palata demokraattisiin tavoitteisiin, jotka olivat Surkovin mukaan yksityiskohtaisesti kirjattu Neuvostoliiton perustuslakiin. Siten Neuvostoliitto oli suuri modernisaatioprojekti, jonka virallisissa julistuksissa ja sanoissa syntyi se, mitä Surkov kutsuu *demokratiaksi*.¹³² Neuvostoliiton katastrofaalinen romahtaminen 1980- ja 90-lukujen taitteessa esiintyy Surkovin teeseissä lopulta positiivisena tapahtumana, joka oli merkittävä nykyisen Venäjän synnylle.

Puhuja ihmettelee sitä, miten joidenkin tahojen¹³³ mielestä 1990-luvun Venäjällä vallitsi vapaus. Hän kysyy sinällään aiheellisesti sitä, *mitä on vapaus* ja oliko 1990-luvun ongelmallinen aika vapauden aikaa.¹³⁴ Tämä sekasorron aika oli osa Neuvostoliiton kuolinkamppailun seurauksia. Surkovin mukaan Jeltsinin valtakaudella venäläisten tuli kysyä itseltään *ollako vai eikö olla* – hänen mukaansa venäläiset vastasivat asettamaansa kysymykseen painokkaan myönteisesti *olla*.

Venäläisten vastaus kulminoitui presidentinvaaleissa vuonna 2000, jolloin he valitsivat presidentikseen Putinin. Hänen tehtävänsä oli normalisoida maan sisäinen tilanne ja luoda vakautta sekä sisäpolitiikkaan että talouteen. Surkovin mukaan todellista *demokratiaa* oli juuri tämä eikä suinkaan se, millainen vallitseva tilanne oli Jeltsinin ja oligarkkien hallitsemalla 1990-luvulla. Enemmistön tahdon toteutuminen on demokratiaa ja Putinin valinta Venäjän presidentiksi oli äänestäjien enemmistön tahdon toteutumista.¹³⁵ Siten Putinin asema presidenttinä ja hänen toteuttamansa politiikka ovat demokratian toteutumista. Puhuja ei kuitenkaan ota kantaa esimerkiksi siihen, miten

¹³¹ Surkov 2008, 128. *Ну и кому нужна такая империя, которая не могла дать своим гражданам ни хлеба, зрелищ?* (*Nu i kome nužna takaja imperija, kotoraja ne mogla dat' svoim graždanam ni hleba, zrelišč?*)

¹³² Ibid.

¹³³ Puhuja ei määrittele, keitä nämä *muut tahot* ovat.

¹³⁴ Surkov 2008, 131 - 132.

¹³⁵ Surkov 2008, 133.

turvallisuuspalvelutaustainen eliitti toimi Putinin toisen presidenttikauden Venäjällä kuin valtio valtiossa.

Demokraattinen yhteiskunta pohjautuu Surkovin mukaan ennen kaikkea perustuslakiin eikä esimerkiksi yksittäisten henkilöiden mielipiteisiin. Lakiperusteisuus on siten pohjana demokraattiselle yhteiskunnalle.¹³⁶ Kiinnostavaa on Venäjän viranomaisten harjoittama laintulkinta – valtio ahdisteli ja rankaisi Surkovinkin kritisoimia oligarkkeja varsin ankarasti. Putinin toisen kauden Venäjä ei välttämättä lainsäädäntönsä osalta poikennut muista Itä-Euroopan vahvan presidentti-instituution omaavista, transition läpikäyneistä maista. Erona esimerkiksi läntisiin oikeusvaltioihin on kuitenkin juuri lain tulkinta – Venäjällä ylimmän valtiojohdon jäsenet eivät olleet poliittisesti tilivelvollisia kansalaisilleen, vaan korkeintaan toisilleen. Siten poliittissävytteiset oikeudenkäynnit eivät ole olleet maassa poikkeuksellisia.¹³⁷ Vaikuttaa siltä, että venäläisessä oikeusjärjestelmässä tärkeintä ei ole lainmukaisuus vaan *oikeudenmukaisuus* – kysymys kuuluukin, kenellä on valta määrittää se, mikä on oikeudenmukaista ja mikä ei?

Surkovin mukaan *suvereniteetti on kilpailukyvyyn poliittinen synonyymi*. Venäjän on oltava itsenäinen ja suvereeni maa, joka osallistuu aktiivisesti maailman asioista päättämiseen. Venäjä erehtyy, jos se kuvittelee voivansa eristäytyä muusta maailmasta – puhuja sanoo, että tällaisessa tapauksessa *luoksemme tullaan joka tapauksessa ja meidän ei anneta nukkua*.¹³⁸ Tämä kertoo viitekehyksestä, jossa ulkoinen vihollinen ennemmin tai myöhemmin uhkaa Venäjää. Jos maa eristäytyisi maailmanpolitiikan näyttämöltä ja jättäisi osallistumasta yleismaailmalliseen päätöksentekoon, nämä päätökset tulisivat Surkovin mukaan olemaan Venäjän kannalta vahingollisia.¹³⁹

Kontrastina Venäjän rooliin on se, miten puhuja ruotii aiemmin Neuvostoliittoon ja Varsovan liittoon kuuluneita Venäjän läntisiä naapureita. Surkov kritisoi Baltian maita sekä itäisen Euroopan ja itäisen Keski-Euroopan maita, jotka kuuluivat Neuvostoliittoon tai Varsovan liittoon ja joista moni on sittemmin liittynyt Euroopan unionin jäseniksi.¹⁴⁰ Hänen mukaansa nämä maat ilmoittivat kansalliseksi ideakseen pääsyn unioniin, jonka Surkov mieltää negatiivisessa valossa. Hän rakentaa vastakkainasettelun, jossa nämä maat pitävät Moskovaa pahana ja Brysseliä hyvänä. Näillä mailla ei ollut kokemusta

¹³⁶ Ibid.

¹³⁷ Luukkanen 2009, 17.

¹³⁸ Surkov 2008, 138. ... к нам все равно придут и спать нам не дадут. (k nam vsjo ravno pridut i spat' nam ne dadut)

¹³⁹ Ibid.

¹⁴⁰ Ibid. Surkov ei nimeä näitä maita mutta tarkoittaa niitä ilmiselvästi.

valtiollisesta olemassaolosta, joten ne siirtyivät asiaa edes tiedostamatta Moskovan vallasta Brysselin valtaan. Siten *ne olivat yhden maan provinssia ja tulivat toisen maan provinssiksi*.¹⁴¹

Näillä mekanismeilla puhuja luo kuvan Euroopasta, jossa jotkin maat ovat itsenäisiä ja toiset eivät. Samasta näkökulmasta katsoen hän pitää Neuvostoliittoa ja erityisesti sen perillistä Venäjää tasavertaisena – ellei jopa parempana – toimijana suhteessa Euroopan unioniin. Hänen puheestaan käy ilmi katkeruus siitä, miten niin moni aiemmin Venäjän vaikutuspiiriin kuulunut eurooppalainen maa on hakenut ja saanut taloudellista ja poliittista turvaa läntisistä valtarakenteista. Surkov jättää kuitenkin mainitsematta sen tosiseikan, että Länsi-Euroopan ja Venäjän välissä olevat maat liittyivät Euroopan unioniin omasta vapaasta tahdostaan. Siten ne kokivat Brysselin houkuttelevampana vaihtoehtona kuin Moskovan, joka puolestaan yritti pitää näitä maita puskurina Euroopan unionia ja Natoa vastaan. Surkov hyökkää suoraan ja katkerasti kohti Venäjän vaikutusvallasta irtautumaan pyrkineitä maita. Hän ei mainitse Ukrainaa nimeltä, mutta viittaa mahdollisesti siihen muiden entisten neuvostotasavaltojen ja Neuvostoliiton satelliittien ohella.

Venäjä on Surkovin puheessa itsestään selvästi suvereeni maa eli se toimii omalla vaikutusalueellaan haluamallaan tavalla, muilta lupaa kysymättä. Puhuja hakee Venäjälle vahvaa asemaa suhteessa Euroopan unioniin, Yhdysvaltoihin ja Kiinaan. Hänen mukaansa suurimmat Venäjän kansankunnan suvereniteettiin kohdistuvat uhat ovat kansainvälinen terrorismi, suora sotilaallinen yhteenotto, maan talouden kilpailukyvyyn murentuminen sekä *kansallisen immuniteetin joutuminen oranssien teknologioiden ja ulkopuolisten vaikutusten alaiseksi*.¹⁴² Surkov puhuu *pehmeästä sulautumisesta*¹⁴³ ja juuri tämä kertoo venäläisestä näkökannasta väri vallankumouksia kohtaan. Tässä näkökulmassa länsimaat usein Yhdysvaltojen johdolla pyrkivät vaikuttamaan kohdemaan sisäisiin asioihin asteittain ja aluksi esimerkiksi kansalaisjärjestöjen kautta tai muilla pehmeän vallankäytön mekanismeilla.

Surkovin mukaan väri vallankumouksen toteuttajat provosoivat kohdemaassa sisäisiä konflikteja ja julistavat valtion tehottomaksi – puhuja tarkoittaa todennäköisesti hallituksen julistamista ei-legitiimiksi. Hän kysyy retorisesti sitä, että jos

¹⁴¹ Ibid. *Были провинцией одной страны, станут провинцией другой. (Byli provintsiej odnoj strany, stanut provintsiej drugoj)*

¹⁴² Surkov 2008, 140.

¹⁴³ Ibid. Pehmeä sulautuminen eli *мягкое поглощение (mjagkoe pogloštšenie)*.

väri vallankumous on tapahtunut neljässä maassa, miksei se voisi tapahtua myös viidennessä. Surkov ei nimeä näitä neljää maata mutta tarkoittaa mitä todennäköisimmin Serbiaa, Georgiaa, Ukrainaa ja Kirgisiaa. Hän ei usko skenaarion tapahtuvan vuosina 2007 - 2008, mutta sanoo sarkastisesti *ulkomaisten ystäviemme*¹⁴⁴ pyrkivän toistamaan väri vallankumouksen toteuttamisen. Surkov ei nimeä maita tai organisaatioita, mutta hän tarkoittaa mahdollisesti joitakin länsimaita ja läntisiä kansalaisjärjestöjä. Lisäksi hän saattaa tarkoittaa Euroopan unionin kaltaista läntistä valtarakennetta.

Surkovin mukaan yhtenä ratkaisuna väri vallankumouksen torjumiseen on johtavan yhteiskuntaluokan muodostaminen ylhäältä käsin, kansallisesti.¹⁴⁵ Siviilitaustaisena puoliliberaalina Surkov puolustaa vahvan, johtavan etujoukon luomista. Hänen puheestaan ei käy ilmi se, toivooko hän jonkin tietynlaisen luokan muodostamista – hän saattaa tarkoittaa turvallisuuspalvelutaustaisten henkilöiden muodostamaa eliittiä tai lännen talous- ja teknologiaosaamista Venäjällä soveltavaa teknokraattien joukkoa. Voi olla, että Surkovin etujoukossa on tilaa kaikenlaisille ihmisille.¹⁴⁶ Selvää on kuitenkin se, että tämän ryhmän tulee olla uskollinen Venäjälle ja tavoitella sen vahvuutta suhteessa länsimaihin.

Surkovin mukaan Venäjän naapurimaissa tapahtuvat *perustuslainvastaiset oranssit vallankaappaukset*¹⁴⁷ heikentävät demokratian suosiota. Puhujan väitteet tulee ymmärtää ympäristössä, jossa koko 2000-luvun ajan vahvistunut Putinin Venäjä haki asemaansa suhteessa länteen ja pyrki vaikutusvaltansa palauttamiseen entisen Neuvostoliiton alueella ja sen entisissä satelliiteissa. Surkovin puheessa esiintyy Putinin ja Venäjän poliittisen eliitin usein toistama väite *perustuslaillisuudesta* ja perustuslain kunnioittamisesta – termit, jotka ovat lopulta sanoja vailla todellista katetta. Siten Venäjän näkökulmasta toivomattomat vallanvaihdot ovat usein olleet *vallankaappauksia*, ei vallankumouksia. Inhorealisticen kyynisesti ajateltuna myös Putinin valtaannousu vuosituhaten vaihteessa oli vallankaappaus – Jeltsinin lähimpien tukijoiden ja FSB:n operaatio oman miehen nostamiseksi Venäjän presidentiksi. Presidentti Putin yhdessä lähipiirinsä kanssa on lopulta se taho, joka estää väri vallankumouksen tai Surkovin teeseissä *perustuslainvastaisen vallankaappauksen*

¹⁴⁴ Surkov 2008, 143. Ulkomaiset ystävämmä eli *наши иноземные друзья (Naši inozemnye druz'ja)*

¹⁴⁵ Ibid. Surkov painottaa siten epäsuorasti sitä, että johtavan yhteiskuntaluokan ti tule hajaantua sisäisesti, sillä tämä saattaisi vaarantaa yhteiskunnan vakauden.

¹⁴⁶ Luukkanen 2008, 169.

¹⁴⁷ Surkov 2008, 147. *Антиконституционные оранжевые перевороты (Antikonstitutsionnye oranževye perevoroty)*

toteutumisen Venäjällä. Tässä toteutuu hyvin henkilökeskeisen johtajavaltion periaate¹⁴⁸ – vahva johtaja ylläpitää vakauden.

Surkovin puhetta voi tulkita myös aatehistoriallisessa kontekstissa. Putinin silovikkien järjestelmästä löytyy yhtäläisyyksiä tsaari Nikolai I:sen hallinnon kanssa. Venäjän imperiumia vuosina 1825 - 1855 hallinnut itsevaltiainen tsaari perusti sisäpoliittista vakautta turvaavan salaisen poliisin ja asennoitui nuivasti reformeihin, sillä nämä olisivat saattaneet vaarantaa yhteiskuntarauhan. Nikolain lähipiiriin kuulunut kreivi Sergei Uvarov kehitti venäläistä itsevaltiutta tukevaa ideologiaa, jota kääntyy suomeksi parhaiten nimillä *ortodoksisuus*, *autokratia*, *kansallisuus*.¹⁴⁹

Venäläisnäkökulma pohtii Surkovin roolia Putinin hallinnossa sekä Venäjän suhdetta väriavallankumouksiin. Surkov ja tämän esittelemä oppi *suvereenista demokratiasta*¹⁵⁰ ovat vastineita Uvaroville ja hänen ajatukselleen ortodoksisuudesta, autokratiasta ja kansallisuudesta. Suvereenin demokratian pääajatus on se, että venäläisen vallan tulee kontrolloida venäläistä aluetta ilman, että mitkään ulkopuoliset tahot puuttuvat asiaan. Putinin toisella presidenttikaudella valtapuolue Yhtenäinen Venäjä pyrki tämän opin avulla legitimoimaan asemansa maan johdossa.¹⁵¹ Surkovin korostama *demokratia* tulee ymmärtää samalla tavalla kuin Itä-Euroopan entisten sosialistimaiden poliittisista järjestelmistään neuvostoaikana käyttämä termi *kansandemokratia*.¹⁵² Siten järjestelmän luonne kertoo paljon enemmän kuin sen itse itsestään käyttämä deskriptiivinen käsite.

Putinin ja Juštšenkön tapaaminen tammikuussa 2005: Putin vakuuttelee yhteistyöhaluaan Ukrainan länsimielisen johdon kanssa

Surkovin ideologissävyytteinen puhe on helpommin ymmärrettävissä Venäjän federaation presidentinhallinnon virallisten dokumenttien yhteydessä. Tutkielma syventyy seuraavaksi näihin lähteisiin.

Putinin ja Juštšenkön ensimmäinen yhteinen presidenttitason tapaaminen järjestettiin tammikuussa 2005. Sen yhteydessä presidentit antoivat tiedotusvälineiden edessä muutamia lausuntoja ja kävivät vuoropuhelua maidenvälisiin suhteisiin liittyen. Venäjän presidentinhallinnon sivuilta saatava dokumentti pitää sisällään kummankin presidentin

¹⁴⁸ Larjavaara 2007, 130.

¹⁴⁹ Whittaker, 1984.

<http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3404101438.html>

”Православие, самодержавие, народность (pravoslavie, samoderžavie, narodnost)”.

¹⁵⁰ Okara 2007, 10.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Solovej 2011, 40.

puheenvuorot. Lähde on kiinnostava siksi, presidentit puhuvat Ukrainan vallanvaihdosta ja siihen johtaneesta kehityskulusta lähinnä kiertoilmauksia käyttäen.¹⁵³

Tilaisuuden aluksi Putin toteaa olevansa iloinen Ukrainan sisäpoliittisesti vaikean tilanteen päättymisestä ja maan olojen vakiintumisesta. Hän korostaa maansa yhteistyöhalukkuutta Ukrainan kansan valitseman johtajan kanssa – oli tämä henkilö kuka tahansa. Venäjä haluaakin Putinin mukaan kehittää edelleen maiden välisiä suhteita ja rakentaa luottamusta. Huomionarvoista on se, miten puhuja painottaa epävakaa tilanteen olleen nimenomaan Ukrainan *sisäinen* poliittinen prosessi. Siten hän kiistää maallaan olleen vaikutusta Ukrainan vallanvaihtoon, vaikka lopulta Kreml oli ollut vaaleissa tappion kärsineen ehdokkaan puolella. Putin jopa toteaa, että Venäjä ei koskaan toimi kulisissa tai muiden selän takana entisen Neuvostoliiton alueella ja ettei se toimi yhteistyössä naapurimaidensa oppositioiden kanssa¹⁵⁴ – toisaalta, oranssin vallankumouksen jälkeen Kremlillä olisi saattanut olla syytä juuri toimia yhteistyössä hävinneen ehdokkaan eli Janukovyčšin kanssa.

Putin korostaa Venäjän ja Ukrainan välisiä kaupallistaloudellisia suhteita sekä kaupankäynnin kasvulukuja. Hän sanoo uskovansa Ukrainan toimintapolitiikan jatkuvuuteen – siten hän korostaa Venäjän intressejä Ukrainan osalta ja epäsuorasti toivoo, ettei Ukraina hae poliittista mallia lännestä. Hänen mukaansa johtajanvaihdoksen jälkeen maan sisä- ja ulkopolitiikka saattaa näyttää aiempaan verrattuna erilaiselta. Tosin hän korostaa Ukrainan ja *Venäjän* kansojen tekemää päätöstä suhteiden syventämisestä.¹⁵⁵ Vaikuttaa siltä, että juuri tässä Putin toisaalta sanoi Venäjän olleen osapuolena Ukrainan vallanvaihdossa. Tällä tavoin hän saattoi koettaa kiertää oranssin vallankumouksen Venäjän etupiiriin tuoman poliittisen muutoksen ja tehdä välttämättömyydestä hyveen.

Ensimmäisellä ulkomaanvierailullaan Ukrainan presidenttinä Viktor Juštšenko puhuu siitä, miten Ukraina on juuri läpikäynyt vaikean ajanjakson ja kokenut historiansa vaikeimmat vaalit. Hän korostaa toteutuneen vallanvaihdon legitimiyyttä ja vakaan vaaliprosessin muodostumista maahan. Lisäksi hän painottaa eri ukrainalaisten tahojen positiivista suhtautumista rauhalliseen ja legitiimiin vallanvaihtoon. Puhujan mukaan maan eri poliittiset osapuolet tulevat lopulta saavuttamaan yhteisymmärryksen

¹⁵³ Meeting with Ukrainian President Viktor Yushchenko
<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7774#sel>

¹⁵⁴ Ibid.

¹⁵⁵ Ibid.

itsenäisen Ukrainan rakentamisesta – hänen mukaansa sillä ei ole väliä, kenen puolella nämä tahot olivat presidentinvaalien aikaan.¹⁵⁶ Huomionarvoista on juuri *itsenäisen Ukrainan* sekä *yhteisymmärryksen* korostuminen Juštšenkön puheessa. Näin puhuja rakentaa kuvaa Venäjän vaikutusvallasta irrallisesta Ukrainasta, joka pystyy saavuttamaan yhteisymmärryksen sisäpoliittisissa asioissaan. Viimeistään vaalituloksen vahvistama maan jakaantuneisuus ei siten ollut Juštšenkön mukaan ongelma.

Juštšenko sanoo, että hänen vierailunsa tarkoitus on ollut parantaa Ukrainan ja Venäjän kahdenvälisiä suhteita. Hänen mukaansa Venäjä tulee olemaan Ukrainan pysyvä strateginen kumppani. Hän haluaa sanojensa mukaan poistaa kaikki epäilykset, jotka koskevat Ukrainan ja Venäjän kahdenvälisen suhteiden tulevaisuuden kehityssuuntia. Ukraina pyrkii presidenttinsä mukaan rakentamaan Venäjään ennen kaikkea järkipäiset suhteet. Juštšenko uskoo Putinin olevan kanssaan samaa mieltä ja toteaa, että retoriikan sijasta todelliset toimenpiteet ja menestys tulevat osoittamaan Ukrainan ja Venäjän kansoille sen, että heidän johtajansa ovat viisaita poliitikkoja, jotka rakentavat maidensa välille rationaalisia, kehittyviä suhteita. Juštšenkön mukaan nämä tulokset tulevat näkymään kymmenen tai kahdentoista kuukauden kuluessa eli käytännössä loppuvuodesta 2005 tai sen jälkeen.¹⁵⁷

Aikataulu ja optimismi saattoivat merkitä sitä, että Juštšenko halusi aikaansaada varsin nopeita tuloksia juuri perustuslaillisesti kaikkein vahvimman presidenttivuotensa aikana. Lisäksi hänellä oli tarve edes retorisesti yhdistää ukrainalaiset ja kuroa yhteen syksyn 2004 kahtiajako ja estää maansa entistä voimakkaampi sisäinen jakaantuminen. Venäläismyönteisen väestöosan kannatuksen kerääminen edellytti hyviä suhteita Venäjään – tässä suhteessa Ukrainan presidentti tarvitsi Venäjää varsin paljon ja ehkä juuri siksi hänen asenteensa Putinia kohtaan oli korostetun rakentava ja sovinnollinen. Etnisten ja sisäpoliittisten ongelmien lisäksi Juštšenko oli mahdollisesti huolissaan itäisen Ukrainan raskasteollisuuden asemasta tilanteessa, jossa tärkeimmät asiakkaat ja yhteistyökumppanit olivat juuri venäläisiä. Huomionarvoista on lisäksi Juštšenkön toteamus suhteiden rakentamisesta järkipohjalle.¹⁵⁸ Tämä oli hyvä lähtökohta tilanteessa, jossa Venäjän johto oli epäluuloinen Ukrainan ulkopoliittisen linjan jatkuvuudesta ja ennustettavuudesta. Olisi kiinnostavaa tietää se, oliko Juštšenkön

¹⁵⁶ Ibid.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Ibid.

rakentava asenne ennemmin kädenojennus Venäjän johdolle vai Janukovytsin äänestäjien lepyttelyä.

Putin toteaa, että Ukrainan ulkomaankaupan liikevaihdosta noin kuusikymmentä prosenttia muodostui Venäjän kanssa käydystä kaupasta. Siten tietyt teollisuudenalat ja yritykset – erityisesti puolustus- ja raskasteollisuus – ovat vahvasti integroituneet toisiinsa yli maidenvälisen rajan. Putin puhuu raja-asioista ja niiden järjestelemisestä. Hänen mukaansa Venäjä on tehnyt töitä Ukrainan valtiollisen suvereniteetin korostamiseksi.¹⁵⁹ Tällä tavoin hän antaa ymmärtää, ettei Ukraina aidosti olisikaan suvereeni, itsenäinen valtio. Jos Putin pitäisi Ukrainaa suvereenina valtiona, ei hänen tarvitsisi sitä erikseen korostaa.

Putinin mukaan tässä kontekstissa on hyvä rakentaa entisen Neuvostoliiton alueen integraatiota, joka painottuisi ennen kaikkea taloudessa – puhuja korostaakin pääomien, ihmisten ja teknologioiden vapaata liikkuvuutta. Putin hahmottelee jonkinlaista yhteistalousaluetta, joka parantaisi osallistujamaidensa talouksien kilpailukykyä.¹⁶⁰ Putinin mukaan näistä asioista on mahdollista keskustella tarkemmin sitten, kun Ukrainaan on muodostettu hallitus ja kun uusi presidentti on saanut valtansa vakiinnutettua.¹⁶¹ Kokonaisuudessaan Putin korostaa Ukrainan riippuvuutta Venäjästä taloudessa ja energiasektorilla. Hän yrittää tällä tavoin sitouttaa Ukrainan Venäjään ja korostaa toivoaan siihen, että näennäisen länsimyönteisen presidentin linja ei oleellisesti heikentäisi maidenvälisiä suhteita. Tässä vaiheessa Juštšenkon vaalivoitosta oli kulunut vasta alle kuukausi, joten Kreml selvästikin vielä haki paikkaansa tilanteessa, jossa Ukrainan johto oli vaihtunut.

Putin slovakialaisviestinten haastateltavana helmikuussa 2005: värivallankumoukset ovat perustuslainvastaisia, muutosten tulee tapahtua lainsäädännön puitteissa

Putin esiintyi hieman toisenlaisessa ympäristössä muutamaa viikkoa myöhemmin. Slovakialaisviestinten helmikuussa 2005 toteuttamassa haastattelussa presidentti vastasi useisiin haastattelijan esille nostamiin aiheisiin, joista yksi oli värivallankumoukset ja

¹⁵⁹ Ibid.

¹⁶⁰ Yhteistalousalue vaikuttaisi myöhemmän kehityksen perusteella rakentuvan juuri Euraasian talousunionin muodossa.

¹⁶¹ *Meeting with Ukrainian President Viktor Yushchenko*
<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7774#sel>

niiden vaikutus entisen Neuvostoliiton alueella.¹⁶² Haastattelijan mukaan ei ole salaisuus, että Ukrainan ja Georgian tapahtumia yritetään toteuttaa myös muualla Venäjän lähialueilla – Moldovassa, Valko-Venäjällä ja Keski-Aasian maissa. Putinilta kysyttiin, miten nämä länsimäiset vaikutukset vaikuttavat Venäjän intresseihin jälkineuvostoliittolaisella alueella.¹⁶³

Haastattelun aluksi Putin toteaa, että vaikka Venäjällä on intressejä sekä lähi- että kaukoulkomaissaan, se rakentaa suhteitaan entisten neuvostotasavaltojen kanssa ennen kaikkea tasavertaiselta pohjalta. Hänen mukaansa näiden maiden asukkaat päättävät itse, rakentavatko he elämänsä vallankumousten avulla vai perustuslain ja demokraattisten instituutioiden tarjoamassa viitekehyksessä.¹⁶⁴ Nähdäkseni Putin liikkuu tässä samanlaisessa ympäristössä kuin Surkov perustuslaista ja demokraattisista instituutioista puhuessaan. Siten *demokratia* on vain eräänlainen täytesana ja kuori vailla todellista sisältöä.

Samaten Putin retorisesti kysyy sitä, että jos demokratia ei kerran toimi jälkineuvostoliittolaisissa maissa, miksi se pitäisi väkisin tuoda sinne – ja vaikka demokratian periaatteet alueen maihin tuotaisiinkin, miksi ne pitäisi tuoda sinne vallankumousten avulla. Hän väittää, että ongelmana ei ole dramaattisten muutosten tapahtuminen sinällään, vaan niiden tapahtuminen juuri perustuslain ja olemassa olevan lainsäädännön ulkopuolella.¹⁶⁵ Siten Putin epäsuorasti argumentoi sen puolesta, että vain valtionjohto saisi päättää muutoksista – kansalaiset olisivat lopulta alamaisia ja heillä ei olisi oikeutta katudemokratiaan.

Putin määrittelee demokratian muun muassa yhtenäiseksi lainsäädännöksi ja kyvyksi totella tätä lakia ja elää sen mukaan. Hän kysyykin jälleen retorisesti, miksi joillakin mailla on etuoikeus elää vakaudessa, kun toiset maat ovat *tuomittuja pysyvään vallankumoukseen*¹⁶⁶. Hän ei näe syytä epävakauden ja pysyvän vallankumouksen hyväksymisille jälkineuvostoliittolaisessa tilassa.¹⁶⁷

¹⁶² Haastattelu toteutettiin Slovakian huippukokouksen yhteydessä helmikuussa 2005. Tilaisuus oli tarkoitettu erityisesti Yhdysvaltain ja Venäjän korkeimman johdon tapaamiselle. Yhtenä keskusteluaiheena oli Venäjän demokratisoituskehitys.

¹⁶³ *Interview with Radio Slovensko and the Slovakian Television Channel STV*
<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7804#sel>

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Ibid.

¹⁶⁶ Ibid. "Why do some countries and some peoples have this privilege – to live by the law and in stability, while others are doomed to permanent revolution?"

¹⁶⁷ Ibid.

Presidentin mukaan värvallankumoukset eivät ole muuttaneet tilannetta Venäjän naapurustossa – hän toteaa, ettei tilanne Valko-Venäjän ja Ukrainan kohdalla ole muuttunut. Kiinnostava on Putinin kommentti siitä, miten Ukrainan ensimmäinen presidentti Leonid Kravtšuk oli selkeästi kansallismielisempi johtaja kuin Viktor Juštšenko, jota Putin luonnehtii pragmaattiseksi. Lisäksi hän vakuuttelee, ettei Kremlillä ole Ukrainan kanssa ongelmia.¹⁶⁸ Vaikuttaa kuitenkin siltä, että ukrainalainen nationalismi oli Putinille uhka siinä missä läntisten poliittisten vaikutusten vahvistuminen Ukrainan maaperällä. Lopuksi presidentti Putin korostaa jälleen sitä, miten lainvoimaisuus ja demokratian instituutiot tulee ottaa käyttöön jälkineuvostoliittolaisella alueella – jättäen kuitenkin mainitsematta, kuka nämä instituutiot määrittelee sekä kenen toimesta ne otetaan käyttöön ja millä tavoin. Hän puhuu siitä, miten ongelmat tulisi ratkaista perustuslakia kunnioittaen ja siten, että yhteiskunnallinen vakaus säilyy.¹⁶⁹

Erityiskritiikkiä vaatii Putinin väite siitä, ettei Venäjälle ole ongelma entisissä neuvostotasavalloissa tapahtuvat, ennalta arvaamattomat vallanvaihdot. Erityisesti hänen puheensa *demokratian instituutioista ja periaatteista* vaikuttavat korulauseilta. Siten Putin pääosin vaikenä oranssin vallankumouksen Kremlille muodostamasta uhkasta. Tämä on toisaalta ymmärrettävää, sillä Ukrainan vallanvaihdon mekanismien tai seurausten suora kritisointi ei olisi ainakaan tukenut Putinin yhteistyöpyrkimyksiä Ukrainan uuden johdon kanssa. Se olisi voinut entisestään legitimoida Ukrainan oranssin koalition pyrkimyksiä etäännyttää Venäjän vaikutusvallasta. Jatkuva värvallankumousten päivittely olisi voinut näyttää katkeran presidentin reagoinnilta niin kutsutun *etupiirin* tapahtumiin. Osin näistä syistä johtuen oranssia vallankumousta kritisoivat suoraan ja nimeltä pääosin presidentin lähipiiri – siten likaisen työn tekijöitä olivat Patrušev ja jopa ideologi Surkov, mutta ei presidentti Putin itse.

Putin ja Juštšenko maaliskuussa 2005: Juštšenko painottaa Ukrainan ja Venäjän tasavertaisuutta, Putin korostaa Venäjän intressejä Ukrainassa

Putin ja Juštšenko neuvottelivat kahdenvälisistä kysymyksistä Kiovassa maaliskuussa 2005. Neuvottelujen jälkeen järjestetyssä tiedotustilaisuudessa presidentit kertoivat saavutetuista tuloksista sekä kahdenvälisen suhteiden tulevaisuudennäkymistä.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

Neuvottelut toimivat jatkumona Moskovassa saman vuoden tammikuussa järjestetyille presidenttitason tapaamiselle.

Juštšenkoon mukaan kummallakin osapuolella on olemassa yhteisymmärrys ukrainalais-venäläisen strategisen kumppanuuden syventämisestä. Juštšenko puhuu maidenvälisen vuoropuhelun totaalisesta muuttamisesta – epäselväksi jäi kuitenkin se, mitä hän tällä lopulta tarkoittaa. Hän sanoo keskustelleensa Putinin kanssa esimerkiksi Venäjän Mustanmeren laivaston asemasta Ukrainan alueella¹⁷⁰, sotilasteknillisestä yhteistyöstä, Transnistrian konfliktista sekä kulttuurisista ja humanitaarisista¹⁷¹ kysymyksistä. Juštšenkoon mukaan kaikkein tärkein aihe on kuitenkin Venäjän ja Ukrainan kahdenväliset kauppaja- ja taloussuhteet sekä yhteistyö tällä alueella. Kaikkein suurimpana ongelmana on hänen mukaansa Ukrainan kauppavaje suhteessa Venäjään – ratkaisuna tähän ongelmaan olisi vapaakauppa-alueen muodostaminen. Se poistaisi esteitä Ukrainan ja Venäjän kahdenvälisen kaupan parista. Juštšenkoon mukaan Ukraina on pakotettu etsimään uusia, Venäjän ulkopuolisia markkina-alueita, jotta kauppavaje saadaan korjattua.¹⁷² On mahdollista, että jotkin Ukrainan Venäjälle viemät tuotteet ja hyödykkeet olisivat olleet kilpailukykyisiä ja muodostaneet uhkan Venäjän kotimaiselle tuotannolle. Putin vaikuttaa olleen vastentahtoinen yhteistyön syventämiseen tällä alueella, vaikka se olisi voinut toimia kannustimena, jolla Venäjä olisi saanut pidettyä Ukrainan aiempaa paremmin vaikutuspiirissään.

Lisäksi Juštšenko korostaa raja-asioiden merkitystä ja sitä, miten Ukrainan ja Venäjän välinen raja tulisi saada aiempaa toimivammaksi.¹⁷³ Hän pyrkii siten vahvistamaan kuvaa Ukrainasta itsenäisenä ja tasaveroisena valtiona suhteessa Venäjään. Myös Putin puhuu rajavalvonnan merkityksestä sekä maa- ja merirajojen tarkasta määrittelemisestä ja painottaa kaikkien mahdollisten ongelmien ratkomista.¹⁷⁴

Juštšenko sanoo haluavansa Putinin ja venäläisten tietävän, että Ukrainan uusi johto on luotettava kumppani, joka toimii ennustettavasti, rehellisesti ja käytännönläheisesti. Hän korostaa, *ettei Ukrainan ulkopoliittikka ole suunnattu ketään vastaan* ja että Ukrainan johto ei tule näkemään *eurooppalaista valintaansa* vaihtoehtona yhteistyölleen Venäjän kanssa. Siten virallinen Ukraina näki Venäjän ystävänä ja strategisena kumppaninaan

¹⁷⁰ Venäjän Mustanmeren laivaston tukikohta Krimin Sevastopolissa.

¹⁷¹ Juštšenko saattoi tarkoittaa *kulttuurisilla ja humanitaarisilla kysymyksillä* Ukrainan venäjänkielisen väestön asemaa ja ennen kaikkea niitä Ukrainan kansalaisia, jotka näkivät itsensä etnisinä venäläisinä.

¹⁷² *Press Conference on the Results of Russian-Ukrainian Talks*
<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7834>

¹⁷³ Ibid.

¹⁷⁴ Ibid.

– Juštšenkon mukaan neuvottelut Venäjän johdon kanssa ovat jo osoittaneet, että myös Putin jakaa tämän käsityksen.¹⁷⁵ Juštšenko ei kuitenkaan syvennä ajatustaan strategisesta kumppanuudesta eikä tarkenna, mitä Ukrainan johto lopulta tarkoittaa. Voi olla, että hän pyrki korostamaan Ukrainan ja Venäjän tasavertaisuutta. Näyttää siltä, että Juštšenko halusi Venäjän johdon ja tiedotusvälineiden edessä korostaa maansa ulkopoliittikan uusia tavoitteita, mutta samanaikaisesti vakuuttaa Kremlin siitä, ettei Ukrainan ulkopoliittinen linja ole muuttumassa vihamieliseksi Venäjää kohtaan. *Eurooppalaisen linjan* korostaminen oli toisaalta poliittisesti hieman riskialtista tilanteessa, jossa Janukovytšin kannattajien voi olettaa pääsääntöisesti vastustaneen alleviivatun läntisen kehityssuunnan omaksumista.

Putin käsitteli maidenvälisiä kauppasuhteita ja kuvaili Venäjää ja Ukrainaa suvereeniksi kansakunniksi. Taloussuhteita tulisi hänen mukaansa edelleen kehittää. Juštšenkon korostaman kauppavajeen roolia Putin vähättelee ja toteaa, että se johtuu todennäköisesti energiahintojen noususta. Hänen mukaansa asia on korjattavissa, mutta siitä tulisi puhua ennemmin asiantuntijoiden kesken kuin kaikkein korkeimmalla poliittisella tasolla. Lisäksi hän korostaa huomioineensa Juštšenkon esittämän toiveen vapaakauppa-alueen muodostamisesta. Putin korostaa myös Ukrainan ja Venäjän alueiden välistä yhteistyötä sekä rajayhteistyötä.¹⁷⁶ Vaikuttaa siltä, että alueiden välinen yhteistyö viittasi ennen kaikkea itäisen Ukrainan venäjänkielisten alueiden yhteistoimintaan rajantakaisten Venäjän alueiden kanssa. Tällaisessa tilanteessa Venäjän vaikutusvalta säilyisi vahvana yli maidenvälisen rajan. Venäjän laivastotukikohdasta Sevastopolissa Putin toteaa, että sitä koskevat olemassa olevat hallitustenväliset sopimukset.¹⁷⁷ Vaikuttaakin siltä, että Kreml oli huolissaan tukikohtansa asemasta Ukrainan hakiessa ulkopoliittikassaan läntistä suuntausta.¹⁷⁸ Korostaessaan yksittäisten kansalaisten rajat ylittävää vuorovaikutusta Putin selvästi vetosi itäisen Ukrainan väestöön sekä teki parhaansa sitouttaakseen Ukrainaa edelleen Venäjän yhteyteen.

Vastatessaan toimittajan esittämään maakaasuaiheiseen kysymykseen Putin toteaa, ettei Venäjä ole solmimassa sopimuksia Ukrainan selän takana – siten hän antaa epäsuorasti ymmärtää, ettei Ukrainan rooli venäläisen maakaasun kauttakulkumaana kohti Länsi-Eurooppaa ole vaarassa. Hän kuitenkin korostaa Ukrainan tarvetta uudistaa ja parantaa

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Ibid.

¹⁷⁷ Ibid.

¹⁷⁸ Trenin 2012, 134.

kaasuputkiverkostoaan. Putinin argumenttien pohjalta vaikuttaa siltä, että Ukrainan *poliittinen prosessi*¹⁷⁹ eli sisäpoliittinen kehitys heikensi Venäjän luottamusta Ukrainaan kaasun kauttakulkumaana. Putin painottaa myös sitä, että maakaasun kulun Ukrainan kautta länteen tulee ehdottomasti toimia ilman ongelmia. Samalla Ukraina saisi lisää tuloja kaasun kauttakulusta.¹⁸⁰ Putin puuttui riskiin, jonka Kreml näki Ukrainan uudessa johdossa. Siten Venäjä halusi käyttää kaasukysymystä vipuvartenaan vaikuttaakseen Ukrainan sisäisiin asioihin – tällä tavoin se uhkaili kaasuseella niin kutsutussa etupiirissään olevia maita, jotka olivat sen toimittamasta maakaasusta.

Lehdistötilaisuuden lopuksi Juštšenko ja Putin vastasivat kysymykseen yhteistyön laadusta ja mahdollisista ongelmista maiden johtajien välillä. Juštšenko kehui käytyjen neuvottelujen käytännönläheisyyttä ja hyvää ilmapiiriä. Putinin mukaan keskustelut olivat ystävällismielisiä ja rakentavia. Hän myönsi, että Ukrainan ja Venäjän johdolla on erilaiset lähestymistavat joihinkin kysymyksiin, mutta minkäänlaisia ongelmia ei ollut olemassa – siten kyse oli vain asioiden ratkaisemisesta yhteistyössä Ukrainan johdon kanssa.¹⁸¹ Vaikuttaa siltä, että Putin vältti nostamasta esille oletetun nuivaa lähestymistään Ukrainan oranssia johtoa kohtaan.

Nikolai Patrušev ja FSB: vihamieliset tahot suuntaavat väri vallankumouksia Venäjää vastaan

Putiniin ja Surkoviin verrattuna Venäjän johdosta juuri FSB:n johtaja Nikolai Patrušev profiloitui oranssin vallankumouksen voimakkaana vastustajana. Hän oli kannanotoissaan huomattavasti presidentti Putinia avoimempi¹⁸² ja syytti väri vallankumousten järjestämisestä lähes varauksetta esimerkiksi Yhdysvaltoja.

Toukokuun 12. päivä vuonna 2005 Patrušev puhui Venäjän valtakunnanduumassa väri vallankumousten vaaroista ja leviämiskäytännöistä jälkineuvostoliittolaisessa tilassa. Hän käsitteli Ukrainan oranssia vallankumousta mutta pohti samalla väri vallankumouksen mahdollisuutta myös Valko-Venäjällä. Patruševin tiedonanto tulee sijoittaa kontekstiin,

¹⁷⁹ *Press Conference on the Results of Russian-Ukrainian Talks*
<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7834>

¹⁸⁰ Ibid. Venäjä katkaisi maakaasutoimitukset Juštšenkon johtamaan Ukrainaan kahdesti, vuosina 2006 ja 2009. Kaasu toimi siten tuntuvana painostuskeinona. Venäjän ja Ukrainan välisistä kaasukiistoista tarkemmin, ks. Trenin 2012, 223 - 224.

¹⁸¹ *Press Conference on the Results of Russian-Ukrainian Talks*
<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7834>

¹⁸² Solovej 2011, 40.

jossa väri vallankumoukset olivat jo aiemmin tapahtuneet Georgiassa ja Ukrainassa sekä muutamaa vuotta aiemmin Venäjälle läheisessä Serbiassa.¹⁸³

Patruševin mukaan venäläiset tiedusteluelimet ovat hankkineet tietoa vallanvaihdon järjestämisestä Valko-Venäjällä. Hankkeeseen olisi osallistumassa myös oranssin vallankumouksen aktivisteja. Patruševin mukaan Bratislavassa¹⁸⁴ olisi alkuvuodesta 2005 kokoontunut useita ulkomaiden edustajia, jotka olisivat suunnitelleet vallankumousten jatkamista IVYmaiden alueella.¹⁸⁵ FSB:n tietojen mukaan ulkomailla hankittiin rahoitusta *Euroopan viimeisen diktaattorin kaatamiseksi* – uutislähde käyttää juuri tätä nimitystä ja toteaa myös Yhdysvaltain ulkoministeri Condoleezza Ricen käyttäneen sitä aiemmin Moskovon-vierailunsa yhteydessä. Patrušev antaa ymmärtää, että venäläisillä tiedustelupalveluilla olisi hallussaan tietoja, jotka vahvistavat *erään tietyn läntisen kansalaisjärjestön* rahoittavan Valko-Venäjällä toimivia järjestöjä samettivallankumouksen järjestämisessä.¹⁸⁶ Puhuja nimeää yhdysvaltalaisen *Peace Corps* -järjestön, joka toimii laaja-alaisesti eri maissa kunkin asemamaan kansalaisyhteiskunnan kehittämiseksi. Patruševin mukaan Venäjä on hiljattain reagoinut uhkaan karkottamalla järjestön alueeltaan.¹⁸⁷ Hän nimeää erityisesti Saudi-Arabian rahoittaman Punaisen Puolikuun sekä mainitsi yleisellä tasolla joitakin Kuwaitin rahoittamia organisaatioita¹⁸⁸, mutta tarkempaa tietoa ei ole saatavilla. Patruševin mukaan ulkomaiset tiedustelupalvelut toimivat aktiivisesti ja uusia metodeja käyttäen, hyödyntäen juuri kansalaisjärjestöjä intressiensä propagoimiseksi ja tietojen keräämiseksi IVY-maissa. Lisäksi FSB:llä on puhujan mukaan hallussaan tietoa siitä, että oranssit vallankumousaktivistit olisivat kouluttaneet valkovenäläisiä

¹⁸³ Tutkielman käyttämät lähteet ovat uutislähteitä, sillä Patruševin alkuperäistä tiedonantoa ei ole saatavilla. Siten tutkielma hyödyntää muutamia venäläismedian tarjoamia lähteitä, jotka kertovat tilaisuudesta ja siteeraavat FSB-johantajaa.

¹⁸⁴ Viittaus Bratislavaan tarkoittaa tutkielman aiemmin mainitsemaa Slovakian huippukokousta helmikuussa 2005.

¹⁸⁵ *FSB:n johtaja Patrušev: Bratislavassa valmistellaan Lukašenkon kumoamista ja vallankumouksen järjestämistä Valko-Venäjällä. Глава ФСБ Патрушев: в Братиславе готовится свержение Лукашенко и революция в Белоруссии (Glava FSB Patrušev: v Bratislave gotovit'sja sverženie Lukašenko i revoljutsija v Belorussii).*

<http://www.newsru.com/arch/russia/12may2005/fpatr.html>

¹⁸⁶ Ibid.

¹⁸⁷ *Peace Corps* -organisaatio on yhdysvaltalainen kolmannen sektorin toimija, joka toimii useilla eri kansalaisyhteiskunnan osa-alueilla. Näennäisestä neutraaliudesta huolimatta järjestö vaikuttaisi olevan luotu edistämään Yhdysvaltain ulkopoliittisia intressejä. Lisätietoa organisaatiosta

<http://www.peacecorps.gov/>

¹⁸⁸ *Глава ФСБ Патрушев: в Братиславе готовится свержение Лукашенко и революция в Белоруссии (Glava FSB Patrušev: v Bratislave gotovit'sja sverženie Lukašenko i revoljutsija v Belorussii).*

<http://www.newsru.com/arch/russia/12may2005/fpatr.html>

oppositioaktivisteja värvallankumouksen toteuttamisessa.¹⁸⁹ Tässä viitekehyksessä usein juuri opiskelijajohtoisten järjestöjen rooli on ollut merkittävä – Ukrainassa *Pora*, Georgiassa *Kmara*, Serbiassa *Otpor* ja Slovakiassa *OK '98*.¹⁹⁰

NTV-televisiokanavan uutisen mukaan FSB on jo onnistunut estämään Yhdysvaltain, Iso-Britannian, Kuwaitin ja Saudi-Arabian tekemiä tiedustelutoimenpiteitä, joiden toteuttamisessa nämä maat olisivat hyödyntäneet Venäjällä toimivia kansalaisjärjestöjä. Patrušev toteaa, että Venäjän valtion on tämän johdosta välttämätöntä tiukentaa otettaan maassa toimivista kansalaisjärjestöistä. Hän tarkentaa, että epätäydellinen lainsäädäntö ja tehokkaiden valtiollisten kontrollimekanismien puute luovat maaperää tiedustelulle, joka on naamioitu hyväntekeväisyydeksi ja muuksi vastaavaksi toiminnaksi.¹⁹¹

Tällä tavoin FSB loi kuvaa Venäjästä, joka oli ulkoisten vihollisten piirittämä. Siten puheet ulkomaisista organisaatioista ja erityisesti Lähi-idän öljyvaltioiden ja toisaalta länsimaiden rahoittamasta toiminnasta ovat kiinnostavia, joskin hieman epärealistisia. Väitteisiin tulee suhtautua kriittisesti, sillä se, että ulkomaiset rahoittajat tukevat IVY-maiden alueella toimivia kansalaisjärjestöjä, ei automaattisesti tarkoita värvallankumouksen järjestämistä näissä maissa. Vertailukohtana on esimerkiksi Venäjän valtion tukemat venäjän kieltä ja kulttuuria edistävät organisaatiot lukuisissa länsimaissa.¹⁹²

Toisaalta RIA Novosti -uutistoimisto nimeää samat kansalaisjärjestöt kuin edellä mainitut uutislähteet. Sen mukaan järjestöt toteuttivat operaatioitaan erilaisten koulutusohjelmien nimissä. Lisäksi RIA Novosti mainitsee, että ukrainalaiset aktivistit olisivat kouluttaneet valkovenäläisiä oppositioimijoita värvallankumouksen

¹⁸⁹ Ibid.

¹⁹⁰ Demes, Forbrig, 2006, 86.

¹⁹¹ FSB:n johtaja Nikolai Patrušev kertoi hallituksen tunnilla duumanedustajille ulkomaisten tiedustelupalvelujen uusista työskentelytavoista Venäjän ja IVY-maiden alueella. Директор ФСБ Николай Патрушев, выступая в рамках «Правительственного часа» в Государственной думе РФ, рассказал депутатам о новых методах работы иностранных разведок на территории России и стран СНГ (Direktor FSB Nikolai Patrušev, vystupaja v ramkah "Pravitel'stvennogo tšasa" v Gosudarstvennoj dume RF, rasskazal deputatom o novyh metodah raboty inostrannyh razvedok na territorii Rossii i stran SNG).

<http://www.ntv.ru/novosti/65314/#ixzz2qwioXTa6>

¹⁹² Esimerkkinä tällaisista organisaatioista on Helsingissä toimiva Venäjän tiede- ja kulttuurikeskus. Lisäksi vuonna 2008 Venäjän valtio perusti organisaation nimeltä *Rossotrudnitšestvo* (Россотрудничество). Sen ensisijaisina tarkoituksina on edistää venäjän kielen ja kulttuurin asemaa sekä kehittää talous- ja poliittisia suhteita Venäjälle tärkeissä ulkomaissa. *Rossotrudnitšestvo* on yksi tärkeimmistä Venäjän valtion käyttämistä pehmeän vallankäytön välineistä. Tuota organisaatiota voi tarkastella sellaisessa viitekehyksessä, jossa Patrušev näki yhdysvaltalaisen *Peace Corps* -järjestön.

toteuttamiseen.¹⁹³ Patrušev toteaaakin, että määrätyt länsivallat yrittivät kylmän sodan perinteessä johdonmukaisesti heikentää Venäjän vaikutusvaltaa jälkineuvostoliittolaisessa tilassa. Patrušev puhuu myös kaksoisstandardeista, joita länsi soveltaa Venäjän-politiikkaansa. Hänen mukaansa länsi ei halua nähdä Venäjää vahvan liittolaisen ominaisuudessa.¹⁹⁴

IVY-maiden turvallisuuspalveluiden johtajat tiedostivat Patruševin mukaan tilanteen vaarallisuuden. He pitivät huhtikuussa 2005 kokouksen, jossa he käsitelivät *vallankumouksen aaltojen jatkumista jälkineuvostoliittolaisen tilan maissa*¹⁹⁵. Tämä kertoo yhteistyön olemassaolon lisäksi väri vallankumouksen leviämisen pelosta, sillä uutisen mukaan myös Valko-Venäjän KGB vahvisti Patruševin antaman tiedon Valko-Venäjälle suunnitellusta vallanvaihdosta. Valko-Venäjän KGB:n puheenjohtajan sijainen Viktor Vegera toteaa, että jotkin nimeltä mainitsemattomat tahot suunnittelevat toteuttavansa kansalaisjärjestöjen kautta samettivallankumouksen maassa. Vegera käyttää nimenomaista käsitettä *samettivallankumous* – siten viittaus Itä-Euroopan 1980- ja 90-lukujen vallanvaihtoihin ja itäblokin murtumiseen on täydellinen. Puhujan mukaan Valko-Venäjän KGB:llä on saanut haltuunsa tietoja, jotka todistavat nimeltä mainitsemattomien ulkomaiden, organisaatioiden ja yksittäisten henkilöiden rahoittavan samettivallankumousta ja yrittävän tällä tavoin puuttua suvereenin valtion sisäisiin asioihin. Hän lisää, että KGB kontrolloi tätä toimintaa ja tulee pysäyttämään sen.¹⁹⁶

Ukrainan ulkoasiainministerin ensimmäinen sijainen Anton Butejko kommentoi väitteitä ukrainalaisten vallankumousaktivistien toiminnasta Valko-Venäjällä ja toteaa,

¹⁹³ Patrušev: Länsi rahoittaa uusia samettivallankumouksia. Патрушев: новые "бархатные революции" финансируются Западом (Patrušev: novye "barhatnye revoljutsii" finansirujtsja Zapadom)

<http://ria.ru/economy/20050512/39971836.html#ixzz2qwlQjbN7>

¹⁹⁴ Patrušev: Määrätyt länsivallat pyrkivät heikentämään Venäjän vaikutusta IVY-alueella. Патрушев: определенные силы Запада стремятся ослабить влияние РФ в СНГ. (Patrušev: opredelennye sily Zapada stremjatsja oslabyt' vlijanie RF v SNG).

<http://ria.ru/politics/20050512/39972079.html#ixzz2qwm0i7hp>

¹⁹⁵ FSB:n johtaja Patrušev: Bratislavassa valmistellaan Lukašenkon kumoamista ja vallankumouksen järjestämistä Valko-Venäjällä. Глава ФСБ Патрушев: в Братиславе готовится свержение Лукашенко и революция в Белоруссии (Glava FSB Patrušev: v Bratislave gotovit'sja sverženie Lukašenko i revoljutsija v Belorussii).

<http://www.newsru.com/arch/russia/12may2005/fpatr.html>

"продолжения волны революций в странах постсоветского пространства (prodolženija volny revoljutsij v stranah postsovetskogo prostranstva)"

¹⁹⁶ Ibid.

etteivät ne pidä paikkaansa. Lisäksi hän korostaa Juštšenkon ja Putinin kahdenvälisen tapaamisten hyvää vuoropuhelua ja rakentavaa ilmapiiriä.¹⁹⁷

Valko-Venäjän presidentti Lukašenko puolestaan toteaa, ettei hän sinällään pelkää väri vallankumouksia. Hän kuitenkin näkee ne rikollisena toimintana ja bandiittien tekona. Presidentin mukaan Valko-Venäjä torjuu niin kutsutun *demokraattisen muutoksen* skenaarion. Hänen mukaansa kyse on bandiittien toiminnasta demokratian nimissä. Valko-Venäjän *kansa* ei presidentin mukaan halua vallankumousta – hän korostaa, etteivät minkäänlaiset rikolliset, vallankumoukselliset tai heihin liittyvä taloudellinen tuki pysty toimimaan Valko-Venäjällä. Lukašenko toteaa lisäksi maansa olevan varsin tietoinen tällaisen toiminnan tapahtumisesta – *me tiedämme, ja jos vaikenemme, se ei vielä tarkoita, ettemmekö tiedä*.¹⁹⁸ Lukašenko kritisoi väri vallankumousten väitettyä ulkomaista rahoitusta – se hyödyttää vain sellaisia ulkomaisia tahoja, joilla on *imperialistisia* tavoitteita.¹⁹⁹

Oranssin vallankumouksen muodostama uhka näkyy siten myös Lukašenkon argumenteissa, sillä sanojensa vastaisesti hän vaikuttaa olleen huolissaan väri vallankumouksen leviämisestä Valko-Venäjälle. Siten on perusteltua kysyä sitä, saiko hän esimerkiksi Venäjän johdolta tukea oletetun väri vallankumouksen uhkan torjuntaan.²⁰⁰ Huomionarvoinen piirre on myös Lukašenkon maininta väri vallankumouksesta *bandiittien* toimintana. Tällä tavalla hän sijoittuu samaan kategoriaan venäläisen virkaveljensä kanssa, sillä myös Putin näki väri vallankumoukset juuri *perustuslainvastaisena* toimintana. Kumpaakin presidenttiä yhdisti siten halu pakottaa mahdolliset muutokset tapahtuviksi juuri perustuslain puitteissa eli tässä tapauksessa vaalien ja lopulta parlamentin kautta. Sekä Venäjän että Valko-Venäjän 2000-luvun vaalihistoria osoittaa sen, että vaalien ja parlamentaarisen työskentelyn kautta on käytännössä mahdotonta aikaansaada poliittista muutosta. Siten ainoaksi todelliseksi kansalaisten käytettävissä olevaksi muutosväyläksi jää katudemokratia. Se näyttää IVY-maiden alueella syrjäyttäneen ei-toivotut johtajat varsin

¹⁹⁷ Ibid.

¹⁹⁸ Ibid. *“Мы знаем, а если молчим, еще не значит, что не знаем (Мы знаем, а если молчим, іст’жо не зналіт, што не знаем)”*

¹⁹⁹ Ibid.

²⁰⁰ Tähän liittyen olisi varsin kiinnostavaa tietää IVY-maiden turvallisuuspalvelujohtajien huhtikuussa 2005 järjestetyn kokouksen sisällöstä. Georgian ja Ukrainan vallanvaihdot näyttävät ainakin tiivistäneen yhteistyötä IVY-maiden silovikkien välillä. Patruševin mainitsema kokous on mahdollisesti ollut osa turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin reaktiota Ukrainan tapahtumiin.

menestyksekkäästi. Syrjäyttämisen ja muutoksen pidempiaikaiset vaikutukset ovatkin sitten asia erikseen.

Lukašenko ilmaisi huolensa erityisesti Puolan Minskin-suurlähetystön toimintaa kohtaan. Hänen mukaansa puolalaisdiplomaatit pyrkivät aikaansaamaan negatiivista mielialaa Valko-Venäjällä asuvien puolalaisten keskuudessa. Tämä tapahtuu presidentin mukaan erityisesti maassa toimivan roomalaiskatolisen kirkon toiminnan kautta. Hänen mukaansa Ukrainassa sijaitsee valkovenäläisten vallankumouksellisten koulutusleiri – ennalta arvattavasti presidentti pitää väitettyä leiriä uhkana Valko-Venäjän vakaudelle. Presidentin mukaan länsimaat lisäksi rahoittavat Valko-Venäjän oppositiota salakuljettaen maahan dollareita sekä tukemalla oppositiovoimia TACIS-ohjelman²⁰¹ kautta. Tämän ohella presidentti kritisoi maansa oppositioaktivistien Liettuan pääkaupunki Vilnassa järjestämää kokousta. Presidentti antoi ymmärtää maansa opposition olevan suljettu ja salainen ryhmä, jonka jäsenet ovat rahanahneita.²⁰²

Puolalla ja Liettualla on 2000-luvulla ollut intressejä Valko-Venäjällä ja Ukrainassa – osia näistä maista on aiemmin kuulunut yhteen ja samaan valtioon tai valtakuntaan. Toisaalta syy valkovenäläisten oppositiojohtajien kokoontumiseen Vilnassa on se, että Valko-Venäjän kansalaisyhteiskunnan erittäin heikon tilanteen ja sisäpoliittisten olojen vuoksi oppositioaktivistit joutuvat järjestäytymään ulkomailla.

Venäläismedian välitön reagointi oranssiin vallankumoukseen vuodenvaihteessa 2004 - 2005

Venäläismedia käsitteli oranssia vallankumousta varsin kiinnostavalla tavalla vuodenvaihteessa 2004 - 2005. Venäjän korkein poliittinen johto ei vielä tuolloin julkisesti kommentoinut Ukrainan tapahtumia. Siten Putinin lausunnot loistavat poissaolollaan. Tämä on kiinnostava piirre ja herättää kysymyksen siitä, miksi Venäjän korkein poliittinen johto pysyi vaiti.

²⁰¹ TACIS oli Euroopan unionin toteuttama avustusohjelma, joka keskittyi teknisen tuen antamiseen IVY-maille.

²⁰² *FSB:n johtaja Patrušev: Bratislavassa valmistellaan Lukašenkon kumoamista ja vallankumouksen järjestämistä Valko-Venäjällä. Глава ФСБ Патрушев: в Братиславе готовится свержение Лукашенко и революция в Белоруссии (Glava FSB Patrušev: v Bratislave gotovit'sja sverženie Lukašenko i revoljutsija v Belorussii).*

<http://www.newsru.com/arch/russia/12may2005/fpatr.html>

Joulukuun 28. päivä julkaistun uutistekstin mukaan Juštšenko pitää yhtenä tärkeimmistä tehtävistään hyvien naapuruussuhteiden luomista Venäjän kanssa.²⁰³ Vaalien voittajan heti kolmannen kierroksen jälkeisenä päivänä antama lausunto viestii sovinnonhalua. Samalla se kertoo myös tulevan presidentin kapeasta sisä- ja ulkopoliittisesta liikkumatilasta vaalikamppailun jakamassa maassa. Juštšenkon tai hänen tulevan hallituksensa oli vaikea toteuttaa radikaaleja poliittisia irtiottoja maansa aiemmasta Venäjä-politiikasta. Ei ole tiedossa, millaista ulkopoliittikkaa oranssin koalition johto aikoi harjoittaa Venäjää kohtaan. Silti Juštšenkon oli ainakin julkisesti pakko olla sovinnonhaluinen. Venäjällä oli Ukrainaa kohtaan käytössään useita painostuskeinoja – esimerkiksi Ukrainan riippuvuus venäläisestä maakaasusta, maan itä- ja eteläosien venäläismielisen väestön preferenssien käyttö Kremlin intressien edistämiseen sekä Sevastopolin laivastotukikohdan käyttö Venäjän turvallisuuspolitiikan instrumenttina. Tällaisten poliittisten reunaehtojen puitteissa Juštšenkon oli pakko osoittaa olevansa koko kansan presidentti – mitä hän ei vaalituloksen puitteissa välttämättä ollut.

Juštšenko-myönteisen uutistekstin mukaan Kutšman hallinto olisi juuri ennen vaalien kolmatta kierrosta syyllistynyt laittomiin valtionyritysten yksityistämisiin. Hallinto olisi samoin väärinkäyttänyt valtion budjettivaroja juuri vaalien kolmannen kierroksen alla.²⁰⁴ Lähde ei esitä näille vakaville väitteille minkäänlaista vahvistusta, joten niitä tulee tarkastella kriittisesti.

Venäläismedia totesi joulukuun 30. päivä, että Tymošenkon nimittäminen Ukrainan pääministeriksi oli yllätys kaikille vallanvaihtoa seuranneille tahoille. Lähde kutsuu Tymošenkoa *oranssiksi leidiksi*²⁰⁵ ja toteaa, että hän toimi vallankumouksen suunnittelijana ja dynamona. Hän teki joulukuun lopulla virallisen vierailun Donetskin alueelle, joka oli Janukovyčšin vankinta kannatusaluetta. Ei ollut sattumaa, että Tymošenko teki matkansa juuri itäiseen Ukrainaan – hän totesikin saapuneensa alueelle

²⁰³ Juštšenkon on tarkoitus muodostaa ennen kaikkea hyvät naapuruussuhteet Venäjän kanssa. Ющенко, прежде всего, намерен установить добрососедские отношения с Россией (Juštšenko, *prežde vsego, nameren ustanovit' dobrososedskie otnošenija s Rossiej*). <http://www.newsru.com/world/28dec2004/first.html>

²⁰⁴ Ibid.

²⁰⁵ Ukrainan vallankumouksen "oranssi leidi" Julia Tymošenko on matkalla toiseen virkaansa valtion palveluksessa. "Оранжевая леди" украинской революции Юлия Тимошенко на пути ко второму посту в государстве ("Oranževaja leidi" ukrainskoj revoljutsii Julija Tymošenko na puti ko vtoromu postu v gosudartsve). <http://www.newsru.com/world/30dec2004/timosh.html>

*sulattamaan vaalikampanjan aikana syntyntä jäätä*²⁰⁶. Tässä kontekstissa vierailu oli oranssin koalition yritys rauhoittaa vaaleissa hävinneen osapuolen äänestäjiä ja ennaltaehkäistä heidän oletetun tyytymättömyytensä muuttuminen levottomuuksiksi. Tymošenko halusi osoittaa oranssin koalition halukkuutta vuoropuheluun ja yhteisen poliittisen linjan löytymiseen. Tällainen politiikka on linjassa Juštšenkoon hyviä naapuruussuhteita koskevan lausunnon kanssa. Liennyttäminen vaatii kuitenkin aikaa²⁰⁷ – tämä oli selvää oranssin vallankumouksen jälkeisessä kontekstissa, jossa Juštšenko ei saanut sovittelua maan sisäisiä ristiriitoja. Lähteen mukaan Tymošenko halusi näyttää, että hän Lvivin²⁰⁸ sijaan hän saapuu Donetskiin kuuntelemaan paikallisten kaivosmiesten murheita. Toisaalta Juštšenko totesi, että Tymošenkoon on välttämätöntä kerätä alkavalle pääministeripositiolleen kannatusta myös maan itäosissa.²⁰⁹

Joulukuun lopussa Venäjän johtavat poliitikot eivät olleet vielä kommentoineet Ukrainan vallanvaihtoa. Tämä ei ollut täysin yllättävää, sillä presidentti Putin ei ollut vielä onnitellut Juštšenkkoa vaalivoiton johdosta²¹⁰ – näin ollen venäläispoliitikot eivät uskaltaneet kommentoida vaalitulosta millään lailla, vaan he odottivat Kremlin onnittelevan Juštšenkkoa ensin. Venäjän Kiovan-suurlähettiläs Viktor Tšernomyrdin totesi, ettei hän ainakaan ole pahoillaan presidentinvaalien tuloksesta – toimittajien kysyessä asiasta hän vastasi, ettei pahoittele mitään. Samaten hän totesi Putinin onnittelevan Juštšenkkoa sitten, kun Ukrainan keskusvaalilautakunta julkaisee lopulliset vaalitulokset. Putinin kannanottojen pidättyväisyys enteili lähteen mukaan venäläis-ukrainalaisten korkeantason suhteiden heikkoja tulevaisuudennäkymiä.²¹¹

Lähteen haastattelema, nimettömänä pysyttelevä Venäjän presidentinhallinnon virkamies ei peitellyt nuivaa suhtautumistaan Juštšenkkoa ja erityisesti Tymošenkkoa kohtaan. Haastattelun mukaan on yleisesti tunnettua, että Tymošenko ja jotkin muut presidentin ympärille ryhmittyneet ukrainalaispoliitikot suhtautuvat Venäjään

²⁰⁶ Ibid. *Я приехала в Донбасс, чтобы растопить лед, образовавшийся в течение всей избирательной кампании (ja prijehala v Donbass, štoby rastopit' led, obrazovavšijsja v tetšenie vsej izbiratel'noj kampanii).*

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Lviv on Ukrainan länsiosien merkittävin kaupunki. Ukrainassa Lviv profiloituu keskieuropalaisena kaupunkina – siten kontrasti sen ja Donetskin välillä on merkittävä. Lviv oli Juštšenkoon vankinta tukialuetta. Myös Tymošenko nautti kaupungissa suurta suosiota.

²⁰⁹ *Ukrainan vallankumouksen "oranssi leidi" Julia Tymošenko on matkalla toiseen virkaansa valtion palveluksessa. "Оранжевая леди" украинской революции Юлия Тимошенко на пути ко второму посту в государстве ("Oranževaja ledi" ukrainskoj revoljutsii Julija Tymošenko na puti ko vtoromu postu v gosudartsve).*

<http://www.newsru.com/world/30dec2004/timosh.html>

²¹⁰ Ibid.

²¹¹ Ibid.

kielteisesti.²¹² Kremlin virkamiesten nimettöminä antamat kommentit ovat varsin ennalta arvattavia ja kertovat heidän torjuvasta suhtautumisestaan Ukrainan uusin johtajiin. Vaikuttaakin siltä, että Putinin ylläpitämä mediahiljaisuus oli omanlaisensa reaktio oranssiin vallankumoukseen. Suurlähettiläs Tšernomyrdin oli haastatellun virkamiehen mukaan jo ilmoittanut Venäjän näkökulman Ukrainan vallanvaihtoon. Haastateltu nimeää myös joitakin ukrainalaispoliitikkoja, jotka olisivat olleet Venäjälle mieluisia pääministeriehdokkaita.²¹³

Tällainen näkökanta oli ymmärrettävä tilanteessa, jossa Venäjän johdon tukema ehdokas oli täpärästi hävinnyt kiivaan vaalikampanjan. Tutkielman aiemmin käsittelemät presidenttien tapaamiset alkuvuodesta 2005 viestivät ainakin Juštšenko sovinnonhalusta ja yrityksestä liennytykseen, joskin Putin korosti maansa intressejä Ukrainassa. Siten kaikkein kiinnostavimmat reaktiot tulevat tässä kohdin esiin Tšernomyrdinin ja presidentinhallinnon nimettömien virkamiesten kautta. Presidentti Putinin puhuminen luottomiestensä kautta saattoi viestiä siitä, että hän korosti asemaansa presidenttinä ja henkilönä, jonka ei *tarvitse* kommentoida Ukrainan vallanvaihtoa. Tällä tavoin Venäjän korkein poliittinen johto antoi ymmärtää, ettei oranssi vallankumous lopulta ollut niin merkityksellinen tapahtuma kuin miltä se Ukrainassa näytti. Tämän pohjalta tutkielma toteaa, että *vaikeneminen oli osa Venäjän korkeimman poliittisen johdon reaktiota* oranssiin vallankumoukseen.

Juštšenko ei voinut mitenkään täysin sivuuttaa Moskovan näkemyksiä joidenkin kysymysten kohdalla.²¹⁴ Tämä kertoo siitä, miten Venäjä ei välttämättä asennoitunut Ukrainaan täysin itsenäisenä maana – Venäjän johto ei siten nähnyt, että Ukrainalla olisi ollut alueellaan *fyysisen väkivallan käytön monopoli*²¹⁵. Lisäksi Juštšenko oli paljon velkaa Tymošenkolle²¹⁶ – olihan *oranssi leidi* tukenut Juštšenkoa poliittisen liiton muodossa ja kanavoimalla tukijoidensa kannatuksen juuri hänelle. Vastavalittu presidentti joutui lisäksi valitsemaan pääministerikseen henkilön, jota myös oranssin vallankumouksen katuaktivistit tukisivat. Tämän Tymošenkoa tukevan painostusryhmän

²¹² Ibid. Lähde ei kerro tarkemmin, keitä nämä muut presidentti Juštšenko ympärille ryhmittyneet poliitikot ovat.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ Ibid.

²¹⁵ Berndtson 2004, 223.

²¹⁶ *Ukrainan vallankumouksen "oranssi leidi" Julia Tymošenko on matkalla toiseen virkaansa valtion palveluksessa. "Оранжевая леда" украинской революции Юлия Тимошенко на пути ко второму посту в государстве ("Oranževaja ledi" ukrainskoj revoljutsii Julija Tymošenko na puti ko vtoromu postu v gosudartsve).*

<http://www.newsru.com/world/30dec2004/timosh.html>

kantaa Juštšenko ei olisi voinut mitenkään sivuuttaa.²¹⁷ Jotkin nimeltä mainitsemat ukrainalaiset tahot uskoivat, että Juštšenkon tukija ja hänen kampanjansa varajohtaja Petro Porošenko olisi noussut maansa pääministeriksi Tymošenkon sijasta. Toisaalta Venäjän vaikutusmahdollisuudet Ukrainan tilanteeseen olivat lopulta rajoitetut – syy siihen on lähteen mukaan Venäjässä itsessään ja sen johdossa.²¹⁸

Kiinnostavaa on se, miten lähde kritisoi Venäjän johtoa, vaikkei se suoraan mainitse ketään henkilöä nimeltä. Toisaalta Venäjän johto tuki ehdokasta, jonka kampanja ei suurista hallinnollisista resursseistaan huolimatta koskaan onnistunut nostattamaan samanlaista kannatusta äänestäjien parissa kuin opposition pääehdokkaan kampanja. Siten Venäjän johdolle kostautui sen avoin sitoutuminen ehdokkaaseen, jota se ei ollut itse valinnut.²¹⁹ Tällä tavoin jopa venäläismedian kritiikki Kremlä kohtaan on ymmärrettävää.

Argumentti siitä, että Juštšenko olisi Tymošenkolle velkaa, on kiinnostava. Näin varmasti olikin, sillä Tymošenko tuki Juštšenkoa. Tutkielma toteaa, että Tymošenkon saama pääministerinvirka saattoi olla tuoreen presidentin myöntämä palkinto tästä tuesta ja samalla keino varmistaa tuen saatavuus jatkossakin. Toisaalta näiden kahden johtavan oppositiopoliitikon liittoutuminen Janukovytšia vastaan loppuvuodesta 2004 oli pakonomainen ratkaisu tilanteessa, jossa Juštšenko tarvitsi vahvan poliittisen liittolaisen. Kyynisesti ajateltuna Juštšenko valitsi kahdesta pahasta tuolla hetkellä sen vähemmän haitallisen.

Janukovyš ilmoitti protestoivansa vaalien kolmannen kierroksen tulosta vastaan. Hän totesi, että vajaata viittä miljoonaa äänestäjää estettiin äänestämästä. Hänen mukaansa enemmistö näistä kansalaisista olisi ollut vanhuksia ja invalideja. Hän ei kuitenkaan puhunut mitään siitä, että tällaisten ihmisten äänestämättä jättäminen johtuu vaalien käytännön järjestelyjen epäkohdista, ei oppositiopoliitikoista. Porošenkon mukaan Juštšenko lähimpine tukijoineen kunnioittaa vastustajansa oikeusturvaa, mutta asiaa puolueettomasti tarkastellen Janukovytšilla ei pitäisi olla todellista syytä valittaa vaalien lopullisista tuloksista. Siten valittaminen olisi Porošenkon mukaan vain hävinneen osapuolen yritys vanhan hallinnon pelastamiseksi.²²⁰ Tällä tavoin vaikuttaa siltä, että

²¹⁷ Ibid.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Petrov, Ryabov, 2006, 161.

²²⁰ *TSIK: Juštšenko voitti Janukovytšin 7,8 prosenttia äänierolla. ЦИК: Ющенко победил Януковича с перевесом в 7,8 % голосов (TSIK: Juštšenko pobedil Janukovytša s perevesom v 7,8 % golosov).*
<http://www.newsru.com/world/28dec2004/victory.html>

venäläismedia uutisoi yllättävänkin vapaasti Ukrainan tapahtumista – kaikki uutiset eivät olleet Venäjän poliittista johtoa myötäileviä.

Väri vallankumous Venäjällä? Näkökulmia vuosien 2011 - 2012 oppositioliikehdinnän kontekstissa

Väri vallankumouksen Venäjälle muodostama uhka näkyy kiinnostavalla tavalla maan oppositioliikehdinnässä loppuvuodesta 2011 ja keväällä 2012. Nikolai Patruševin haastattelu vuoden 2012 joulukuussa kertoo Venäjän turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin pitkän aikavälin reaktiosta oranssiin vallankumoukseen. *Komsomolskaja Pravda* -lehti julkaisi haastattelun²²¹ tilanteessa, jossa Venäjä oli loppuvuodesta 2011 ja keväällä 2012 kokenut laajoja Putinia vastustaneita mielenosoituksia. Tämä joukkoliikehdintä tapahtui joulukuun 2011 parlamenttivaalien ja maaliskuun 2012 presidentinvaalien yhteydessä. Koska liikehdinnän eräs tunnuslauseista oli ”Venäjä ilman Putinia”²²², tutkielma toteaa mielenosoitusten suuntautuneen korostetusti juuri Putinia vastaan.

Pitkän, eri aihealueita sisältävän tekstin lopuksi haastattelija kysyy Patruševilta opposition toiminnasta ja väri vallankumouksen mahdollisuudesta Venäjällä. Patrušev toteaa, että väri vallankumoukset ovat *länsimaisilla teknologioilla toteutettuja vallankaappauksia*.²²³ Hänen mukaansa väri vallankumousten ulkomaiset tilaajat ohjeistavat oppositiota siihen, miten vallanvaihto toteutetaan. Hän rinnastaa jälkineuvostoliittolaisen tilan väri vallankumoukset arabikevään tapahtumiin Lähi-idässä.²²⁴

Patrušev käsittelee loppuvuoden 2011 ja kevään 2012 mielenosoituksia, joissa kymmenettuhannet mielenosoittajat lähtivät Moskovan kaduille protestoimaan vaalivilppiä ja Putin hallinnon räikeimpiä epäkohtia vastaan. Erityisen väkivaltaiseksi yltyi mielenosoitus, jonka katuoppositio järjesti Moskovan Bolotnaja-aukiolla Putinin kolmannen kauden virkaanastujaispäivänä 6. toukokuuta 2012. Poliisin OMON-

²²¹ Patrušev toimi haastattelun julkaisuhetkellä Venäjän turvallisuusneuvoston sihteerinä eli hän johti kansallista turvallisuutta koordinoivaa toimielintä. *Nikolai Patrušev: oranssi vallankumous ei tapahdu Venäjällä. Николай Патрушев: «Оранжевая» революция в России не пройдет (Nikolai Patrušev: "Oranževaja" revoljutsija v Rossii ne proidjot)*
<http://www.kp.ru/daily/26003/2929408/>

²²² *Kapina Venäjällä – tyytymättömyys Putinin valtaa kohtaan kasvaa*
<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/kapina-venajalla-tyytymattomyys-putinin-valtaa-kohtaan-kasvaa/>

²²³ Ibid. ”сценарии таких переворотов тщательно отточены западными технологами (stsenarii takih perevorotov tštatelno ottotšeny zapadnymi tehnologami)”

²²⁴ Ibid.

erikoisjoukot syyllistyivät voimankäytön räikeisiin ylilyönteihin.²²⁵ Patruševin mukaan mieltään osoittaneet kansalaiset sinällään käyttivät vain perustuslaillista oikeuttaan, mutta tämän oikeuden nimissä ei hänen mukaansa tulisi rikkoa lakia. Jotkin oppositioaktivistit ja radikaaliryhmien jäsenet käyttivät oikeuksiaan provosoidakseen epäjärjestystä – siten luvattomien toimien tarkoituksena oli horjuttaa Venäjän sisäpoliittista tilannetta, hän sanoo.²²⁶

Erittäin kiinnostavasti Patrušev toteaa, että *näissä olosuhteissa valtiotasolla on toteutettu tarvittavat toimenpiteet vakauden säilyttämiseksi*²²⁷. Patruševin mukaan Venäjän johto on tehnyt tarvittavat muutokset lainsäädäntöön sekä lopettanut joidenkin kansalaisjärjestöjen toiminnan Venäjällä – puhujan mukaan Yhdysvaltain valtionhallinto rahoitti suoraan osaa näistä järjestöistä. Nämä toimenpiteet ovat haastateltavan mukaan osoittaneet tehokkuutensa. Hän toteaa, että lainvalvontaviranomaiset pystyvät lain puitteissa suojelemaan kansalaisiaan aiempaa paremmin. Patrušev sanoo, että lainvastaisten toimien ohjaajat ja rahoittajat eivät luovu suunnitelmistaan – hän kuitenkin korostaa, etteivät turvallisuusviranomaiset *salli tällaisten skenaarioiden toteutumista Venäjällä*²²⁸.

Loppuvuoden 2011 ja kevään 2012 Putinia vastustaneet mielenosoitukset saattoivat olla Venäjän aidolle, parlamentin ulkopuoliselle oppositiolle todellinen yhdestoista hetki. Joidenkin mielenosoittajien lumivallankumoukseksi kutsuma liikehdintä²²⁹ ei koskaan laajentunut Moskovan ja Pietarin koulutettujen väestönosien protestia laajemmaksi ilmiöksi. Oppositio ei onnistunut hyödyntämään saamansa tilaisuutta, jonka seurauksena se ajettiin aiempaa vaikeampaan asemaan. Turvallisuuspalvelutaustainen eliitti tiukensi lainsäädäntöä ja puuttui hyvin aikaisessa vaiheessa kaikenlaiseen parlamentin ulkopuoliseen oppositioliikehdintään. Juuri tästä kertoo myös Patruševin argumentti siitä, ettei tämä eliitti salli värvallankumouksen toteutumista Venäjällä.

²²⁵ Oheinen linkki johtaa videolähteeseen, joka havainnollistaa poliisin OMON-joukkojen voimankäyttöä Bolotnaja-aukiolla 6. toukokuuta 2012. Video on otsikoitu nimellä *Verilöyly ja Putinin järjestelmä* (*Кровавое Побоище и Режим Путина, Кровавое Побоище и Режим Путина*).

<http://www.youtube.com/watch?v=z3qawC1Dqhs>

²²⁶ Nikolai Patrušev: *oranssi vallankumous ei tapahdu Venäjällä. Николай Патрушев: «Оранжевая» революция в России не пройдет* (Nikolai Patrušev: "Oranževaja" revoljutsija v Rossii ne proidjot)

<http://www.kp.ru/daily/26003/2929408/>

²²⁷ Ibid. "В этих условиях на государственном уровне были приняты необходимые меры по поддержанию стабильности (V etih uslovijah na gosudarstvennom urovne byli prinjaty neobhodimye меры по podderžaniju stabilnosti)".

²²⁸ Ibid. "мы не допустим реализации подобных сценариев в нашей стране (my ne dopustim realizatsii podobnyh stsenarijev v našej strane)".

²²⁹ Gessen 2012, 278.

Tässä kontekstissa poliittinen johto näki väri vallankumouksen syttymismahdollisuuden useissa toimijoissa – kansalaisjärjestöissä, vaalitarkkailuorganisaatioissa, ulkoparlamentaarisisissa pienpuolueissa tai yksittäisissä kansalaisissa, jotka olivat onnistuneet saamaan äänensä kuuluviin. Vaalien yhteydessä toteutuneiden väri vallankumousten tavoin myös vuosien 2011 ja 2012 liikehdintä tapahtui parlamentti- ja presidentinvaalien yhteydessä. Menestyäkseen oppositio oli kuitenkin liian hajanainen ja vailla todellista vaihtoehtoa, jota tarjota kansalaisille.

Venäläinen *Odnako*-verkkosivusto puolestaan julkaisi vuodenvaihteessa 2011 - 2012 haastattelun, jossa oranssia vallankumousta seuranneet henkilöt vertailevat Ukrainan loppuvuoden 2004 tapahtumia Venäjän edellä mainittuun oppositioliikehdintään. Kaikki neljä haastateltavaa toimi haastattelun julkaisuajankohtana Ukrainan parlamentissa sen jäsenenä ja edustivat eri poliittisia ryhmiä. Teksti on otsikoitu puhuttelevasti nimellä ”*Onko oranssi vallankumous mahdollinen Venäjällä: Ukrainan vuoden 2004 tapahtumien osapuolet vastaavat*”.²³⁰

Ukrainan parlamentin jäsen ja *Kommunistisen työväenpuolueen* edustaja Leonid Gratš toteaa, että väri vallankumoukset ovat mahdollisia kaikkialla, myös Venäjällä. Hän kuitenkin korostaa Länsi- ja Pohjois-Euroopan maiden Venäjää korkeampaa hyvinvoinnin tasoa ja sitä, miten yhteiskunnallisen hyödyn jakaminen vaikuttaa vallankumousten puhkeamiseen. Koska Venäjällä ja Valko-Venäjällä eri ryhmittymät kilpailevat toisiaan vastaan, joutuvat vastakkainasettelusta kärsimään myös tavalliset ihmiset. Siten vallankumouksellisten liikkeiden taustalla vaikuttavat aina vahvasti myös sosiaaliset ongelmat. Gratšin mukaan Ukrainassa oranssia vallankumousta edeltävänä aikana ihmiset olivat erittäin kyllästyneitä byrokraatiaan, mielivaltaan ja korruptioon. Lisäksi hän pitää mahdottomana oligarkian säilymistä Venäjällä. Hän toteaa varsin aiheellisesti, että oranssi vallankumous osoittautui lopulta vain yhden henkilön korvaamiseksi toisella. Mikäli väri vallankumous tapahtuisi Venäjällä, olisi siinä Gratšin mukaan kaksi teemaa ylitse muiden: harvainvallan korvaaminen jollain muulla ja kysymys maan jakamattomuudesta. Hän näkee asian siten, että väri vallankumous

²³⁰ *Возможна ли «оранжевая революция» в России: говорят участники украинских событий 2004 г. (Vozmožna li "oranževaja revoljutsija" v Rossii: govoryat učastniki ukrainskih sobytij 2004 g.)*
<http://www.odnako.org/blogs/vozmozhna-li-oranzhevaya-revoljuciya-v-rossii-govoryat-uchastniki-ukrainskih-sobityj-2004-g/>

Venäjällä vaikuttaisi vahvasti koko jälkineuvostoliittolaiseen alueeseen – ”*Venäjän murtuminen olisi meidän kaikkien loppu*”.²³¹

Alueiden puolueen edustaja Vadim Kolesnitšenko sanoo, että oranssina vallankumouksena tunnettu tapahtuma oli vain vallankaappausyritys, joka houkutteli puolelleen laajoja kansanjoukkoja. Hänen mukaansa vallankaappaus onnistui, mutta *onneksi* oranssi koalitio myöhemmin hajosi.²³² Siten Ukrainan vallanvaihto oli Venäjälle opettavainen koettelemus. Venäjällä oranssin vallankumouksen kaltainen tapahtuma olisi Kolesnitšenkon mukaan kuitenkin mahdoton. Tämä johtuu useista erisyistä. Yksi niistä on se, että Venäjällä väestön mentaliteetti on hänen mukaansa erilainen ja valtion sekä yhteiskunnan rakenteet ovat erilaisia kuin Ukrainassa. Lisäksi Venäjällä oli hänen mukaansa jo olemassa demokratia. Putinia vastustavien mielenosoitusten osallistujamäärän lasku²³³ ja oppositiojohtajien oman edun tavoittelu ovat haastateltavan mukaan merkkejä siitä, että Putinin vastainen kansanliike oli jo menettämässä tilaisuutensa. Kaiken tämän johdosta Kolesnitšenko sanoo olevansa varma, että vuosien 2011 - 2012 liikehdintä Venäjällä ei voi kasvaa niin suureen mittakaavaan kuin mielenosoitukset Kiovassa oranssin vallankumouksen puitteissa.²³⁴

Meidän Ukrainamme – Kansallinen itsepuolustus -blokin edustaja Roman Zvaritš ei usko, että Venäjän yhteiskunnallinen ilmapiiri olisi haastatteluhetkellä kelvollinen väri vallankumouksen toteutumiseen. Enemmistö Venäjän pinta-alasta on joissain määrin periferiaa, joka on varsin eristäytynyt yhteiskunnallisista virtauksista. Uudet yhteiskunnalliset ajatukset ja vaikutukset eivät juuri leviä Venäjän alueilla, sillä valtionjohto kontrolloi tiedotusvälineitä hyvin tehokkaasti. Zvaritšin mukaan Ukrainan vuodenvaihteen 2004 - 2005 ja Venäjän vuosien 2011 - 2012 tapahtumien vertailu ei ole täysin ongelmaton, sillä Kiovassa mielenosoituksissa kokoontui kerralla noin miljoona ihmistä – Moskovassa, huomattavasti suuremmassa kaupungissa, kokoontui parhailaan noin kuusikymmentä tai seitsemänkymmentä tuhatta protestoijaa. Zvaritšin mukaan on silti hyvä asia, että venäläiset eivät ole enää täysin immuuneja vaalitulosten vääristelylle.²³⁵ Asukaslukuun suhteutettuna Putinia vastustaneet kansalaiset olivat

²³¹ Ibid. ”*Разлом России – это конец всем нам (Razlom Rossii – eto konets vsem nam)*”

²³² Kolesnitšenkon argumentteihin saattaa vaikuttaa se, Janukovyč edusti juuri Alueiden puoluetta.

²³³ Haastattelun tekohetkellä eli todennäköisesti tammikuun alussa 2012.

²³⁴ *Возможна ли «оранжевая революция» в России: говорят участники украинских событий 2004 г. (Vozmožna li "oranževaja revoljutsija" v Rossii: govoryat utšastniki ukrainskih sobytij 2004 g.)*

<http://www.odnako.org/blogs/vozmozhna-li-oranzhevaya-revoljuciya-v-rossii-govoryat-uchastniki-ukrainskih-sobityj-2004-g/>

²³⁵ Ibid.

paljon pienempi väkijoukko kuin Kiovan keskustaan loppuvuodesta 2004 kokoontuneet ihmiset.²³⁶ Vaikuttaa siltä, että tapahtumien luonne oli kyllä erilainen – Kiovassa ihmiset kokoontuivat ennen kaikkea Juštšenkon puolesta, kun taas Moskovassa kansalaiset kokoontuivat Putinia vastaan, vailla todellista vaihtoehtoa. Zvaritš toteaa myös, että Venäjän imperiumin vuonna 1917 päättäneet vallankumoukset tapahtuivat täysin toisenlaisessa kontekstissa, jossa Venäjään kohdistui voimakas ulkoinen paine – ensimmäisen maailmansodan tappiot – sekä tsaarin toteuttama harkitsematon politiikka.²³⁷

Teksti haastattelee lopuksi *Julia Tymošenk*on *blokin* edustajaa Andrei Škiliä. Hänen mukaansa vallankumous on mahdollinen myös Venäjällä, joskin tällaiseen vallanvaihtoon liittyy aina yllätyksellisyys eikä sen ennustaminen siten ole mahdollista. Škil sanoo, että oranssin vallankumouksen ja Venäjän edellä mainitun liikehdinnän välillä ei ole paljoakaan yhtäläisyyksiä. Tämä johtuu osin siitä, ettei Venäjän oppositiolla ole presidentinvaaleissa yhtä ja ainoaa, selkeää ja uskottavaa ehdokasta. Vaikka Škilin mukaan Moskovon ja Pietarin mielenosoituksissa on hyvä mieliala ja nämä protestit voisivat toimia alkusoihtona jollekin suuremmalle, kyse ei vielä kuitenkaan ole vallankumouksesta.²³⁸

Väri vallankumouksen epätodennäköisyys Venäjällä

Venäläisnäkökulman mukaan maasta ei juuri löydy tutkielman aiemmin mainitsemia rakenteellisia tekijöitä.²³⁹ Putinin valtaannoususta aina vuoteen 2008 jatkunut talouskasvu henkilöityi vahvasti juuri istuvaan presidenttiin. Esimerkiksi juuri Surkov vahvistaa tätä konstruktia korostamalla Putinin roolia Venäjän kansalaisten materiaalsen hyvinvoinnin takaajana.²⁴⁰ Materiaalsen niukkuuden jälkeen juuri Putin näyttäytyi kansalaisille johtajana, joka takaisi riittävän elintason. Lisäksi Putinin johtama Venäjän ulkopolitiikka on ollut onnistunutta ja maa on menestyksekkäästi taistellut kansainvälisten etujensa puolesta.²⁴¹ Tutkielma toteaa, että tämä muodostaa

²³⁶ Ibid. Zvaritš sanoo, että Kiovaan saapui lopulta vain vähän mielenosoittajia Ukrainan muilta alueilta. Siten ehdoton enemmistö oli hänen mukaansa kiovalaisia, jotka lopulta muodostivat sen suuren väkijoukon, joka toimi oranssin opposition painostuskeinona vaalien toisen ja kolmannen kierroksen välillä.

²³⁷ Ibid.

²³⁸ Ibid.

²³⁹ Solovej 2011, 40.

²⁴⁰ Surkov 2008, 135.

²⁴¹ Solovej 2011, 41.

voimakkaan kontrastin Jeltsinin ajan asetelmaan, jossa Venäjä oli kansainvälispoliittisesti heikommassa asemassa kuin Putinin valtakaudella.

Valtionjohto on Putinin aikana näyttäytynyt julmana²⁴² – piirre, jota venäläiset tuntevat johtajiltaan usein odottavan. Valtionjohto on jahdannut sekä todellisia että kuviteltuja vihollisiaan. Putin on saanut suosiota esimerkiksi marginalisoimalla näennäisen liberaaleja poliittisia ryhmiä ja yksittäisiä henkilöitä. Tällaiset ryhmät tai henkilöt eivät ole koskaan nauttineet suurta suosiota niin kutsuttujen *tavallisten venäläisten* keskuudessa. Vasemmistoliberaali *Jabloko*²⁴³ on juuri tällainen toimija, sillä sen kannatus on 2000-luvulla heikentynyt lähes koko ajan. Duumanedustajistaan huolimatta se ei ole enää vakavasti otettava oppositiovoima.²⁴⁴

Yhtenä piirteenä on se, että Kreml kontrolloi voimakkaasti joukkotiedotusvälineitä. Tämä on merkittävä tekijä, joka oleellisesti heikentää väri vallankumouksen toteutumismahdollisuuksia maassa. Ukrainassa oranssin opposition hallussa oli kaapeliverkossa toiminut televisiokanava *5-kanava*, joka toi Juštšenkolle ja hänen koalitiolleen medianäkyvyyttä.²⁴⁵ Jokaisessa väri vallankumouksen kokeneessa maassa oli joitakin opposition kontrolloimia tiedotusvälineitä. Venäjällä valtionjohto sen sijaan ryhtyi kontrolloimaan erityisesti televisiokanavia jo Putinin ensimmäisellä presidenttikaudella.²⁴⁶ Toisaalta Venäjällä on edelleen joitakin alueellisia sanomalehtiä, jotka pystyvät kertomaan asioista hieman vapaammin.²⁴⁷ Silti maan tärkein joukkotiedotusväline on edelleen televisio.

Viimeisenä piirteenä on se, että vuonna 2008 alkanut talouskriisi vaikutti Venäjän talouteen suhteellisen vähän. Valtio suunnitteli ja toteutti heikoimmassa asemassa oleville kansalaisille erilaisia avustus- ja tukiohjelmia, jotka käytännön hyödyn ohella antoivat järjestelmästä ja maan johdosta oikeudenmukaisen vaikutelman.²⁴⁸ Putinin kahden ensimmäisen kauden aikana toteutunut talouskasvu antoi Venäjän valtiolle mahdollisuuden kartuttaa reservirahastojaan ja kerätä varoja heikompien aikojen varalle. Juuri näitä varantoja hyödyntämällä Kreml on pystynyt toteuttamaan erilaisia

²⁴² Ibid.

²⁴³ Ibid.

²⁴⁴ *Kapina Venäjällä – tyytymättömyys Putinin valtaa kohtaan kasvaa*
<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/kapina-venajalla-tyytymattomyys-putinin-valtaa-kohtaan-kasvaa/>

²⁴⁵ Prytula 2006, 112.

²⁴⁶ Solovej 2011, 41.

²⁴⁷ Esimerkkinä varsin vapaasta mediasta on Pietarissa ilmestynyt *The St. Petersburg Times*.

Englanninkielisenä paikallisjulkaisuna se ei kuitenkaan lopulta tavoita kuin varsin pienen osan väestöstä.

²⁴⁸ Solovej 2011, 41.

sosiaalisia avustusohjelmia. Kreml on toteuttanut tällaisia projekteja näyttävästi – hyvä tsaari auttaa alamaisiaan, jotka puolestaan pysyvät kuuliaisina ja herran pelossa pidättäytyvät poliittisesta ääritoiminnasta.²⁴⁹ Siten Putinin kansansa keskuudessa nauttima kannatus oli aitoa – hän todella oli se taho, johon venäläiset turvasivat. Tehokas valtio tarjoaa kansalaistensa enemmistölle sen, mitä he tarvitsevat. Siten väri vallankumoukselle ei ollut tarvetta, sillä mitä tehdä vapaudella, jos yksilön omassa elämänpiirissä vallitsee kaaos ja materiaallinen puute?²⁵⁰ Kyseessä on ollut yhteiskuntasopimus, jonka puitteissa erityisesti keskiluokka on saanut vaurastua, kunhan se ei tavoittele poliittista vaikutusvaltaa²⁵¹ – ainakaan valtapuolueen ulkopuolella. Osa venäläisistä näyttääkin ajattelevan, että joihinkin läntisiin tuloksiin ja päämääriin voi olla mahdollista päästä sellaisten kehityskulkujen kautta, jotka eivät ole näennäisen läntisiä.²⁵²

Tähän liittyen venäläiset eivät kovinkaan kevein perustein mobilisoidu poliittisten tavoitteiden puolesta. Mahdollisen väri vallankumouksen toteutumisessa juuri keskiluokka muodostaa perustan vallanvaihdolle. Laukaisevana tekijänä saattaisivat toimia taloudelliset syyt²⁵³ – toisaalta vuosien 2011 - 2012 mielenosoituksissa kantavana voimana oli juuri kaupunkien koulutetun, venäläisessä kontekstissa liberaalin väestön kyllästyminen Putinin järjestelmään sinänsä ja ennen kaikkea vaalitulosten väärentämiseen. Yhtäläillä myös Ukrainassa keskiluokan rooli väri vallankumouksessa oli merkittävä, mutta Venäjällä tällainen voima ei näytä olevan riittävä. Venäläisnäkökulman mukaan juuri keskiluokalle valtionjohdon vastustamisen riskit ovat mahdollisia hyötyjä suuremmat.²⁵⁴

²⁴⁹ Esimerkkinä tästä on Venäjän johdon politiikka Krimillä pian sen jälkeen, kun Venäjä oli miehittänyt alueen ja liittänyt sen itseensä keväällä 2014. Valtauksen jälkeen Moskova aloitti niemimaalla näyttävän sosiaalipoliittisen avustusohjelman, joka nosti alueen asukkaiden palkkoja ja eläkkeitä. Tällainen politiikka legitimoit entisestään Venäjän vaikutusvaltaa alueella – olivat avustusohjelman todelliset vaikutukset millaisia tahansa. Lisäksi Krimin esimerkki kertoo siitä, että poliittisesti tärkeät avustus- ja kehitysohjelmat ovat Venäjän valtiolle erittäin kalliita. Lisätietoa esimerkiksi Krimin kehitysohjelman Venäjälle koituvista kuluista, ks. <http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/crimean-adventure-will-cost-russia-dearly/506550.html>

²⁵⁰ Kuvaava on keskusteluni venäläisen eläkeläispariskunnan kanssa Moskova-Pietari-yöjunassa heinäkuussa 2014. Stalinin aikana syntynyt nainen totesi, että *“Putin antoi meille asunnon ja hyvän eläkkeen. Hän antoi asunnon myös Kaukasuksella armeijassa palvelleelle pojallemme ja hänen perheelleen. Uudet [kerros]talot, joissa on hyvä asua ja kaikki [sosiaali- ja terveyspalvelut, kaupat] aivan vieressä”*.

²⁵¹ Solovej 2011, 41.

²⁵² Solovej 2011, 43.

²⁵³ Solovej 2011, 42.

²⁵⁴ Ibid.

Eliitin sisäinen hajaantuminen on myös kiinnostava kysymys, sillä Venäjän johto on aina pyrkinyt näyttämään mahdollisimman yhtenäiseltä. Tässä tutkielmassa aiemmin esitellyt näkökulmat²⁵⁵ turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin roolista ja luonteesta kertovat siitä, että Putinin järjestelmän eliitti ei ole täysin yhtenäinen. Järjestelmän jatkumisen kannalta kaikkein tärkeintä ei ole eliitin sisäisten konfliktien puuttuminen sinällään, vaan ennen kaikkea se, *ettei järjestelmän sisällä synny fraktioita ja jakolinjoja sen osalta, millaista politiikkaa toteutetaan*. Tässä viitekehyksessä on paljon helpompi ymmärtää se, että Putinin lähipiirin jakolinjoja voidaan vain arvailla.

Venäjän johto on tehnyt parhaansa estääkseen minkäänlaisen yhteiskunnan johtavien kerrosten hajaannuksen näkymisen järjestelmän ulkopuolelle. Perestroikan aikana neuvostojohdon toteuttamat liberaalit uudistukset – esimerkiksi vapautunut poliittinen keskustelu, yritystoiminnan salliminen – osaltaan edesauttoivat järjestelmän romahtamista. Lisäksi nykyiset venäläiset oppositiovoimat eivät pysty motivoimaan tai mobilisoimaan kansalaisia muutoksen taakse.²⁵⁶ Oranssin vallankumouksen jälkeen Venäjän korkein johto on pyrkinyt onnistuneesti estämään johtohahmojen nousun erityisesti parlamentin ulkopuolisen opposition riveistä. Kremlin toteuttamista operaatioista merkittävin on ollut sen oppositioaktivisti Aleksei Navalnyia vastaan käymä kampanja, jossa Navalnyia vastaan on nostettu syytteitä kavalluksesta ja rahanpesusta.²⁵⁷ Navalnyi nousi yleisön tietoisuuteen yhtenä johtohahmona vuosien 2011 ja 2012 mielenosoituksissa. Lisäksi hän kirjoitti blogia, joka paljasti Putinin hallinnon epäkohtia ja erityisesti korkeiden viranomaisten harjoittamaa korruptiota.

Ukrainan oranssin vallankumouksen tapahtumista poiketen Venäjän johto ei myöskään pelkää turvautua voimakeinoihin – sen *psykologinen profiili*²⁵⁸ on erilainen. Tämä näkyy erityisen hyvin vuodenvaihteen 2011 - 2012 mielenosoituksissa, joiden yhteydessä OMON-erikoisjoukot käyttivät kovia voimakeinoissa protestoijia vastaan. Lisäksi Bolotnaja-oikeudenkäyntien²⁵⁹ luonne ja kovat tuomiot kertovat siitä, että Venäjän johto ei anna julkiselle arvostelulle juurikaan liikkumatilaa. Se on väri vallankumousten kritiikissään onnistunut painottamaan sitä, miten tällainen

²⁵⁵ Kryshtanovskaya ja White, Renz ym.

²⁵⁶ Solovej 2011, 43.

²⁵⁷ *Oppositiojohtaja Navalnyille uudet syytteet Venäjällä*,

http://yle.fi/uutiset/oppositiojohtaja_navalnyille_uudet_syytteet_venajalla/6907294?ref=leiki-uu

²⁵⁸ Solovej 2011, 42. Psykologinen profiili eli *психологический профиль* (*psihologitseskij profil'*)

²⁵⁹ Toukokuun 2012 Moskovan Bolotnaja-aukion mielenosoitusten seurauksena monet protestoihin osallistuneet ovat saaneet ankaria vankeustuomioita. Lisäksi viranomaiset ovat tiukentaneet mielenosoituksia koskevaa lainsäädäntöä.

liikehdintä on aina haitallista taloudelle. Kreml käyttää propagandassaan väri vallankumousten sattumanvaraisia, ennakoimattomia ja usein negatiivisia tuloksia kansalaistensa pelotteluun – näihin seurauksiin vetoaminen on Venäjän johdon tehokas ase sen väri vallankumouksia vastustavassa propagandassa.²⁶⁰ Juuri tällaisia tekijöitä korostamalla esimerkiksi Surkov argumentoi väri vallankumouksia vastaan *helmikuun teeseissään*.

Pelätessään valta-asemansa puolesta Kreml toteutti suvereenin demokratian nimissä muutamia vakauttavia toimenpiteitä. Näitä olivat vaalien muuttaminen ennalta arvattaviksi, kaikenlaisen ääri toiminnan kieltävän lainsäädännön käyttöönotto, luvottomien mielenosoitusten tukahduttaminen, kansalaisjärjestöjen tarkkailu sekä lännenvastaisten propagandakampanjoiden toimeenpano. Putinin hallinnon oletettua väri vallankumousta torjumaan suunnitellut toimet olivat luonteeltaan ylimitoitettuja – Venäjä ei todellisuudessa ollut vaarassa ajautua väri vallankumoukseen.²⁶¹

5. Johtopäätökset

Tämä tutkielma on käsitellyt Venäjän turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin reaktiota Ukrainassa loppuvuodesta 2004 tapahtuneeseen vallanvaihtoon, joka tunnetaan yleisesti nimellä *oranssi vallankumous*. Tutkielma on lisäksi käsitellyt oranssin vallankumouksen vaikutusta Venäjän turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin poliittiseen ajatteluun. Lähdeaineiston niukkuuden johdosta tutkielma on tarkastellut aihettaan saatavilla olevien virallisten asiakirjojen ja medialähteiden kautta.

Tutkimuskysymyksiä ovat olleet seuraavat kysymykset: ”*Miten Ukrainan oranssi vallankumous vaikutti Venäjän turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin ajattelussa?*” sekä ”*Miten oranssi vallankumous vaikutti Surkovin, Patruševin sekä jossain määrin myös Putinin poliittiseen ajatteluun?*” ja vielä lisäksi ”*Miten turvallisuuspalvelutaustainen eliitti reagoi oranssiin vallankumoukseen?*”.

Tutkielman mukaan Venäjän poliittinen johto ja turvallisuuspalvelutaustainen eliitti eivät nähneet Ukrainaa täysin suvereenina valtiona. Venäjän korkeimmalla johdolla oli hieman ongelmallinen suhde Ukrainaan, jota se oli tottunut tarkastelemaan niin kutsutussa etupiirissään olevana maana ja puskurivyöhykkeenään kohti länttä.

²⁶⁰ Solovej 2011, 39.

²⁶¹ Solovej 2011, 40.

Tutkielma toteaa, että alkuvuoden 2005 tapaamisissaan ukrainalaisen kollegansa kanssa presidentti Putin viittasi oranssiin vallankumoukseen Ukrainan sisäisenä asiana, johon Venäjä ei ollut millään tavoin osallinen. Vaikka Putin korosti maansa yhteistyöhalukkuutta Ukrainan uuden johdon kanssa, totesi hän Venäjällä olevan Ukrainassa tiettyjä intressejä. Venäläinen tutkijanäkökulma auttaa ymmärtämään juuri näitä Venäjän valtion tavoitteita.

Lisäksi Putin puhui slovakialaisviestinten haastattelussa siitä, miten jälkineuvostoliittolaisen alueen väri vallankumoukset olivat olleet ongelmallisia juuri niiden *perustuslainvastaisuuden* luonteen vuoksi. Presidentti vetosi laillisuusajatteluun ja korosti parlamentaarisen kehitysprosessin merkitystä. Tällaiset argumentit olivat osa turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin reaktiota oranssiin vallankumoukseen. Tutkielma toteaa, että Venäjän valtion autoritaaristen piirteiden puitteissa oli ongelmallista vedota perustuslain kunnioittamiseen ja lainsäädännön kautta tapahtuvaan muutosprosessiin. Edustuksellisen demokratian puuttuminen ja toisiaan tasapainottavien valtainstituutioiden poissaolo ei jättänyt oranssin vallankumouksen toteuttajille mahdollisuutta toimia olemassa olevien toimintatapojen mukaan. Medialle antamassaan haastattelussa presidentti Putin kiersi sen seikan, että Ukrainassa ei ollut todellista, demokraattista väylää muutoksen aikaansaamiseksi.

Puheessaan helmikuussa 2006 Vladislav Surkov tarkasteli väri vallankumouksia osin samasta näkökulmasta kuin presidentti Putin vuotta aiemmin. Myös Surkov korosti perustuslain merkitystä ja pohti sinällään aiheellisesti sitä, *mitä demokratia lopulta on*. Surkov näki Putinin vallassaolon olevan demokratian toteutumista – tämä asettuu samaan viitekehykseen sen kanssa, miten Venäjän tulee Surkovin mukaan toteuttaa *suvereenia demokratiaa*. Tämä tarkoittaa sitä, että muista maista riippumaton Venäjä toimii kontrolloimallaan alueella haluamallaan tavalla. Puheessaan Surkov luonnehti väri vallankumouksia vaarallisiksi tapahtumiksi. Tutkielma toteaa, että Surkov kehitti Kremlille ideologiaa väri vallankumouksen oletetun leviämisen Venäjän johdolle muodostamaa uhkaa vastaan. Lisäksi tutkielma toteaa, että Surkov pyrki vertaamaan väri vallankumouksen kokeneita maita siihen yhteiskuntaan, jollainen Venäjä oli ollut Jeltsinin valtakaudella 1990-luvulla. Tällä tavoin puhuja pelotteli yleisöään sillä, että väri vallankumouksen seurauksena valtio ja yhteiskunta muuttuvat heikoiksi ja alistetuiksi eli sellaisiksi jollainen Venäjä näennäisesti oli 1990-luvulla.

Nikolai Patruševin argumentit eroavat varsin paljon Putinin ja Surkovin puheista. Toukokuussa 2005 Patrušev esiintyi Venäjän duumassa ja argumentoi voimakkaasti väri vallankumouksia ja erityisesti oranssia vallankumousta vastaan. Tutkielma toteaa, että juuri Patruševin lausunnot ovat erityisen kiinnostavia niiden suorapuheisuuden ansiosta. Siinä missä Surkov puhui sarkastisesti *ulkomaalaisista ystäväistä*, totesi Patrušev suoraan *länsimaiden* olleen väri vallankumousten taustavaikuttajia. Patrušev hyökkäsi sanallisesti myös läntisiä kansalaisjärjestöjä vastaan – piirre, jonka nojalla Venäjän valtio kiristi ulkomaista rahoitusta saavia kansalaisjärjestöjä koskevaa lainsäädäntöä Putinin kolmannella presidenttikaudella vuodesta 2012 alkaen. Tältä pohjalta tutkielma toteaa, että Venäjän turvallisuuspalvelutaustainen eliitti reagoi oranssin vallankumouksen uhkaan sekä argumentoimalla venäläisen yhteiskunnan suuremman koheesion puolesta että joillakin käytännön toimilla, esimerkiksi muuttamalla lainsäädäntöä ja vahvistamalla otettaan julkisesta poliittisesta tilasta. Erityisesti joulukuun 2011 duumanvaalien ja maaliskuun 2012 presidentinvaalien yhteydessä tapahtuneet mielenosoitukset tulee nähdä oranssin vallankumouksen kontekstissa: kaikenlainen parlamentin ulkopuolinen *todellinen* oppositio toiminta oli Venäjän poliittisen johdon kannalta vaarallista ja sen tuli puuttua siihen mahdollisimman aikaisessa vaiheessa ja riittävän voimakkein keinoin.

Surkovin ja erityisesti Patruševin argumentit tulee kuitenkin nähdä Venäjän sisäpolitiikan viitekehyksessä. Tuossa kontekstissa länsi uhkaa Venäjää ja saartaa sitä eri mekanismein. Tällaisten väitteiden avulla turvallisuuspalvelutaustainen eliitti perustelee venäläisen yhteiskunnan kontrollitoimia sillä, että sen häilyvästi määrittelemät ulkoiset viholliset uhkaavat Venäjän vakautta ja sisäistä järjestystä. Usein tähän liittyy ajatus *viidennestä kolonnasta*, jota ulkomaat eri tavoin tukevat. Tutkielma toteaa, että turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin uhkakuviissa viidentenä kolonnana ovat sekä duuman ulkopuolinen oppositio että erilaiset kansalaisjärjestöt.

Lisäksi vaikuttaa siltä, että Venäjän intressipiirin väri vallankumoukset ja erityisesti oranssi vallankumous vaikuttivat Venäjän poliittiseen johtoon siten, että se pelkäsi väri vallankumouksen toteutumista sen omalla maaperällä. Erityisesti FSB:n johto reagoi voimakkaasti Ukrainan vallanvaihtoon – tutkielma on tutkinut pääasiassa retoriikkaa, sillä asiaa tarkemmin havainnollistavia lähteitä ei ole saatavilla. FSB:n rooli kiinnostava myös laajemmin, sillä kansallisesta turvallisuudesta vastaavana virastona sen tehtävänä on ennaltaehkäistä sisäisen epäjärjestyksen syntyminen.

Jatkotutkimuksen osalta tutkielma toteaa, että erityisen kiinnostavaa olisi juuri FSB:n reaktion analysointi. Siten olisi mielenkiintoista tutkia sitä, miten oranssi vallankumous vaikutti tämän viraston toimintaan. Aihe edellyttäisi erittäin tarkkaa rajausta sekä ennen kaikkea sopivaa lähdemateriaalia. Erityisesti lähteiden hankinta olisi ongelmallista. Tällaista aihetta voisi tutkia esimerkiksi medialähteiden kautta, tutkijan toteuttamien haastattelujen pohjalta sekä syvällisen kvalitatiivisen analyysin avulla.

Oranssin vallankumouksen jälkeen Venäjän poliittinen johto pyrki tukeutumaan yhä enemmän kansallismielisiin ja konservatiivisiin arvoihin. Vaikka tämä ei johtunut pelkästään väri vallankumouksien tapahtumisesta, oli se tutkielman mukaan osa turvallisuuspalvelutaustaisen eliitin pitkän aikavälin reaktiota näihin tapahtumiin. Eliitti pyrki näillä toimilla oikeuttamaan aiemmin esiteltyjä toimenpiteitä sekä varmistamaan itselleen kansalaisten enemmistön tuen. Kuten tutkielma on esittänyt, Venäjän kansalaisten enemmistö todennäköisesti toivoi vakautta ja normaaliolojen säilymistä – väri vallankumoukset olivat sen sijaan aiheuttaneet epäjärjestyksiä niissä maissa, joissa ne olivat tapahtuneet.

Turvallisuuspalvelutaustainen eliitti reagoi oranssiin vallankumoukseen myös Ukrainaa kohti harjoittamassaan ulkopolitiikassa. Tämä näkyi siinä, miten Venäjä katkaisi maakaasutoimitukset Ukrainaan vuosina 2006 ja 2009.²⁶² Tosin kysymys kuuluu, pitääkö Venäjän johto maansa intressien edistämistä Ukrainassa ulkopolitiikkana vai jonkinlaisena harmaan vyöhykkeen toimintana. Tutkielman aineiston perusteella vaikuttaa vahvasti siltä, että Venäjä näkee Ukrainan lähiulkomaanaan *par excellence*. Venäjän toimet Ukrainassa keväästä 2014 alkaen kertovat juuri tällaisesta lähestymistavasta. Oranssin vallankumouksen tulkintojen tavoin myös nämä tapahtumat tulevat aikanaan olemaan osa eurooppalaista historiapolitiikkaa.

6. Lähteet

Painetut lähteet

Surkov, Vladislav: *Суверенитет – политический синоним конкурентоспособности* (*Suverenitet – političeskij sinonim konkurentosposobnosti*), teoksesta *Тексты 97–07* (*Teksty 97–07*), «Европа» ("Evropa"), Moskova, 2008.

²⁶² Trenin 2012, 223 - 224.

Verkkolähteet

Meeting with Ukrainian President Viktor Yushchenko, 24.1.2005, Venäjän federaation presidentinhallinnon Internet-sivut. Luettu 28.8.2014.

<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7774#sel>

Interview with Radio Slovensko and the Slovakian Television Channel STV, 22.2.2005, Venäjän federaation presidentinhallinnon Internet-sivut. Luettu 28.8.2014.

<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7804#sel>

Press Conference on the Results of Russian-Ukrainian Talks, 19.3.2005, Venäjän federaation presidentinhallinnon Internet-sivut. Luettu 28.8.2014.

<http://eng.kremlin.ru/transcripts/7834>

Кровавое Побоище и Режим Путина, (Krovavoe Poboistše i Režim Putina), 8.5.2012. Katsottu 27.9.2014.

<http://www.youtube.com/watch?v=z3qawC1Dqhs>

Medialähteet

Crimean adventure will cost Russia dearly, 7.9.2014. Luettu 16.10.2014.

<http://www.themoscowtimes.com/opinion/article/crimean-adventure-will-cost-russia-dearly/506550.html>

Глава ФСБ Патрушев: в Братиславе готовится свержение Лукашенко и революция в Белоруссии (Glava FSB Patrušev: v Bratislave gotovit'sja sverženie Lukašenko i revoljutsija v Belorussii), 13.5.2005. Luettu 31.8.2014.

<http://www.newsru.com/arch/russia/12may2005/fpatr.html>

Kapina Venäjällä – tyytymättömyys Putinin valtaa kohtaan kasvaa, 2.12.2011. Luettu 17.10.2014.

<http://suomenkuvalehti.fi/jutut/ulkomaat/kapina-venajalla-tyytymattomyys-putinin-valtaa-kohtaan-kasvaa/>

Nashi-järjestö on Kremlin ase taistelussa nuorison sieluista, 3.5.2007. Luettu 17.10.2014.

<http://www.kaleva.fi/mielipide/kolumnit/nashi-jarjesto-on-kremlin-asetaistelussa-nuorison-sieluista/14348/>

Патрушев: новые "бархатные революции" финансируются Западом (Patrušev: novye "barhatnye revoljutsii" finansirujutsja Zapadom), 12.5.2005. Luettu 31.8.2014.

<http://ria.ru/economy/20050512/39971836.html#ixzz2qwlQjbN7>

Патрушев: определенные силы Запада стремятся ослабить влияние РФ в СНГ (Patrušev: opredelennye sily Zapada stremjatsja oslabyt' vlijanie RF v SNG), 12.5.2005. Luettu 31.8.2014.

<http://ria.ru/politics/20050512/39972079.html#ixzz2qwm0i7hp>

Николай Патрушев: «Оранжевая» революция в России не пройдет (Nikolai Patrušev: "Oranževaja" revoljutsija v Rossii ne proidjot), 17.12.2012. Luettu 31.8.2014.

<http://www.kp.ru/daily/26003/2929408/>

Возможна ли «оранжевая революция» в России: говорят участники украинских событий 2004 г. (Vozmožna li "oranževaja revoljutsija" v Rossii: govoryat učastniki ukraïnskikh sobytij 2004 g.), 12.1.2012. Luettu 31.8.2014.

<http://www.odnako.org/blogs/vozmozhna-li-oranzhevaya-revoljuciya-v-rossii-govoryat-uchastniki-ukraïnskikh-sobitij-2004-g/>

Oppositiojohtaja Navalnyille uudet syytteet Venäjällä, 29.10.2013. Luettu 19.9.2014.

http://yle.fi/uutiset/oppositiojohtaja_navalnyille_uudet_syytteet_venajalla/6907294?ref=leiki-uu

Taras Kuzio: Yushchenko afraid to show his face, 14.3.2014. Luettu 11.10.2014.

<http://www.kyivpost.com/opinion/op-ed/yushchenko-afraid-to-show-his-face-339290.html>

Tutkimuskirjallisuus ja -artikkelit

D'Anieri, Paul: *Understanding Ukrainian politics: power, politics, and institutional design*, M.E. Sharpe, Armonk, New York; London, England, 2007.

Demes, Pavol; Forbrig, Joerg: *Pora – "It's Time" for Democracy in Ukraine* teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Diuk, Nadia: *The Triumph of Civil Society*, teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Dyczok, Marta: *Media in Ukraine: Between Revolution and Election (2004 - 2006)* teoksesta *Ukraine on its Meandering Path Between East and West*, Lushnycky, Andrej N.; Riabchuk, Mykola (toim.), *Interdisciplinary Studies on Central and Eastern Europe*, Vol 4, Fieguth, Rolf; Hayoz, Nicolas (toim.), Peter Lang AG, International Academic Publishers, Bern 2009.

Felštinski, Juri; Litvinenko, Aleksander: *Venäjä kuilun partaalla – turvallisuuspalvelut demokratian uhkana*, alkuperäinen nimi *FSB vzryvajat Rossiju*, kääntänyt suomeksi Helena Tigonen, Tammi, Helsinki, MS Bookwell, Porvoo, 2007.

Gessen, Masha: *The Man Without a Face: The Unlikely Rise of Vladimir Putin*, Granta Publications, Lontoo, 2013.

Haran, Olexiy; Burkovsky, Petro: *In the Aftermath of the Revolution: From Orange Victory to Sharing the Power with Opponents* teoksesta *Ukraine on its Meandering Path Between East and West*, Lushnycky, Andrej N.; Riabchuk, Mykola (toim.), *Interdisciplinary Studies on Central and Eastern Europe*, Vol 4, Fieguth, Rolf; Hayoz, Nicolas (toim.), Peter Lang AG, International Academic Publishers, Bern 2009.

Haring, Melinda; Cecire, Michael: *Why the Color Revolutions Failed*, 18.3.2013, luettu 18.10.2014,

http://www.foreignpolicy.com/articles/2013/03/18/why_the_color_revolutions_failed

Illarionov, Andrei: *The siloviki in charge*, Journal of Democracy, April 2009, Volume 20, No. 2. pp. 69-72.

Jaakola, Vesa: *Ukraina on yhä rajamaa Euroopassa*, 18.2.2010, luettu 18.10.2014, <http://www.formin.fi/public/Print.aspx?contentid=186659&nodeid=15154&culture=fi-FI&contentlan=1>

Juntunen, Alpo: *Venäjän imperiumin paluu*, Maanpuolustuskorkeakoulu, strategian laitos, 2. uudistettu painos, 2012, Helsinki.

Karatnycky, Adrian: *The Fall and Rise of Ukraine's Political Opposition: From Kuchmagate to the Orange Revolution* teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Kryshtanovskaya, Ol'ga; White, Stephen: *Inside the Putin Court: A Research Note*, Europe-Asia Studies, Vol. 57, No. 7 (Nov., 2005), pp. 1065-1075.

Kuzio, Taras: *Everyday Ukrainians and the Orange Revolution* teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Larjavaara, Ilmari: *Funktionaalinen transitioteoria: Hallinto, oikeusjärjestys ja instituutiot Venäjällä*, Kikumora publications, Gummerus Kirjapaino Oy, Helsinki, 2007.

Luukkanen, Arto: *Kuka omistaa Venäjän? Omistamisen ja vallan dynamiikka Venäjällä*, WSOY, Porvoo, 2009.

Luukkanen, Arto: *Projekti Putin: uuden Venäjän historiaa 1996-2008*, WSOY, Vantaa, 2008.

Okara, Andrei: *Sovereign Democracy: A New Russian Idea or a PR Project?*, Russia in Global affairs, No. 2, 2007.

Petrov, Nikolai; Ryabov, Andrei: *Russia's Role in the Orange Revolution* teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Prytula, Olena: *The Ukrainian Media Rebellion* teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Renz, Bettina: *Putin's Militocracy? An Alternative Interpretation of Siloviki in Contemporary Russian Politics*, Europe-Asia Studies, Vol. 58, No. 6 (Sep., 2006), pp. 903-924.

Solovej, Valeri: *Цветные революции и Россия (Tsvetnye revoljutsii i Rossija)*, tammikuu 2011, luettu 18.10.2014,

http://www.mgimo.ru/files2/z03_2013/solovei.pdf

Sushko, Oleksandr; Prystayko, Olena: *Western Influence*, teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Torbakov, Igor: *Apart from Russia or Part of Russia: A Sad Saga of Ukrainian-Russian Relations*, Demokratizatsiya; 9, 4; Research Library Core, 2001.

Torvbakov, Igor: *Ukraine: Vagaries of the Post-Soviet Transition*, Demokratizatsiya; 8, 4; Research Library Core, 2000.

Trenin, Dmitri: *Post-imperium – Евразийская история (Jevrazijskaja istorija)*, Rosspen, Moskova, 2012.

Whittaker, Cynthia H.: *Uvarov, Sergei Semenovich*, 2014, luettu 18.10.2014, <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3404101438.html>

Wolchik, Sharon L.; Zviglyanich, Volodymyr (toim.): *Ukraine: The Search for a National Identity*, Rowman & Littlefield Publishers, Inc., Lanham, 2000.

Åslund, Anders: *The Ancien Régime: Kutšma and the Oligarchs* teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.

Åslund, Anders; McFaul, Michael: *Foreword* teoksesta *Revolution in Orange: The Origins of Ukraine's Democratic Breakthrough*, Åslund, Anders; McFaul, Michael (toim.), Carnegie Endowment for International Peace, Washington, D.C. 2006.